

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

İllər...

Qıllalar...

Tələlər...

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

İLLƏR...
PİLLƏLƏR...
TALELƏR...

BAKI-2011

Tərtib edəni

və redaktoru: **Nəzim Həsənzadə**
filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru

Nəriman Həsənzadə

“İllər... pillələr... talelər...”

Bakı, “Oğuz Eli” 2011. 200 səh.

Ölkəmizdə, türk dünyasında tanınan və sevilən görkəmli Xalq şairi Nəriman Həsənzadə bu kitabını böyük yazıçı-mütəfəkkir Mir Cəlal Paşayevə, onun ailəsilə olan ən səmimi münasibətlərinə həsr etmişdir.

N.Həsənzadə müsahibələrində, xatirə gecələrində və çıxışlarında Mir Cəlalı həmişə yüksək qiymətləndirmiş, əvəzsiz şəxsiyyətilə bağlı dəyərli əsərlər yaratmış, özü də bir Universitet olan universitet müəllimini müqəddəslər cərgəsində bilmişdir. Onun tərcümeyi-hal şəcərə dəftəri ilə bağlı ilk mətbu məlumatları da üzə çıxarmışdır.

N.Həsənzadənin taleyi elə gətirmişdir ki, sonralar müəlliminin və böyük qələm dostunun oğlu akademik Arif Paşayevlə bir yerdə işləməli olmuş, bu dostluq əlaqələri yeni mənəvi dəyərlərdə şairin yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Bu da rəmzi mənə daşıyır ki, şair 1964-cü ildə nəşr olunan şeirlər kitabının müqəddiməsini (müqəddimə Mir Cəlalındır) eynilə bu kitabının da əvvəlində vermişdir. Qırx altı il əvvəl böyük ədib gənc qələm dostuna yeni yaradıcılıq uğurları arzulamış, onun “yüksəliş yollarında” olduğunu uzaqgörənliklə demişdir.

Oxucular kitabın əvvəldən-axıra səmimiyyətlə yazıldığını, milli ənənələrdən gələn ustad-şagird münasibətlərini görəcek, böyük yazıçı ilə gənc şair dostluğunun, əslində bu mənəvi paklığın hansı məqama ucaldığının bir daha şahidi olacaqlar.

4703030400

H ----- qıfılı nəşr
036-2011

ISBN: 978 9952-8135-3-2

© Nəriman Həsənzadə, 2011

YUNESKO-nun 2008-2009-cu illərdə görkəmli şəxsiyyətlərinin və əlamətdar hadisələrinin qeyd edilməsi proqramına Azərbaycanla bağlı daxil olmuş yubileylərinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

SƏRƏNCAMI

YUNESKO-nun görkəmli şəxsiyyətlərinin və əlamətdar hadisələrinin qeyd edilməsi proqramı çərçivəsində YUNESKO Baş Konfransının 34-cü sessiyası 2008-2009-cu illərdə “Leyli və Məcnun” operasının ilk tamaşasının, xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin, yazıçı Mir Cəlal Paşayevin və akademik Musa Əliyevin 100 illik yubileylərinin rəsmi qeyd olunması ilə bağlı qərar qəbul etmişdir.

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyovun “Leyli və Məcnun” əsərinin 1908-ci ildə birinci tamaşası milli musiqi mədəniyyəti tarixində yeni dövr açmışdır. Muğamla Avropa operasının üzvi vəhdəti əsasında yaradılan “Leyli və Məcnun” Azərbaycan musiqisinin həqiqi ensiklopediyasıdır. Müsəlman Şərqiində opera janrının əsası da muğam operasının bu ilk nümunəsi ilə qoyulmuşdur.

Xalq rəssamı, Dövlət mükafatı laureatı Səttar Bəhlulzadənin adı Azərbaycan boyakarlıq sənəti tarixinə mənşərə janrının yaradıcılarından biri kimi həmişəlik həkk olunmuşdur. Səttar Bəhlulzadə müxtəlif rənglərin yeni çalarlarını kəşf edərək onların ahəngindən gözəl lövhələr yaratmışdır. Rəssamın rəng palitrasının zənginliyi, poetik əhval-nühiyyə və kolorit gözəlliyi ilə seçilən orijinal üslublu əsərləri milli təsviri sənətin ən qiymətli inciləri sırasındadır.

XX əsr milli ədəbi-bədii fikir tarixinin görkəmli nümayəndəsi, yazıçı Mir Cəlal Paşayev Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı və onun məzmunca zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Xalq yaradıcılığı ilə klassik bədii irsin qabaqcıl ənənələrinin vəhdətini yeni formada yaşadan və ədəbiyyata həyat gətirmiş yazıçı kimi tanınan Mir Cəlal Paşayev eyni zamanda görkəmli tədqiqatçı-alim olmuşdur.

Tanınmış geoloq-alim, 1939-1941-ci illərdə indiki Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının rektoru, 1950-1958-ci illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti olmuş akademik Musa Əliyev ölkəmizdə elmin inkişafı naminə müstəsna xidmətlər göstərmişdir.

2008-2009-cu illərdə “Leyli və Məcnun” operasının ilk tamaşasının, xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin, yazıçı Mir Cəlal Paşayevin və akademik Musa Əliyevin 100 illik yubileylərinin Azərbaycanda dövlət səviyyəsində keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təklifləri müvafiq şəkildə nəzərə alınmaqla, “Leyli və Məcnun” operasının ilk tamaşasının, xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin, yazıçı Mir Cəlal Paşayevin və akademik Musa Əliyevin respublikada, xarici ölkələrdə və YUNESKO miqyasında 100 illik yubileylərinin təşkili ilə bağlı tədbirlər planlarını hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 31 yanvar 2008-ci il.

**SƏN MİLLƏT DEDİKCƏ, SEVİNCİN DAŞIR,
BİLİRƏM, ULULAR DÜŞÜR YADINA.
A QIZIM,
MİLLƏT DƏ MEHRİBANLAŞIR,
MEHRİBAN DEDİKCƏ SƏNİN ADINA.**

N.HƏSƏNZADƏ.

"Xoşməramlı səfir qızımız"

*Cənab Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva
öz ailəsi ilə şəhər gəzintisi zamanı*

Xoşməramlı səfir qızımız

Bizim xoşməramlı səfir qızımız,
birinci xanımı Azərbaycanın.
Bizim yerdə doğan Dan ulduzumuz,
Gözünə işıqdı elin-obanın –
Birinci xanımı Azərbaycanın.

Başında tac gördüm - sənə halaldı,
Tanrının əliylə o yanır, qızım.
Qız yaxşı olanda -
el misaldı -
ata bir oğul da qazanır, qızım.

Sən millət dedikcə, sevincin daşır,
Bilirəm, ulular düşür yadına.
A qızım,
millət də mehribanlaşır,
Mehriban dedikcə sənin adına.

Sən qızlar içində gül kimi aydın,
gəlinlər içində su sonasısan.
Sən heykəl HEYDƏRİN - qız anasıydın,
Heydər ƏLİYEVİN - öz anasısan!

Cənab prezident, mən oğlum desəm,
qəbul et,
haqqandı şairin sösi.
Bir ata yanında gəldin ərəsəyə,
bütün atalara oğuləvəzi.

Sən ali rəmzisən qədim torpağın,
İnsana hörmətdi insan yaddaşı.
Qoşa qanad kimi zirvəyə qalxın,
Üç rəngli bayraqda durun yanaşı.

Nəriman Həsənzadə
01.01.05

*“Azərbaycan Hava Yolları” Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti
Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru, akademik
Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev*

*BDU-da görkəmli yazıçı Mir Cəlal Paşayevın 100 illiyinə
həsr olunmuş elmi konfrans. 2008*

Akademik Arif Mir Cəlal ođlu Paşayev

YÜKSƏLİŞ YOLLARINDA

Mir Cəlal

*Nəriman Həsənzadənin
"Könlüm şeir istəyir..."
kitabına yazdığı müqəddimə.
(Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı.
Bakı-1964)*

1954-cü ildə Yazıçılar İttifaqına yolum düşəndə soldat şinelli, ucaboy, mehriban baxışlı bir oğlan ilə salamlaşdım. Az sonra bildim ki, bu gənc, istedadlı şair Nəriman Həsənzadədir.

Nəriman Əliməmməd oğlu Həsənzadə 1931-ci ilin qışında Qazax rayonunun Poylu stansiyasında anadan olmuşdur. Atasının vəfatından sonra bir yaşında uşaq anasının himayəsində böyümüşdür. 1949-cu ildə öz rayonlarında Kirovka kənd orta məktəbini bitirmiş, həmin ildə də H.Zərdabi adına Kirovabad Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat fakültəsinə daxil olmuşdur.

İnstitutu qurtardıqdan sonra Nəriman ordu sıralarında xidmət edir.

Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı onu Moskvadakı ikillik Ali Ədəbiyyat kursuna göndərir. Buranı bitirdikdən son-

ra Nəriman Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutuna daxil olur. Beş il burada təhsil alıb, Bakıya qaydır.

Bu illərdə Nəriman praktiki işlə yanaşı qızğın yaradıcılıqla məşğul olur.

Hal-hazırda Azərbaycan Dövlət Universitetində ədəbiyyat tarixi kafedrasının aspirantıdır.

Ümid edirəm ki, oxucu bu şeirləri də rəğbətlə qarşılayacaq, şairin ürək döyüntülərini duyacaq, səmimi çağırışlarını alqışlayacaqdır.

Bu çağırışlarda isə alqışa layiq sədalar çoxdur.

Nərimanın ilham fənəri çox fərəhlidir ki, birinci olaraq sadə əmək adamlarına yönəlir. Vəzifəsiz, rütbəsiz, sıravi adamlar şairin diqqətindən yayınmır. Onların təvazökar həyatında, əməyindəki məna gözəlliyi Nərimanı çox düşündürür və sevindirir.

Nəriman olduqca həssas bir şairdir. O bir qartalın uçuşunda, bir lalənin duruşunda, bir körpənin baxışında bütün kainatı, ictimai aləmi və məna dolu həyatımızı görmək istəyir. Şair bir çiçəyə baxıb deyir:

*Bu gülün rəngində vardı bir donun,
Həyatı sevirdin, axı sən, ana.
Nə deyim, bəlkə də geyinib onu
Təzədən dünyaya gəlmisən, ana?*

Ana həsrəti ilə böyüyən bir gəncin məhəbbətini ifadə üçün nə gözəl bir xitab!

Nəriman şeirlərində bədii xitab, müraciət, məqbul və

münasib bir üsuldür O, qarşısında dayandığı hər şeyi dilə gətirib danışdırır. Həsbi-hala cəlb edə bilir. Arı qonduğu çiçəklərdən ətir toplayan kimi, şair də ürəyinə yaxın hər şeydən dərin məna, şeir ülvyyəti çəkmək istəyir.

Kitabçada axırncı əsər («Heybədə gözən şeir») böyük Sabir sənətinin ecazkar qüdrətinə və müstəsna vüsətinə həsr olunan poemadır. Ağlar güləyənin mübariz satirası çar çinovniklərini «Od olub yandırır, buz olub dondurur». Əmək və azadlıq düşmənləri Sabirin hədəfi tuşqul vuran kəsərli silahından gizlənməyə yer, çarə axtarırlar. Ancaq mümkün deyil yüz minlərin əzbəri olan, şən mahnı kimi səslənən yeni, mübariz şeir heç bir maneəyə baxmadan, zaman, məkan məhdudluğu bilmədən öz inqilabi işini görməkdədir.

Nərimanın şeirləri danışq dilinə yaxın, sadə, səlis üslubu ilə də seçilir. Adama elə gəlir ki, bunlar yazılmır, söylənir. Kitabdan, rəsmiyyətdən uzaq, ürəkdən gələn şirin, maraqlı bir söhbətdir. Əlbət ki, bu yalnız şeirlərin şəkli xüsusiyyəti ilə yox, həm də məzmunu ilə bağlıdır. Nəriman oxucusunu çoxdanın dostu, tanışsı və ürək sirdaşsı kimi dindirir. Onu sevincinə, arzusuna, kədər və həyəcanına şərik etməyi bacarır. İlk sətirlərdən etibarən oxucu, sanki çoxdan axtardığı, ancaq indi, bu balaca, yaraşığı kitabın səhifələrində tapdığı həmsöhbətini görür və sevinclə əl verib dost olur. İnkişaf yollarında möhkəm addımlayan şairimizin minlərlə oxucusu ilə bu ürək dostluğu həmişəlik və möhkəm olsun.

POEMALARDA MÜASİRLİK*

Mir Cəlal,
"Ulduz" jurnalı
1973, № 9

... "Nəriman Poeması" siyasi məzmunlu, yetkin bədii əsərdir. Bəzən məşhur şəxsiyyətlər haqqında yazılan bədii əsərlərdə əsas diqqət tərcümeyi-halın, vəzifə, qulluq illərinin təsvirinə verilir.

Bu poemanın müəllifi nisbətən asan, ağırdılmış olan belə bir yol tutmamışdır. Nəriman Həsənzadənin qəhrəmanı hər şeydən əvvəl canlı, müasir, aktiv, mübariz bir insandır.

...Poemanın bir yerində oxuyuruq:

*Sonra Həştərxana yola saldılar,
ürəyi Bakıdan uzaq olmadı,
o cəbhəçi oldu
dustaq olmadı.*

... Belə səhnələrdə şair Nərimanovun düşmənlərinə qarşı necə amansız, barışmaz olduğunu, qəhrəman bir xalqın, milyon-milyon zəhmətkeşin dili ilə danışdığını, qələbəyə möhkəm inamını, etiqadını göstərir.

* ixtisarla

*Vətənə, millətə dostsunuz üzdə,
dağılır ölkənin cahı-calalı.
Denikin yeriyir Bakının üstə, -
o ingilis başlı*

çar generalı.

... Poemanın əsas fəsillərində qəhrəmanın tərcümeyi-halını ölkənin, xalqın tarixi, mübarizəsi, taleyi ilə bağlı bir şəkildə, həm də bədii bir dillə təsvir edilir.

Məlum olduğu kimi, Nəriman Nərimanovun həyatı, mübarizəsi keçən əsrin son rübündən başlayaraq XX əsrin birinci rübünə ən böyük mübarizələr, inqilablar dövrünə təsadüf etmişdir... Şair bu hadisələrin hamısını yox, Nərimanovun inkişafı ilə ən sıx bağlı olan səhifələri qələmə almış, inqilab dövrü xadimləri üçün xas olan cəhətləri seçib, bədii ümumiləşmə yolu ilə işıqlandırmışa çalışmışdır.

Buna görə də poema müəllifindən dövrün bütün siyasi hadisələrini, inqilabi inkişafın bütün mərhələlərinin təfsilatlı təsvirini tələb etmək doğru olmazdı.

Qarşımızdakı tam bədii əsərdir. Burada bizi qənaətləndirən, ya təmin etməyən cəhətləri sənət əsərinin ləyaqət və kəsirlərini nəzərə almalıyıq... Tarixi hadisələrin, materialların bəzilərini Gəncə xanı Cavad xanın mübarizəsini, knyaz Sisyanovun ölümünü qabarıq göstərməyə, əsas mövzudan bir qədər yayınmağa əlbət ki, ehtiyac yoxdur. Bunlar bilavasitə Nərimanovun mübarizəsilə bağlı olmadığı kimi, müasirlik ruhunda yazılmış poemanın ümumi ruhuna, ahənginə də bir şey əlavə etmir.

Poemanın ideya məzmununu kimi, bədii keyfiyyəti də yaxşıdır. Həmin tarixi hadisələri, Nərimanovun mübarizəsini

gözəl bilən bir oxucuya da bu əsər xoş və sevindiricidir. Çünki şair bu dövrün hadisələrini quru tarixi faktlar, rəqəmlərlə yox, məhz canlı bədii surətlərlə işıqlandırır.

Nəriman Həsənzadə qısa yazan, tutarlı yazan, xalq dilinin əlvan, mənalı, koloritli cəhətlərini ön plana çəkən şairlərdəndir.

Bu əsər də rəvan, bədii dili ilə seçilir. Bir sıra dialoqlarda (Nəriman - redaktor, Nəriman - Qələndər) münaqişələr, fikri döyüşlər inandırıcı, əyani verilmişdir.

Əsərin dili, həm də kəsəri, müxtəsərliyi ilə seçilir. Şeir texnikasındakı sərbəstlik, ənənəvi ölçü, qafiyələrə fəal münasibət də təbii görünür.

"Nəriman" poeması əsrimizin ilk rübündə ictimai-siyasi hadisələri əsasən doğru-düzgün işıqlandıran, gənclərimizin müasir ictimai tərbiyəsinə kömək edən müvəffəqiyyətli əsər kimi tədqirəlayıqdır.

* Böyük ədib "Poemalarda müasirlik" məqaləsində Səməd Vurğunun "Komsomol poeması", Mikayıl Müşfiqin "Ədəbiyyat nəğməsi" və Nəriman Həsənzadənin "Nəriman" poemalarının geniş ədəbi təhlilini vermişdir (tərtibçi).

**QIRMIZI ƏMƏK BAYRAĞI ORDENLİ S.M.KİROV ADINA
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN REKTORU
AZƏRBAYCAN SSR EA MÜXBİR ÜZVÜ
BAĞIRZADƏ F.M. YOLDAŞA:**

Filologiya elmləri namizədi Nəriman Həsənzadə on bir ilə yaxındır ki, "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrası üzrə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı fənnindən Azərbaycan, rus şöbələrində mühazirələr oxuyur. Özü həmin kafedranın yetirməsidir. Əvvəllər o, yarım ştatda dərslər deyirdi, son vaxtlarda isə saathesabı mühazirə oxuyur.

Dekanlıq və kafedra onun mühazirələrinin elmi səviyyəindən və cədvəl üzrə dərslərə davamiyyətdən razıdır. Verilən tapşırıqları vaxtında, istənilən şəkildə yerinə yetirir və buna daima səy göstərir.

N.Həsənzadə yoldaşı yenidən yarım ştata dəvət etmək istəyirik. Özü də bu barədə bizə ərizə ilə müraciət etmişdir. Hal-hazırda yarım ştat həcmində dərsləri o, saathesabı aparır.

Bunları nəzərə alaraq, sərəncam vermənizi xahiş edirik.

*Filologiya fakültəsinin dekani -
filologiya elmləri doktoru, professor: Hüseyinov F.
"Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrası"nın müdiri -
filologiya elmləri doktoru, professor: Paşayev M.C.*

20 iyun, 1977

UNİVERSİTET MƏNİM GƏNCLİYİMDİR

Nəriman Həsənzadə,
"Bakı Universiteti" qəzeti,
10.02.2000

Universitet mənim gəncliyim, tərcümeyi-halımın bir hissəsidir. Mən orada böyük yazıçı, böyük alim Mir Cəlal Paşayevi gördüm, ömürlük sevdim, o, mənim mənəvi atam oldu. Mir Cəlalin özü mənim üçün ayrıca bir universitet idi. Onun kafedrası ayrıca "Yazıçılar İttifaqı" idi. İndi də bu elm məbədinə biliyinə, şəxsiyyətinə pərəstiş etdiyim Nizami Cəfərov kimi görkəmli alimlər fəaliyyət göstərir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının bünövrəsi məhz bizim universitetlə qoyulub. Elm ilə tikilən hörgü heç vaxt uçmaz. Elmimiz də xalqımız kimi həm qədim, həm də müasirdir.

MİR CƏLALIN MƏKTUBU

Nəriman Mirzə Əliyev və Xanımımın
Jəmi ni Cəlali və Təbriki!

Nəriman, bəzən mənliklərinizdə
daha kərkli mürəkkəb, ağıllı mənəvi! Deyərsən
baxışın gərəcə, kərkli mənəvi rəhət
duaximlər! Kərkli mənəvi rəhət mənəvi
var! Nəzakət olmaq sənə bəzən mənəvi!

Uzun müddət kərkli mənəvi mənəvi mənəvi
Cəlali mənəvi, jəmi-jəmi mənəvi rəhət mənəvi
Cəlali və Cəlali mənəvi rəhət mənəvi!

30/02/77
Mirzə Əliyev

**DÜNYA AZƏRBAYCANLILARI MƏDƏNİYYƏT
MƏRKƏZİNİN (AZƏRBAYCAN) PREZİDENTİ
XALQ ŞAİRİ SÖHRAB TAHİR CƏNABLARINA**

Hörmətli Söhrab müəllim!

1999-cu il 22 yanvar tarixli rəyasət heyətinin iclasında xahiş etdim ki, böyük Azərbaycan yazıçısı və alimi Mir Cəlal Paşayevin anadan olmasının 90 illik yubileyini (bu barədə Azərbaycan prezidentinin 16 aprel 1998-ci il tarixli sərəncamı var) Təbrizdə keçirək. Özü Təbrizlidir, Əndəbil kəndində anadan olub. Qohum-əqrabası oradadır. Böyük qardaşı sağdır. Savab iş olar. Maliyyə məsələsi çətinlik törətməyəcək.

Yubileylə bağlı mən İranın Bakıdakı Səfirinə və Azərbaycanın Tehrandakı səfirinə də məktub göndərmişəm. Öyrənmişəm ki, hər iki səfir razıdır.

Bu, möhtərəm Heydər Əliyevi fəxri prezident seçdiyimiz günlərdə ilk yaddaqalan əlamətdar tədbirlərimizdən olar.

Nizami, Şəhriyar, Füzuli, sonra da Mir Cəlal! Yubileylər, hər iki tərəfdə anılsın. Sizdən hərəkət!

Sizə hörmətlə!

*Nəriman HƏSƏNZADƏ.
25.01.99*

**"MİR CƏLALIN ZƏKASI,
ÜRƏYİ, AİLƏSİ BİR HARMONİ-
YA TƏŞKİL EDİRDİ. SADƏ
YAŞAYIRDI, AMMA ALİCƏNAB
İDİ. ASTA ADDIMLARI VAR İDİ,
AMMA ŞAX YERİYİRDİ. ÇOX
DANIŞMAZDI. AMMA DEDİYİ
SÖZ YADDA QALARDI."**

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

**"HƏYATIMDA YARATDIĞIM
ƏN BÖYÜK ƏSƏR – AİLƏMDİR".**

MİR CƏLAL

**YAZIÇININ AİLƏ
ÜZVLƏRİLƏ XATİRƏ SÖHBƏTİ**

*Atam çox vaxt ciddi sözü
zarafatla deyərdi.*

Hafiz Paşayev

*"Mir Cəlal. Müasirlərin xatirələrindən
və yaradıcılığından örnəklər" kitabından.*

("Azərbaycan ensiklopediyası", NPB. Bakı-1988)

Böyük insan, yazıçı və alim Mir Cəlal Paşayevin 90 illik yubileyi ərəfəsində (1998-ci ildə tamam olur) onun ailəsilə bir də görüşmək, təkrarsız insanı bir də hörmətlə xatırlamaq məqsədilə fotoaparatomu, diktofonumu da götürüb (qəzetçilikdən qalma adətimdi) uzun illər halal süfrəsində çörək kəsdiyim, ömürlük bağlandığım bir evə qədəm basırdım. Məni ən çox sevindirən bu idi ki, yenə həmin qapımı üzümə müəllimimin həyat yoldaşı Püstə xanım açır, həmişəki kimi gülürüzlə, mehribanlıqla qarşılayırdı. Bir az da ərkyana danlayırdı ki, hardasan, niyə gec-gec gəlirsən. Aspirantı olduğum illərdə və ondan

sonra da Mir Cəlal mənim mənəvi dayağım olmuş, oğlanlarından seçməmişdi. Əslində bütün aspirantlarına qayğıkeşliyi var idi. Mənə rəğbəti çox idi. Bunu ailəsi də görürdü, aspirantları da.

Bir anda ürəyimdən nələr keçmədi! Püstə xanım məni muştuluqladı: Hafiz də gəlib, - dedi. Əlbəttə, sevindim. Hafiz ABŞ-da Azərbaycanın səlahiyyətli səfiri işləyir. Yəqin öz işilə əlaqədar gəlib, amma yerinə düşüb.

Ceniş otaqlarda hər şey Mir Cəlal müəllimin vaxtında olduğu kimi, eləcə yerli-yerindəydi. Yənə iri zəngli saat qonaq otağının baş tərəfində, iri, ipək süfrəli yemək stolu ortadaydı. Eyvana açılan qapıların pərdələri dəyişsə də, yənə həmin səliqə-sahmandaydı. Büllur qabları parlayan servantı da yerindən tərpətməmişdilər. Divarda Mirzə Cəlilin, Mir Cəlalin oğlanlarının portretləri, bir tərəfdə isə, ayrıca iri bir çərçivədə ayaq üstə əlini uzun köynəyinin üstündən bağladığı kəndir kəmərinə keçirmiş Lev Tolstoyun ayaqyalın şəkli eləcə dururdu. Püstə xanım ərinin ev mühitini, ailə ocağının istisini qoruyub saxlayırdı.

Çay süfrəsi arxasına keçdik. Böyük insanı, əvəzsiz ailə başçısını xatırladıq. Sağlığında əsl qiymətini ala bilməyən (görünür, böyük sənətkarların əksəriyyətinin taleyi belə, oxşar olur) yazıçı haqqında ilk dəfə deyilən fikirlər orijinallığı və səmimiyyəti ilə məni heyran qoyurdu. Biz yazıçıları görüşlərdə görmüşdük, kürsülərdə eşitmişdik. Ailə mühitindən o qədər də xəbərimiz olmayıb.

Hüseyn Cavid təbiətli bu insan öz həyat yoldaşı, oğlanları və qızları, nəvələri və qohumları tərəfindən optik şüşələr

altında böyüdülmədən, həyatda və ailədə olduğu kimi təqdim olunurdu. Müdrikliyi, daxili paklığı, hazırcavablığı, ailəcanlılığı onu bir çox yaşadlarından necə də fərqləndirirdi!

Mir Cəlal müəllimsiz keçən söhbətdə həyat yoldaşı Püstə xanım, oğlanları - Azərbaycan EA-nın akademiki Arif Paşayev, ABŞ-da Azərbaycan Respublikasının səlahiyyətli səfiri prof. Hafiz Paşayev, inzibati işçi Aqil Paşayev; qızları - musiqişünas Elmira Paşayeva, BDU-nun kafedra müdiri, rus dili mütəxəssisi Ədibə xanım Paşayeva, bacanağı - tanınmış tədqiqatçı Cümşüd Muradov, baldızı Rəna xanım Muradova, kürəkənləri - prof. Tofiq Həsənov, milli təhlükəsizlik orqanları işçisi Eldar Qasimov; nəvələri - musiqişünas-alim Aytəkin xanım Həsənova, inzibati işçi Altay Həsənov iştirak edirdilər.

Nəriman: Püstə xanım, bu axşam mən sizi, müəllimin ocağını yenidən ziyarət edirəm. Tələbəsini uzaq yoldan ziyarətə gələn bir müəllimi də xatırlayıram. İstanbulda cərrah işləyən 93 yaşlı Xalid Ziya bəy ötən ilin axırında Cənubi Azərbaycan cərrahı, alimi və yazıçısı Cavad Heyətini Bakıda keçirilən yubiley gecəsində iştirak etmək üçün gəlmişdi. Yetmiş yaşlı tələbə 93 yaşlı müəllimini səhnədə necə qucaqladı, necə əllərini öpdü, sözlə ifadə edə bilmirəm. Heyf, xalqımızın gözəl ənənələri elə bil ki, unudulur. Böyükklər "kiçiklik" edə bilmir deyər, kiçiklər "böyüklük" edirlər. Nizami demiş: Ay yeri elə işıqlatdı ki, gecə gündüz olmaq iddiasına düşdü. Belə bir vəziyyət əmələ gəlib.

İndi mənə elə gəlir ki, Mir Cəlalin da, bu evin mərhum gəlini Aida xanımın da, Sara xanımın da ruhları buradadır.

Bu ocaqda, bu axşam bizim dünyamızla ruhlar dünyasının görüşüdür. Bu gün mart ayının on yeddisidir, iki-üç gündən sonra Novruz bayramımız daxil olur. Bu ərəfədə Allah bizi görüşdürsə, bəlkə rəmzi məna daşıyır?!

Mir Cəlalin gəncliyini necə xatırlayırsınız?

Püstə xanım: Arıq, ucaboy oğlan idi. 25 yaşına təzəcə girmişdi. Mən on doqquz yaşında idim. İlk görüşümüz "Kommunist" qəzetinin redaksiyasında oldu (sovet dövrü çıxan qəzet - N.H.). O vaxt mən indiki Neft Akademiyasının birinci kursunda oxuyurdum. İmtahanları əla qiymətlə verib qurtarmışdım. Dedilər ki, redaksiyada makinaçı axtarırlar. Mən də makinaçı kursunu bitirmişdim. Yay idi. Getdim redaksiyaya, məni iş götürdülər. Mir Cəlal da sonra qəzetdə işləməyə gəldi.

Məcid adlı bir dostu var idi, yanıma göndərmişdi, tanış olmaq istəyirdi. Mən əvvəl razı olmadım. Sonra könlümü aldı. 1932-ci il idi. Nişanlandıq. Kəbin kəsdirməyə gedəndə rəhmətlik Mikayıl Müşfiq bizə yolda rast gəldi. Mir Cəlal dedi ki, gedək bizimlə. O da bizə qoşuldu. Kəbinimizi də onun iştirakı ilə kəsdilər. Sevinirdi, bizi donə-dönə təbrik edirdi. Sonra Mir Cəlal mənə dedi ki, o da Dilbər adlı bir qızı sevir. Dilbər doğrudan da gözəl qız idi. Şəklini böyüdü, indiki Nizami muzeyinin altıda, vitrinə vurmuşdular. Saçları üzünə tökülmüşdü. Gedib biz qızlar da baxırdıq.

N: Bəs toyunuz?

Püstə xanım: Toyumuz bir il sonra oldu. 1933-cü ildə. Rəhmətlik Qurban Pirimov, Cabbar Qaryağdıoğlu, Zülfü Adıgözəlov toyumuzda iştirak edirdilər. İçərişəhərdə balaca bir evimiz var idi.

N: Mir Cəlalin yazıçı dostlarından kimi xatırlayırsınız?

Püstə xanım: Hüseyn Cavid əfəndi Mir Cəlalin xətrini çox istəyirdi. Bizə gəlib-gedərdi. Mir Cəlala deyirdi ki, zəhmət çəkib əsər yazırsan, elə adamlardan yaz ki, dəyərli olsunlar. Bizi teatra öz lojasına dəvət edib yanımızda otururdu. Səməd Vurğunun, Həmid Araslının, Süleyman Rəhimovun ailələri ilə yaxın olmuşuq

N: İlk ailə sevinciniz yəqin içərişəhərdəki balaca evinizdə olub. İlk övladınız dünyaya gələndə.

Püstə xanım: Arif elə balaca evimizdə oldu. Anam Gözəl xanım məni xəstəxanaya getməyə qoymadı. Qorxurdu. Arifin adını da qonşuluqdakı Ağa Nəcəf həkim qoydu. Bizim ailəyə yaxın idi, bizə çox köməyi dəyərdi. 1934-cü il idi.

1935-ci ildə Qubaya getdik. Mir Cəlal qiyabiçi tələbələrə dərs deyirdi. Müəllimlərə orda ev vermişdilər. Heydər Hüseynovun evilə üzbəüz düşmüşdük. Qonşuyduq. Həmid Araslı, Məmmədibrahim İbrahimbəyov da orada dərs deyirdilər. İbrahimbəyovun arvadı Fatma xanım Arifin xətrini çox istəyirdi. Allah sonra ona da iki oğul verdi. Maqsudu, Rüstəmi (Maqsud, Rüstəm İbrahimbəyov qardaşları -N.H.)

N: Deyirsiniz, redaksiyada makinaçı işləyirdiniz. Mir Cəlalin hansı əsərini yazıbsınız?

Püstə xanım: İlk oxucusuydum. Əvəllər kiçik həcmli hekayələrini yazardım. Sonralar məni əziyyəətə salmamaq üçün yazmağa heç nə vermirdi.

N: Mir Cəlal müəllim nədənsə bir az yaşlı görünürdü. Bir dəfə səbəbini soruşdum, 37-ci ili xatırlatdı. Bunu açıqlamazsınız?

Püstə xanım: Sarsıntı keçirirdi. Evimizin dalından keçən maşınlardan biri dayanan kimi deyirdi gəldilər, yol çantamı hazırla. Deyirdim axı, sən kimə pislik edibsən? Deyirdi, məsələ pislikdə deyil. Dünən bir yaxşı, saf adamla söhbət edirdik, axşam tutub aparıblar. Ağına-bozuna baxan yoxdu. Mir Cəlalı "Kommunist" qəzetində tənqid eləmişdilər, adı MK-nın qərarına da düşmüşdü.

N: Gənclərə münasibətdən nə deyə bilərsiniz? Bütün həyatımı, elə ailəsinə də tələbələrinə, aspirantlarına həsr etmişdi. Biri mən. Evdə Sizin rahatlığınız yox idi.

Püstə xanım: Sən ailəmizin üzvüsən. Mir Cəlal səni çox istəyirdi. Həmişə tələbələrinə, aspirantlarına köməklik edərdi. Universitetdə rayondan gələn uşaqlara bəzən kostyum alır, ciblərinə pul qoyurdu.

N: Mən müdafiə edəndən sonra (bir il səkkiz aya müdafiə etmişdim, özü elmi rəhbərim idi) qəzetdə elan çıxmışdı. "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrasına bir müəllim yeri verilirdi. Mənə dedi ki, o yeri sənə ayırmışıq. Sənədlərini hazırla, gətir. Mən söz versəm də, müsabiqədə iştirak etməkdən imtina etdim. O vaxt rəhmətlik akademik Faiq Bağırzadə rektor idi. Məni bərk danladı. Dedi sənə bundan sonra saat hesabı da dərs verməyəcəyəm. Mən o zamanlar iri bir əsər üzərində işləyirdim. Mir Cəlal müəllimin mənə bu əsl atalıq hissələrini qiymətləndirə bilməmişdim.

Püstə xanım, uşaqlarınıza münasibətiniz?

Püstə xanım: Mənim bu vaxta gəlib çıxmağıma uşaqlarım səbəb olub. Elə oturub-durublar ki, başımı həmişə uca eləyiblər. Məktəbdə əlaçılı olublar, müəllimləri məni həmi-

sə təbrik edib, ev tərbiyələrindən razı qalıblar.

Arif onilliyi yenicə qurtarmışdı. Atası istəyirdi ki, gedib Moskvada oxusun, gözü açılsın. 17 yaşında uşağın uzağa getməsindən qorxurdum. Sonra onu yola saldıq, dalınca da həmişə sovqat göndərirdim. Nəhayət, oxudu gəldi. Gözü-könlü seçdiyi qızla evləndi, ondan da iki qızı oldu. İndi o qızları da gözəl ailə qurublar, gözəl də uşaqları var. Allah canlarını sağ eləsin, xoşbəxtdirlər. Ancaq özü tək qaldı (kövrəlir). Aida xanım dünyasını tez dəyişdi. Elə sən də Sara xanımı tez itirdin (könlünü alıram -N.H.).

... Elmira xanımı musiqi məktəbinə qoymuşduq, müəllimləri həmişə razılıq edirdi.

N: Elmira xanımın səsi, Ədibə xanımın da gözləri eynilə sizinkidir. Bəs hansı daha çox təbiət etibarilə Sizə oxşayır?

Püstə xanım: İkisi də. Hərəsində özümü bir cürə görürəm.

N: Təbiidir. Hafiz müəllim necə? Sizin qucağınızda yatan dünənki körpə, indi Müstəqil Azərbaycanın ABŞ-da səlahiyyətli səfiridir.

Hafiz: (zarafatla). Mən Gözəl xanımın (ana nənəsini deyir) qucağında yatmışam.

Püstə xanım: Hafizi ABŞ-a təyin edəndə, narahat oldum. Uzaqdı, dedim. Sonra da xeyir-dua verib yola saldım.

N: Hafiz müəllim səfir getməzdən qabaq mənimlə də gəlib görüşdü. Çox həssasdı. Günlərin bir günü Vaşinqtondan məktub aldım. Sonra özü zəng elədi, telefonla danışdıq. Ona həsr etdiyim "Səfirə məktub" poemamı oxumuşdu. Qiymətləndirirdi.

Püstə xanım: Bu əsər mənim də xoşuma gəlib.

N: Mir Cəlal müəllimin şəxsi xüsusiyyətləri barədə nə deyə bilərsiniz?

Püstə xanım: Uşaqların cibinə məndən xəlvət pul qoyardı. Guya mən ögey anayam. Uşaqları pula öyrətmə, dəyərdim.

N: Mən hər dəfə sizə gələndə görürdüm ki, Mir Cəlal müəllim keçib bütün otaqlarda işıqları yandırır. Siz heç irad tutmurdunuz?

Püstə xanım: Işıq çox sevirdi. Evdə bir işıq yanmayan da darıxardı. Bəzən nərdivanı divara söykəyib qalxardı ki, sönən lampanı təzəsilə dəyişsin. Sonradan gəlib süfrədə əyləşib çörəyini yeyərdi. Onun bu xasiyyətini yaxşı müşahidə edibsən.

N: Arif müəllim, Siz nə deyə bilərsiniz? Evin böyük oğlusunuz?

Arif: Atam həmişə bizi tərifləyərdi. Boynumuza qoyardı ki, təriflədiyi kimi olaq. Biz də bunə əməl edirdik. Bu, pedaqoji tərbiyə yolu idi. Atam zahirən adi görünə də, daxilən çox məğrur idi və heç kəsin yanında özünü sındırmaq xahiş etməzdi. Gedib desəydilər ki, ay Mir Cəlal müəllim, filankəsdən xahiş et, filan işi düzəltsin, müraciət edənin də xətrinə dəymirdi, amma xahişə də getmirdi. Deyirdi ki, özün bu işi həll edə bilərsən, bu daha düzgün yoldur və s.

N: Rəhmətlik mənə görə xahiş getmişdi, Arif müəllim. Bir axşam, bəlkə də söz vaxtına çəkər, Mir Cəlal müəllim məni də özüylə götürüb dedi ki, gedək Mehdi Hüseynilə.

Evləri çox da uzaq deyildi. Püstə xanım da bizimlə bir yerdəydi. Dəniz sahililə gəzə-gəzə getdik.

İndiki kimi yadımdadır, Mehdi Hüseyn "VEF-90" spidolası ilə "Amerikanın səsi" verilişinə qulaq asırdı. Bizi həyat yoldaşı Fatma xanım qarşıladı. Çay gətirdi. Bir az söhbətdən sonra Mir Cəlal müəllim dedi ki, Mehdi, bir xahişə gəlmişəm, Nəriman Həsənzadəni yəqin tanıyırsan. Gənc, istedadlı şairdi. Mehdi müəllim dedi ki, yaxşı tanıyıram, "Nəriman" poemasından çıxan parçaları oxuyuram, əsər haqqında yazmaq fikrim də var. Amma qoy bitirsin. Mir Cəlal müəllimə bu söhbət xoş gəldi. Dedi Mehdi, Nərimanın evi yoxdur, kirayə qalır. Yazıçılar İttifaqı həmin vaxt yazıçılara ev bölüşdürürdü. Mehdi müəllim dedi ki, Nərimana da ev verəcəyik, indi yox, gələndə dəfə. Mir Cəlal etiraz etdi: - Mehdi, mənim oğlum Arifə ayırdığınız evi verin Nərimana, Arifin adını siyahıdan pozun. Mehdi Hüseyn eynəyini düzəldib Mir Cəlalin üzünə baxdı. - Mən bu xahiş üçün gəlmişəm, Mehdi. - Mir Cəlal müəllim sözünü çox qəti dedi. Və mənim adımla yazdırdı.

Mən indi də, qardaşım Arif müəllim, sizə verilən o evdə yaşayıram. Sonradan eşitdim ki, Mir Cəlal müəllim borc pul tapıb Sizin üçün kooperativ ev tikdirir. O, nadir təbiət idi.

Püstə xanım: Mir Cəlal gündüzdən mənə demişdi ki, Nərimanı çağırıram, gəlsin bizə. Evi yoxdu. Gedib Mehdidən xahiş edəcəyəm, Nərimana köməklik etsin.

Arif: Atam Mehdi Hüseynin müdrikliyinə, böyüklüyünə inanırdı. Bilirdi ki, Yazıçılar İttifaqının Mehdi Hüseyn kimi

rəhbəri onun hər sözünü yerinə yetirə bilər. Atam da Mehdi Hüseynin hörmətini saxlayırdı. Sizi istəyirdi atam, sizdə o, gələcəyi görürdü. İstedadınıza inanırdı. Heyfi gəlirdi, istəmirdi ki, məişət məsələləri istedadınızı məhv etsin.

N: Mir Cəlal müəllim həqiqətən peyğəmbər təbiətli insan idi. Xeyirxahlıq onun canında, qanındaydı. Bir dəfə mənim yanımda kafedradan Yazıçılar İttifaqına zəng vurmuşdu. Telefonda xeyli danışdılar, nəhayət, Mehdi Hüseyni razı saldı ki, müasir Azərbaycan ədəbiyyatından Universitet tələbələrinə xüsusi kurs oxusun. Sonra baş tutmadı, Mehdi müəllim vaxtını bölə bilmədiyi üçün üzr istəmişdi.

Buna bənzər təkliflə o, rəhmətlik Vəli Məmmədova da müraciət etmişdi.

Mir Cəlal müəllim insanpərvər idi. İstedadlı adamların qədrini bilirdi.

Ədibə: Atam başqa bir qapıya da xahiş getmişdi. Mədəniyyət Nazirliyindən xahiş etmişdi ki, mənim qızımı vəzifədən azad et. Elmiranı musiqi məktəbinə direktor təyin etmişdilər. Gəlib atamdan xahiş etmişdi ki, çətinlik çəkirəm, nazirdən xahiş et, məni müdirlikdən çıxartsın. Belə də oldu.

Elmira: O vaxt məni qorxutmuşdular ki, məktəbdə müdir olma, elə işlər törədə bilərlər ki, sonra səni dolaşdırırlar. Mən də ehtiyat edib, atamdan xahiş etdim ki, işdən çıxartdırsın. Paxıl adamların qurmasıydı.

Tofiq: Mir Cəlal müəllimin gözəl bir xasiyyəti var idi. O, insanı ucaldırdı, sındırmırdı. Beş il geydiyim bir kostyumu əynimdə görüb bir dəfə dedi ki, mübarək, Tofiq! De-

dim, çoxdan geyirəm, köhnədir. Dedi ki, yox, çox gözəl yaşır, yaxşıdı. Sonradan özüm də deyirdim ki, əynimdə yaxşı görsənirsə, qoy hələ bir az da geyim.

Arif: Hafız yaxşı rəssamdı, Nəriman müəllim. Bizim fizika institutunda Hafizin rəsm sərgiləri olub. Çəkdiyi portretlərdə adamların xarakterini cizgilərlə çox gözəl açır. Fiziklər həmişə onun portretlərinə heyran olublar. Bizim instituta gələn qonaqların da bəzən portretlərini çəkirdi, onlar da özlərini yenidən tanıyırdılar. Hafız əslində hərtərəfli istedadlıdır. Bəlkə də təsadüfi deyil ki, indi respublikamızı ABŞ-da təmsil edir.

N: Hafız müəllim EA-nın Fizika institutunda işləyəndə mənim də görüşümü keçirmişdi. Şeirə, sənətə çox bağlıdır, ədəbi mühiti xüsusilə sevir. Amma az danışandı. Bəzən adam da darıxır ki, Hafız müəllim nə vaxt dinəcək. Bəlkə də bu ona aid olan keyfiyyətdi.

Hafiz: Danışmağı öyrənmişəm, daha professional olmuşam. Atamla bağlı bir-iki epizod danışmaq istəyirəm. Bir dəfə Nəriman müəllim məndən soruşmuşdu: necə olub ki, Mir Cəlal müəllimin uşaqlarının hamısı, Ədibə xanımdan savayı, dəqiq elmlər sahəsinə gediblər? Atam bir dəfə soruşdu ki, oxumağa hara gedəcəksən? Dedim fizikaya. Sevinirdi. Dedi, XX əsr elmi-texniki inqilab əsridir. Yoxsa, gəldin universitetə, oxudun, oldun mən, sonra?! Hiss etdim ki, atam məni daha da həvəsləndirir.

Atam elmi əsərlərin dilinə də, bədii əsərlərdə olduğu kimi, yüksək səviyyə tələb edirdi. Bəzən dissertasiyalara qulaq asar, dilinə, cümlələrə hey irad tutardı. Balam, bu əsə-

ri adam dilində yazın, Azərbaycan dilinin gözəlliyi onun sadəliyindədir, - deyərdi.

Bizim evə alimlər, yazıçılar gəlirdilər. Atama hekayələrini, şeirlərini oxuyurdular. Bəyənməyəndə, yazısından xoşu gəlməyəndə, deyirdi ki, süfrədən şirniyyatı götür. Fikrini yayındırmaq istəyirdi. Bir dəfə dedi ki, bir qanun kəşf eləmişəm: xalqın avamlığı şairlərin sayı ilə tərs mütənasibdir.

Mən Amerikaya birinci dəfə 1975-ci ildə getmişəm, bir il qalib qayıtdım. Xəstəydi. Məni yataq otağına çağırdı, dedi danış görüm necəydi? Sırr kimi soruşdu. Mən də elə danışdım ki, onda əsl Amerika barədə düzgün təsəvvür yaranır. Sonra dedi, bax burda danışdın, daha başqa yerdə belə danışma.

Amerikada bu yaxınlarda bir universitetdə görüş zamanı mənə sual verəndə ki, kommunist rejimi zamanı sizdə vəziyyət necəydi? - Onda bu epizodu danışdım. Yəni sovet vaxtı o qorxu ki, var idi, hələ qalırdı. Yaşlı adamlar adi şeyləri danışmağa da ehtiyat edirdilər.

N: Hafiz müəllim, eşitmişəm Amerikada Mir Cəlalın hekayələri dərc edilib. Əgər belədirsə, çox sağ olun. Elə bilirəm Amerika oxucuları üçün maraqlı olar.

Hafiz: İki xarakterik hekayəsi artıq çap olunub. Amerikada keçmiş Azərbaycan həyat tərzini anlamaq üçün aydın təsəvvür yaranır. "İclas qurusu" və "Anket Anketov". İkisini də bəyəniblər.

N: Mən sonralar eşitdim ki, Mir Cəlal müəllimin İranda keyli qohumu var. Siz onlarla deyəsən görüşsünüz.

Hafiz: Sovet dövrünün xüsusiyyətiydi ki, hər şeyi gizlətinlər. Atam bizə danışmazdı atası kimdi, qardaşları kimdi, harda olub. Mir Cəlalın atası onu uşaqlıqda Gəncəyə gətirmişdi. Özləri Təbrizdən otuz km. aralı bir Əndəlib kəndi var, ordandılar. 1992-ci ildə mən İrana gedəndə, həmin kəndi görmək istədim, məlum oldu ki, təbrizlilər oranı yaxşı tanıyırlar. Sufiyan yolunda, Mərənd tərəfdədir, o yol onların kəndində qurtarır. Qohumları indi də yaşayır. Böyük qardaşı Ağa Mir Xəlil indi də sağdır, atamdan iki yaş böyükdür. Doxsan yaşındadır. İndi Tehranın yaxınlığında Kərəcə deyilən şəhərdə olur. İki oğlu Amerikadadır. İki əmim oğlu ilə orada görüşmüşəm. Əndəbildə bir məktəb var, orada Mir Cəlalın da şəkillərini divara vurublar.

Aqil: Təhsil sistemində on bir illik tətbiq etmişdilər. Mən istəyirdim on illiyi bitirib, instituta gedim. Bunun üçün nazir müavini icazə verməliydi. Getdim qəbuluna, yarım gün qapısında gözlədim, qayıtdım. Pərt olmuşdum. Atam dedi: hamını qapında gör, heç kimin qapısına getmə.

Bu da yadımdadır ki, sahilə tut ağaclarını başaşağı əkməmişdilər. Budaqları yuxarı yox, aşağı bitmişdi. Mir Cəlal müəllim deyirdi ki, adamların başına oyun açdıqları bəs deyil, indi də ağacların başına oyun açırlar.

N: Mir Cəlal müəllim ağacların, otların və güllərin adlarını, onların xasiyyətlərini gözəl bilirdi. Bir dəfə sahilboyu gedirdik, mənə suallar verirdi, cavab verə bilmirdim.

Aqil: Bir gün bərk külək əsirdi. Kimsə Allah rəhmətinə getmişdi. Dedi haraya gedirsən? Dedim yasa. Kişi fikrə getdi və dedi: Adam da belə havada ölər?!

Hafiz: Anam əvvəllər yas yerlərinə çox gedərdi. Atam işdən evə gələndə Püstə xanımı evdə tapmırdı. Soruşanda deyirdik ki, yasdadır. Bir dəfə də anam yasdən evə çox gec qayıtdı. Mir Cəlal dedi: Püstə xanım ölənə diriltməsə, evə gəlməz.

Yadımdadır, oturub televiziya baxırdıq, Çarli Çaplinin ölümünü göstərirdilər. Qızım uşaq səmimiyyətilə dedi ki, Püstə xanım, onun yasına da gedəcəksən?! - Bərk gülüşdük.

N: Mərhum Firudin Hüseynov çox gözəl insan idi. Mir Cəlal müəllimin də öz yetirməsiydi. Ali məktəb tələbələri üçün "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı" kitabı yazmışdılar. Nəşriyyatda Firudinə deyiblər ki, kitabın həcmi bir az azaltsın. O da bunu Mir Cəlala deyir. - Firudin, qardaşım-sən (həmişə belə müraciət edirdi), öz məqalənlə mənim məqaləmə dəymə, o birlərindən ixtisar et. Firudin də deyir ki, kitabın müəllifi elə ikimizik. Deyir, onda ixtisar etmə, apar ver.

Yaxşı adamları irəli çəkəndə - onlar ad, mükafat alanda deyərdi: "Ana südü kimi halaldır". Universitetdə dissertasiya müdafiəsi olanda bəzi alimlər hər dəfə çıxış etməyi xoşlayırdılar. Bir dəfə müdafiədən sonra Mir Cəlal müəllim mərhum Əkrəm Cəfərə yaxınlaşıb (araları deyəsən bir az sərini idi) dedi ki, səni təbrik edirəm. Əkrəm Cəfər sevindi və təbrikin səbəbini soruşdu: - Nəyə görə, Mir Cəlal müəllim? O da dedi, bu dəfə çıxış etmədiyinə görə. Eşidənlər ürəkdən gülüşdülər.

Ədibə: İrihəcmli əsərlər yazan bir yazıçıya əmək qəhrəmanı adı vermişdilər. Atam dedi ki, gərək onun oxucusuna da əmək qəhrəmanı adı verilsin.

Hafiz: Fəxri adlarla bağlı atamdan soruşdular ki, sizə nə əcəb "xalq yazıçısı" adı vermirlər? Dedi: mən antixalq deyiləm ki?!

Jurnalların birində poema çap olunmuşdu. Müəllifi yaxşı tanıdığı üçün, əsər haqqında Mir Cəlalin fikrini soruşdular. Qısaca dedi: özü daha yaxşı təsir bağışlayır.

Atam çox vaxt ciddi sözü zarafatla deyərdi.

Arif: Şair Atif Zeynallı ilə görüşəndə (Elmlər Akademiyasında işləyirdi) soruşur ki, bekarxanada nə var, nə yox? Bir kəlmə sözlə fikrini və münasibətini bildirirdi.

Aqil: Qardaşı Mir Xəlil irandakı inqilabdan sonra qaçıb Bakıya pənah gətirmişdi. Bizdə oturmuşdu, çoxlu maraqlı söhbətlər eləyirdi. Atam onun gözləmədiyi halda gülümsədi və dedi: Mir Xəlil, camaatın hamısını didərgin saldınız. İndi də oturub xatirə danışsın. Əmim susdu.

Hafiz: Hələ yenidənqurma məsələsi çıxmamışdı. Ölkənin günü-gündən pisləşməsinə hiss edirdi. Yadımdadı, işdən gəlib televiziya baxır və tez-tez deyirdi: əşi, ölkənin axırı nə olacaq?

N: Püstə xanım, Mir Cəlal müəllimin hansı xörəkdən xoşu gəlirdi?

Püstə xanım: Dovğanı xoşlayırdı.

Hafiz: Evdə konyak olardı. Özü içməzdi, amma bir qonaq gələndə ortaya qoyardı. Özü də antialkoqol təbliğatı aparırdı. Bir dəfə qonaq dedi ki, Mir Cəlal müəllim, bütün bu antialkoqol təbliğata baxmayaraq, içəcəyəm.

Aqil: Birinci sinifə gedirdim. Mənə iki yüz manat verdi ki, orda ac qalma, tənəffüsdə bir şey al, ye. Gördüm tənəffüsdə

füsdə hamı bir manat çıxarır. Mən də iki dənə yüzlüyü çıxartdım. Xırdalayan olmadı. Sabah da belə oldu, o biri gün də. Axırı dedim, ata, iki yüz manat sənin, mənə bir manat ver ki, özümə bir bulka alıb yeyim, tənəffüsdə ac qalmayım.

Hafiz: Uşaqlara pul verirdi.

Arif: Əliaçıq idi.

Ədibə: Deyirdi ki, axırıncı beşliyi ağayana xərclə, Allah yetirəcək.

Arif: Atam riyaziyyatı da yaxşı bilirdi. Məktəbdə çətin məsələ, misal veriləndə, mən həll edə bilmirdim. Atam köməyə çatırdı.

Elmira: Atamın yazıçı olması da maraqlıdır. Deyirdi ki, gördüm hamı hekayə yazır, oxuyurdum. Bir gün mən də başladım yazmağa, oxucular bəyəndi. Oldum yazıçı.

Arif: Atamda yaxşı mənada şöhrət hissi də var idi. Dostlarından tanışlarından, ümumiyyətlə kimdənsə geri qalmaq hissi. Akademiyada on səkkiz il işləmişdi. Orada Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsini də atam təşkil edib. Bir dəfə deyirdi ki, maaş alanda gördüm Heydər Hüseynovun maaşı mənimkindən çoxdur. Səbəbini soruşdum. Dedilər o elmlər namizədidir, sən yox. O vaxtlar müdafiələr belə kütləvi şəkil almamışdı. Öyrənir ki, müdafiəni necə eləmək olar. "Füzuli sənətkarlığı" əsərini çap etdirmişdi. Həmin kitabı bir həftəyə müdafiə edib, olur elmlər namizədi.

Atam ilk elmlər doktorlarındanır. "Azərbaycanda ədəbi məktəblər" əsərinə görə doktorluq dərəcəsi almışdı. Ümumittifaq Attestasiya Komissiyası o vaxt Moskvada idi. Biz də

indiki 28 May küçəsində yaşayırdıq. Atam danışdı ki, bir gün gördüm qapının ağzında bir vərəq var. Sən demə, doktorluğumu təsdiq eləyiblər, göndəriblər ev ünvanımıza. O da düşüb yerə, ayaq altına. Təsadüfən özümə rast gəldi, götürdüm.

Ədibə: Özünün arzusuydu ki, doktorluq dissertasiyası olan "Azərbaycanda ədəbi məktəblər" əsəri ayrıca kitab şəklində çıxsın.

Atam təhsili Azərbaycan dilində almışdı. Moskvaya, başqa yerlərə göndərdiyi məktubları (tərcüməçiləri V.Vasilevskayaya, İ.Peçenevə və b.) mənə verirdi ki, rusca yazım. Sonra elə düzəlişlər edirdi ki, heyran qalırdım. Artıq sözləri, cümlələrin uzunluğunu və s. o saat tuturdu. Sonra özü rusca düzəldirdi. Məntiqi yaxşı bilirdi.

Arif: Akademiyada işlədiyi vaxt o, şöbə müdiri idi. Amma hərdən evə tez qaçırdı. Heydər Hüseynov bir iclasda deyir ki, Mir Cəlal əgər bizdən çox bilirsə, gəlsin bizi öyrətsin, bizdən az bilirsə, gəlsin bizdən öyrənsin. Atam demişdi ki, gedin deyın, biz bərabər bilirik.

Hafiz: Atam akademik fəxri adını almaq üçün işlərini təqdim etmişdi. Seçilməyəndə demişdi ki, ordakılar lotu-potularmış, mən elə bildirdim alimlərdi. Şəfaət müəllim (Şəfaət Mehdiyev - N.H.) onu başa salmağa çalışırdı ki, gərək özünü təbliğ eləyəydin, səs yığaydın və s. Mir Cəlal cavab verir: elm adamı səs dalınca qaçmaz.

Arif: Atam bir dəfə qəbul imtahanlarına qalmışdı. Ədəbiyyatdan imtahan götürürdü. Bir tələbənin cavabından çox xoşu gəlir. Ona deyir ki, səni bu başdan qəbul elədim uni-

versitetə. Tələbə də arxayın çıxıb gedir rayona və o biri imtahanlara gəlmir. Məsələ açılanda, tələbə pis vəziyyətdə qalır. O vaxt universitetin rəhbəri rəhmətlik Mehdi Əliyev idi. Mir Cəlalin nüfuzuna hörmət bəslədiyindən rektor o tələbəyə qalan iki predmetdən də imtahan təşkil edir və universitetə qəbul edir.

Ədibə: Mir Cəlal bəzən sözü düzünə yox, dolayısıyla deyirdi ki, insanın qəlbinə dəyməsin. O vaxt gödək don geyinmək dəbdə idi. Mənə irad tutub dedi ki, Ədibə, parça çatmayıb ki, donun belə gödək çıxıb?!

Aytəkin: Mən babamın ölümündə özümü bir az günahkar sayıram. Həmişə deyirdi, gəl söhbət edək. Mən də qaçardım ki, vaxtım yoxdu.

Turist kimi Macarıstana getmişdim. Yuxuda gördüm ki, mənə çağırır. Deyir gəl, yanımda otur. Dedim nədir, baba? Dedi gəl, sonra mənə axtaracaqsınız.

Yuxudan ayıldım, yanımdakı qızlara yuxumu danışdım, dedilər bir hədiyyə al. Babama bir qələm hədiyyə aldım.

Bakıya qayıdanda qucağlaşıb öpüşdük. Ağladım. Gördüyüm yuxudan düz bir ay sonra, sentyabrın axırlarında babam rəhmətə getdi. Sonralar doğrudan da onu axtarırdım, tapa bilmirdim. Amma on il sonra xəstəxanada tapdım. Babamın əsərlərini oxuyanda.

Altay: Babam dünyasını dəyişəndə mənə on yeddi yaşım var idi. O vaxt şərqsünəslığa gedib oxumaq dəbdə idi. Amma babam dedi ki, bir şeyi tam öyrən, sonra başqa şeyləri də öyrənərsən. Elə də elədim. Gedib filologiyaya girdim. Babam onda kafedra müdiri idi. Universitetə, onun ka-

fedrasına qürurla, fəxrlə gedib-gəlirdim. Bu sevincim cəmi bir il çəkdi. Babamı itirdim.

Mən bağı sevmirdim, babam isə çox sevirdi. Ağacları öz əlilə əkirdi. Avtobusla gedib-gəlirdi.

Hafiz: Çox bağ-bağ deyirdi, amma bir gecə qalırdı və qaçırdı. Deyirdi ki, ən rahat yer evdir.

Aqil: Deyirdi, bağ ona görə lazımdır ki, evin qədrini biləsən.

Hafiz: Əvəllər universitetdə iş xahişlə aşırı. Qohumlar, dostlar gəlirdi ki, xahiş etdirlərsən.

O da qalmışdı neyləsin.

Arif: İki cür at var deyirdi. Biri gecə-gündüz ot daşıyar. Biri də var ki, köhlən at kimi saxlarlar. Bir dəfə çıxardarlar, köhlən kimi görünər, gedər. Atam bir qəzetçini o ata bənzədirdi ki, hər gün, gecə-gündüz işləyir.

Tofiq: Universitetdə Mir Cəlal müəllimin kafedrası qəddər elmi kadr hazırlayan ikinci bir kafedra yox idi. Çünki o özündən arxayın idi, rəqibindən qorxmurdu, heç kim onun yerini tuta bilməzdi.

Hafiz: Bir qəddar müəllim tələbəsini kəsir. Mir Cəlal imtahan təşkil edir və özü də müəllimlə birlikdə imtahan götürür. Müəllim qiymət vermək istəməyəndə, Mir Cəlal sual verir ki, tələbə bir görkəmli sovet şairinin adını desin. O da Səməd Vurğunun adını çəkir. Bu ki, gözəl bilir, - deyib ona qiymət verir.

Aytəkin: Babam həmişə masanın başında oturardı. Süfrəyə nə qoyulurdusa, deyirdi, sağ ol Püstə xanım. Süfrədə həmişə göy-göyerti və limon olardı. Babam "lumu" deyirdi. Duz əvəzinə xörəyə də limon işlədərdi.

Sentyabrın axırlarıydı. Elə bil bir qüvvə mənə dedi ki, get babangilə. Onsuz da həmişə gedirdim. Amma bu dəfə məni bir qüvvə itələyirdi. Qohumlarımız da babangilə gəldi. Təcili yardım çağırmışdılar. Gecə yarısı gəlib çıxdı. Babam ilk dəfə dedi ki, ürəyim ağrıyır.

Babam infarkt olubmuş. Qalxıb vanna otağına getmişdi. Görək qalxmıyaydı. Bu biri otağa keçdim. Burada "Babanın saati" deyilən bir saat var. Onu da babam özü qurar, özü işlədərdi. Ürəyimdə deyirdim saat 2-dən o yana keçsə, babam ölməyəcək, amma keçmədi. 2-yə on dəqiqə işləmiş saat dayandı. Qonşu otaqda səs gəldi ki, babam keçindi. Eyni vaxtda.

N: Cümşüd müəllim, Siz Mir Cəlal müəllimin bacanağınız, amma mən bu evə gəlib-gedəndə görürdüm ki, onun qardaşı kimi xidmət edirdiniz, sözünü əziz tuturduunuz.

Cümşüd: Rəna xanımla (Püstə xanımın kiçik bacısı - N.H.) mənim toyumu da Mir Cəlal müəllim eləyibdi. 1952-ci il idi. Məclisimizi Suleyman Rəhimov aparırdı. Suleyman Rüstəm, Cəfər Xəndan da oradaydılar. Onlar da deyirdilər ki, Mir Cəlal Rəna xanımın ata əvəzidir. Mən bu ailədə çox hörmət görmüşəm.

Uzun illər İranda, Əfqanıstanda işləmişəm. Mir Cəlal müəllim məni elmi axtarırlara həvəsləndirirdi. Həqiqətən o kişinin kiçik qardaşıydım. Mən bu evdə görkəmli adamlar görmüşəm.

Bir dəfə Səməd Vurğun Mir Cəlal müəllimlə gəlmişdi. Dost idilər. Söhbətarası məni çağırdı: - Cümşüd, get mən qara bacıma (Püstə xanıma ərkyana belə deyirdi. -

N.H.) de ki, qara qardaşın çay istəyir. Mən də gedib çay gətirdim.

Mir Cəlal müəllim deyirdi: - Cümşüd, bir işi öldürmək istəyirsənsə, tapşır filankəsə. O iş görən adam deyil.

- Cümşüd, ən yaxşı içki nədir? - Mənə sual verirdi. De-yirdim baxır içəninə: çaxır da olar, araq da, konyak da. De-yirdi yox, ən yaxşı içki çaydır.

- Deyirdilər ki, "yazıçının laboratoriyası" - Cümşüd, heç yazıçının da laboratoriyası olar?!

Əynimə bir şey alıb geyirdim, xoşu gəlmirdisə, fikrini eyhamla bildirirdi:

- Cümşüd, bunu alanda, yanında bir adam var idi, ya tək idin?!

Səməd Vurğunu çox sevirdi. Onun böyük istedad olduğunu bircə sözlə belə ümumiləşdirirdi: Səməd Vurğun heç vaxt kağız korlamayıb.

Ağ tutu sevərdi. Deyərdi ki, tut vətənpərvər meyvədir. Görək onu öz yerində yeyəsən. Qarpız yeməyi xoşlardı. Amma qarpızı bıçaqla yox, qaşıqlayıb yeyərdi. Orijinal adam idi, heç kəsə oxşamırdı.

Mir Cəlal müəllimin seyidliyi də var idi. 1978-ci ilin iyun ayı olardı, Əfqanıstana getməzdən qabaq, gəlib onunla xüdəhafizləşdim. Dedim, Allah qoysa, gəlib yenə görüşərik. Dedi Cümşüd, gedirsən, gəlib məni görməyəcəksən. Əfqanıstanda onun ölümünü radio ilə eşitdim. Gəlib qırxına özümü yetirdim.

Bir dəfə Abbas Zamanov gəlmişdi, Mir Cəlal müəllimə deyirdi ki, Mirzə Cəlil çox əzablar çəkib. Gördüm Kommu-

nist (İndiki İstiqlaliyyət - N.H.) küçəsiylə əlində əsa gedirdi. Deyirdi ki, süd almağa pulum yoxdur. Mir Cəlal müəllim Mirzə Cəlilin dəfnində də iştirak edib. Hər dəfə ondan misallar çəkərdi.

O illərdə Anarın "Dörd çahar" hekayəsi çıxmışdı. Mir Cəlal müəllim oxuyub deyirdi ki, bu gəncin gözəl yazıçı müşahidələri var.

Mir Cəlal müəllim böyük yazıçı, unudulmaz insan idi.

"KİÇİK HEKAYƏLƏRİN BÖYÜK USTASI OLAN MİR CƏLAL ZAMANIN RƏNGLƏRİNİ SÖZƏ KÖÇÜRÜRDÜ".

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

MƏHƏBBƏT VƏ NİFRƏT

*N.Həsənzadənin
"Unudulmaz günlər", kitabından
("Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı", 1965)*

Məmməd Arif ədəbiyyatımızda tərənnüm olunan məhəbbət və nifrət kimi müqəddəs duyğuları ümumiləşdirərək demişdir ki, «...bu dövrdə (vətən müharibəsi dövründə-N.H.) iki böyük hiss ədəbiyyatımızda dialektik bir təzad şəklində birləşdi. Məhəbbət və nifrət! Həqiqi sovet insanpərvərliyi də bu vəhdətdə öz ifadəsini tapdı».

Tənqidçinin doğru olaraq göstərdiyi «sovet insanpərvərliyi sovet vətənpərvərliyinin bir qolu» idi ki, bu yeni şəraitdə yaranan yeni insan xarakterlərində öz əksini tapdı. İnsan qəlbi, ürəyi ədəbiyyatda baş mövzu olaraq möhkəm yer tutdu. Yəni müharibə qəblərdə, ürəklərdə də başlamışdı, orada məhəbbətlə nifrət üz-üzə, qarşı-qarşıya durmuşdu.

Görkəmli ədib Mir Cəlalin «Şərbət» hekayəsi müharibə başlanandan az sonra «Ədəbiyyat qəzeti»ndə çap olundu. Həcmcə çox da böyük olmayan bu əsərdə on-on iki arı pətəyi olan sadə, təmiz bir ukraynalı qoca kolxozçu təsvir edilirdi. Ostепенko! Məhəbbətlə nifrət onun qəlbində üz-üzə gəlmişdi. İyirmi bir yaşlı qızını çəbhəyə yola saldıqdan sonra, on dörd yaşlı oğlunu da traktora mindirmiş bu qoca doğma kəndindən qaçmağa tələsməmiş və alman soldatlarının

əllərinə keçmişdi. Faşistlər onun bir az əvvəl hazırladığı bal şərbətini içdikdən sonra yenə şərbət tələb edirlər. Onlar «qocanın verdiyi ilə yox, yalnız aldıkları ilə kifayətlənə bilərdilər». Bu talançıların arzusunu yerinə yetirmək üçün Ostепенko pıçaq götürür, döşlüyünü taxır və bal şərbəti hazırlamağa gedir. İntizar və həyəcan, oxucu qəlbinin titrəyişləri də bu dəqiqələrdən başlayır.

Bu kolxozçu o qədər saf insandır ki, onun keçirdiyi iztiraba mütləq şərik olursan. Arvadının vəfatından sonra qoca «ögey anaya etibar etməmiş», uşaqlarının «həm atası, həm də anası» olmuşdur. Onu gah «rayon kitab mağazasında dərs kitabları seçən, gah tibb institutu qabağında dayanıb qızlarının dərstdən çıxmasını gözləyən, gah əlində uşaq ayaqqabısı yamaqçı yanına gedən, gah da qarşı ağızda ayaqüstü oğlunu dayandırıb düyməsini tikən görmək olardı».

Ostепенko sözün əsil mənasında atadır. Zəhmətkeş insandır. Onun heç kimlə işi yoxdur. Bəlkə də məhz buna görə onun kini və qəzəbi yenilməzdir, qüdrətlidir.

Təbii olaraq belə bir sual meydana çıxa bilər: Ostепенko alman soldatlarını öldürə bilərdimi? Arıya baxan bu kolxozçu qan tökmək üçün hazır idimi?

Hekayənin əvvəlindən axırına Ostепенkonun daxili hıçqırıqları, fəryadları eşidilmir. O, yalnız və yalnız ikicə dəfə dinir.

Biz ikicə dəfə onun səsinə eşidirik. Bu səsin biri məhəbbətdir, o biri nifrət!..

Birincidə: hamı çəbhəyə getdikdən sonra Ostепенko xalq qoşunu dəstəsinə rəhbərlik edən sovet sədrinin yanına

gəlib deyir: «Mixail, mənə də bir beşaçılan ver!»

İkincidə: o bıçağını ikinci soldatın ürəyinə sancıb deyir: «Bu da şərbətdir, əcəl şərbəti!»

Birinci səsdəki təmkinin ikinci səsdəki qəzəb və kinlə tamamlandığını görürük. Bəs nə üçün o, dinmir? Bəlkə qorxudan dili tutulmuşdur? Qətiyyəyən yox.

Ədib yazır: «Ostepenکو onların (faşistlərin-N. H.) dilini bilmirdi, bilmək də istəmirdi». O, alman faşistləri ilə söhbəti «şəninə sığışıdır bilmirdi».

Bu, ukraynalı məğrur qocanın obrazı olduğu kimi, azərbaycanlı yazıçının qardaş xalqa bəslədiyi dərin məhəbbət hissəninə də ifadəsidir.

«Şərbət»də təkcə Ostepenkonun alman soldatları ilə mübarizəsini düşünmək, bircə birtərəfli olardı. Ədib onun şəxsinə arxa cəbhəni alman talançılara qarşı qoymuşdur.

Məlumu ki, alman faşistləri Ukrayna torpaqlarında vəhşiliklər törədir, insanları kütləvi şəkildə qırır, kolxozlardakı kənd təsərrüfatı məşinlərinə üstünə neft və benzin tökərək yandırırılar. Ukrayna xalqı bu dəhşətli zülmərin əvəzində o yırtıcıları hər addımda öldürürdülər. Ukrayna kolxozçuları tərəfindən öldürülmüş bir faşistin cibindən tapılmış yarımçıq məktubda deyilirdi: «Əziz anam! Budur, zəngin Ukraynaya gəlib çatmışıq. Lakin elə bil çıpaq səhrada yaşayırıq. Bolşeviklər buradan hər şeyi yığıb aparmışlar. Sünbülü isə demək olmaz. Burada nə gözəl taxıl vardır. Heç yerdə biz Ukraynadakı kimi taxıl görməmişik. Biz Ukraynanı tutsaq, bütün ukraynalıları və rusları Sibirə qovacağıq. Özümüz isə firavan dolanacağıq».

Bu talançılıq təkcə faşist cəlladlarının yox, onları başqa xalqın torpağına işğalçılığa göndərən Reyxstaq cəlladlarının əsas proqramı idi.

Müharibədən çox-çox sonra Ukrayna torpağına səyahətə gedən müxbir Hans Ştern «Ukraynanın çörəyi və duzu» məqaləsində yazırdı ki, qonaqpərvər Ukrayna xalqı öz ənənələrinə görə, aerodromda bizi çörək və duzla qarşıladı. «Çörək ölkənin əsas varıdır. Göbbels çıxışlarının bərinde demişdir ki, bolşevizm əleyhinə mübarizənin əsasını təşkil edən məhz Ukrayna torpağıdır. Onu alman xalqı üçün zəbt etmək lazımdır.»

«Firavan dolanmağa», «zəbt etməyə», bal şərbəti içməyə gələn bu talançıları Ukrayna torpaqlarında xalq öldürürdü.

Məmməd Arif göstərirdi ki, Mir Cəlal «vətən müharibəsi ilə əlaqədar hekayələrində həyatı, şəraiti və insanları müfəssəl təsvir etmir... kiçik hekayələrdə bu lazım da deyildir... Mir Cəlal bizə canlı həyatın bir parçasını göstərir, həm də sənətkarlıqla göstərir».

Misal üçün, bu hekayədə adicə bir sözlə yaratdığı obrazın təbiətini, xasiyyətini, daxili aləmini yazıçı aydın şəkildə oxucuya çatdırır. Alman soldatlarının qoca kolxozçu Ostepenکو ilə söhbətində işlətdikləri sözlərə fikir verin:

«Bu nədir?».

«Bu nədən hazırlanmışdır?»

«Bundan yenə varmı?»

«Avam kəndli!»

«Bal ver!»

«Şərbət elə!»

«Şərbət ver, çörək də gətir!» - Yaxud, Ostepenkonun bütün əsər boyu işlətdiyi ikicə cümləsini xatırlamaq kifayətdir:

«...Mənə də bir beşaçılan ver».

«Bu da şərbətdir, əcəl şərbəti!»

Məmməd Arif Mir Cəlalın müharibə dövrü yazdığı «Şərbət» və başqa hekayələrini «qəzəbli hekayələr» adlandırır və haqlı olaraq göstərir ki, «...Mir Cəlal sakit və təmkinli bir yazıçıdır, o, boş və artıq gurultudan, lüzumundan artıq, təbiiliyi poza biləcək bir səs belə çıxarmaqdan çəkinən bir yazıçıdır».

Beləliklə, Mir Cəlal müharibə dövrü antifaşist yazıçı kimi tanındı.

Bu zaman Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri olan Səməd Vurğun fəalları yığıncağında çıxış edərək, yeni yaranan ədəbiyyatımız haqqında məlumat verirdi. O, göstərir ki, «...Müharibə müddətində qabaqcıl nasirlərimizdən S.Rəhimov, M.S.Ordubadi, Mir Cəlal tərəfindən bir çox dəyərli hekayələr, povestlər yaradılmışdır». Səməd Vurğun Mir Cəlalı «vətən müharibəsi günlərində ən aktiv yazıçılardan biri» adlandırırdı.

Müharibə Mir Cəlalın «qəlbində alovlu qəzəb» oyatmışdı. O, müharibə dəhşətlərini gözüylə görən yazıçılarımızdandır. Əlinə silah götürüb bilavasitə vuruşmasa da, gedib aylarla müharibə çəbhəsində qalmış, azərbaycanlı döyüşçülər qarşısında bir sıra dəyərli mühazirələr oxumuşdur.

Ukraynalı qoca kolxozçunun gözəl obrazını yaratdığı

«Şərbət» hekayəsi yazıcının müharibə dövrü yaradıcılığında xüsusi yer tutur. O, özü də bu barədə demişdir: «Müharibə dövründə bir dənə də olsun roman yazmamışam. Buna baxmayaraq, müharibə mövzusu üzrə arxa cəbhəyə aid 45-ə kimi hekayə və oçerklər yazmışam. Məncə «Şərbət» və «Anaların üsyanı» yaxşı hekayələrim sırasına daxil edilə bilər».

“XATİRƏ HEKAYƏLƏRİ” HAQQINDA

*Nəriman Həsənzadə
"Azərbaycan müəllimi" qəzeti,
17 yanvar, 1963*

Hörmətli müəllimim, sizin bir-birindən rəngarəng, şirin hekayələrinizi oxudum. İstəyirsiniz "oxudum" sözünü başqa sözlərlə əvəz edirəm: dərk etdim, eşitdim, duydum, yaşadım və s.

Hekayələrinizin dili təbiidir, ana dilimizdədir, Cəlil Məmmədquluzadənin dilindədir. Elə bil oxucu sizin dostunuz, qohumunuz, ən yaxın adamınızdır; ürək açıqlığı ilə, istiqanlıqla, həm də tələsmədən danışırınsınız. Kürsüdən danışmırınsınız, yox, oxucu ilə qabaq-qabağa oturub söhbət edirsiniz.

"Şapalaq" hekayənizdə televizor ustasının sizinlə söhbəti belə başlayır: "Xozeyin, sizin aparatın işi uzun imiş. Mən onu belə bilmirdim, bəzi əməlsaləh də gətirməmişəm. Qal-sın sabah axşama. Onsuz da bu axşam elə bir peredaça yoxdur. Konsert-mansertin də vaxtı keçib. Sabah iki yoldaş gəlib sənin remontunu tez qurtararıq. Lampoçqadan, provodadan-zaddan lazım olacaq, bəlkə də bir az pul verəsən ki, mağazadan gələm?"

"...Usta qəssab kimi amansızlıqla onu (yəni televizoru) parçaladı, iliyinə, sümüyünə, damarlarına qədər söküb tök-

dü, əlləşməyə başladı. Maşanı götürdü, qayçını qoydu, bir lampoçkanı taxıb, o birisini çıxardı, məfilləri gah uzatdı, gah kəsdi, gah sarıdı, gah işığı yandırdı, gah söndürdü..."

Həyat həqiqətləri, müşahidə! Siz bu müşahidə və həyat həqiqətlərini təsvir yox, tərənnüm etmişsiniz. Foto surətini yox, rəsmini çəkmisiniz!

"Qıçını-qıçının üstünə aşırıb sakitcə oturur, bir papiros yandırır çəkir, qabağında uzanan naxoşa fikirli-fikirli baxır-dı".

Bəli, poetik rəsmini! Siz onu necə də tanıyırsınız!

Usta sözsüz ki, tipdir, xarakterdir, fərdiləşmiş obrazdır. Necə istəyirsiniz adlandırın. Usta televizoru bəlkə də təmir edib qurtarmışdır. Yoxsa, bir şapalaqla o, işə düşməzdi. Lakin necə olursa olsun, usta televizor sahibindən pul qopartmaq istəyir. Həm də, yalanlarını çox hörmətlə deyir. O, başa düşmüşdü ki, qarşısındakı adam ürəyiyumşaq və bir az da, sözün yaxşı mənasında, sadələvhüdür. Məhz belə olduğuna görədir ki, ustanın xarakteri açılır, tipikləşir.

Siz bu kitabla bir pedaqoq kimi çıxış edirsiniz. Hekayələrinizin əksəri müəllim və tələbələrə aiddir. Təhsil və elm ocaqları sizin yazılarınızda, təbii olaraq, müqəddəs ocaq hesab edilir. "Hər kəs gərək buraya (yəni ali məktəbə) bir yox, iki sağlamlıq kağızı gətirsin: birini həkimdən, birini də öz ürəyindən, cavan vicdanından alsın!" "Qəbul imtahanı" hekayəsindəki əsas tələb budur. Oxucu hekayənin əvvəlindən intizarda qalır: "Bu il jurnalist şöbəsinə böyük müsabiqə var: iyirmi beş nəfər qəbul olunasıdır, girmək istəyən də yüz iyirmi beş nəfərdir. Ərizə verən hər beş adamın dördü kənar qalacaq. İndi görək bu kənar qalanlar kimlərdir?"

Axırda məlum olur ki, kənarında qalanların biri qəssab Məşədi Rəhimin kiçik qızı Elmiradır. Bu qızın kəsilməsinin səbəbini bildikdə oxucu təəssüflənir. Elmira üzünü atasına tutub deyir: "Atacan, sən məni yarımçıq qəzetçi eləmək istəmişən, belə adamı ali məktəbə qoysalar da, səhvdir. Neçə il yalandan corab artelindən mənə kağız almısan. Mən yalandan yox, doğrudan işləyəcəyəm. Həmin corab artelində hamıdan yaxşı toxuyan olacağam. İstehsalatçı olacağam, fəhlələr içində özümə bir gün qazanmamış, təmiz adam çağırılmamış məktəbə getməyəcəyəm".

Elmiranın bu fikri ilə oxucu razı qalır. O qızın gələcəkdə universitetin jurnalistika şöbəsinə girəcəyinə bizdə inam oyadır. Elmiranın ali məktəbə girə bilməməsinə baxmayaraq, biz məyus olmuruq, əksinə, onun iradəsinə məftun oluruq.

Yenə də məktəb və müəllim əməyinə həsr etdiyiniz "Ərik ağacı" hekayəniz Köşkü məktəbinin direktorunun Vətən müharibəsinə yola düşməsi ilə başlayır. O, məktəbin həyatındakı bir ərik tingini bağbana tapşırır: - Buna da bax, heyifdir gözlə, - deyir. Müharibədən sonra on səkkiz ilə yaxın bir vaxt keçir. Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısının yolu bir gün direktoru olduğu bu kənd məktəbinə düşür. Artıq həmin ting böyümüşdür. Qocaman bağban Nəbi dayı da "zəifləmiş, incəlmiş, yüngülləşmişdir..." İndi o, keçmiş məktəb direktoruna onun vaxtı ilə saldıği bağdan hədiyyə olaraq meyvə gətirmişdir. Nəbi dayı irəli yeriyib deyir: "Bu bağcanın binasını siz qoymusunuz. Uşaqlar bəsləyib böyüdüblər. Bax, bu cərgə badam, bunlar payızlıq armud, yandakılar gülöyşə nar, iydə ağaclarıdır... Bunlar hamısı ondan

sonra basdırılıb, hamısı da indi meyvə verir. İnternatda oxuyanların meyvəsi, kompotu, mürəbbəsi məktəb bağındadır. Bir kəsə minnətimiz yoxdur". Nəbi dayı öz ömrünü məktəbə, məktəb həyatındakı bağa həsr etmişdir.

Məktəb, müəllim, tələbə, zəhmət! "Xatirə hekayələri»-nizin özəyi bax, bunlardır.

"Naxış", "Təsadüf, ya zərurət", "Mənim vəfalı dostum", "Ləyaqət" və başqa hekayələrinizdə məktəblərimizdə dərs deyən müəllimlərin əməyindən, valideynlərin məktəblə əlaqəsindən, ümumiyyətlə, məktəb həyatından bəhs edirsiniz.

Bunlar məktəb haqqında bir silsilə hekayələrdir. Həmdə, təzə nəfəslə yazılmış hekayələrdir.

"Ömrün mənası"nda Ülkər müəllimin mənalı həyat yolunu, müəllimlik fəaliyyətini tərənnüm edirsiniz. Çoxdan ayrıldığınız bu müəllimlə bir də müəllimlər qurultayında rastlaşırsınız. Artıq onun saçları qar kimi ağarmışdır. "...Bir nişanə olaraq yalnız yanağındakı qara xal qalmışdı". Axırda yazırsınız ki, "...Qurultay binasından çıxanda məktəbli qız və oğlanların Ülkər müəllimi gül dəstələri ilə qarşılandığını gördüm. Onlar müəllimi doğma anaları kimi əhatə edib dindirir, hərəsi bir dil ilə məktəblərinə dəvət edirdilər".

Bəli, onun ləyaqətli, mənalı ömrü Vətən balalarının təbiyyəsinə həsr olunduğundan tərbiyəçi kimi əziz, ana qədər müqəddəsdir!

Əziz müəllimim, mən bütün xatirə hekayələriniz haqqında rəy yazmaq fikrində deyiləm. Bəs oxucunun öz fikri?! Mən fikir demirəm, fikir yaratmaq istəyirəm. Təbii ki, bu da, bir növ, fikir deməkdir. Qoy olsun, nə olar...

Kitabın axırlarına yaxın ("Mənim vəfalı dostum") ürəyinizə müraciətlə deyirsiniz: "Ey mənim əziz, sədaqətli, vəfalı və qocaman maşınım! On il, heç olmasa, beş il mənə möhlət ver! Mənim dostlarıma, vətəndaşlarıma, Vətənimə, deməyə sözüm var. Qoy bu sözlərimi də arxayın deyim, vəsiyyətimi eləyim, tələbələr, məktəblilər, dostlarım, yoldaşlarım, oxucularım, kitablarım ilə axırıncı dəfə vidalaşım".

Nə tez, Mir Cəlal müəllim, nə tez?! Vidalaşmaq haqqında tez deyilmi? Sizin dostlarınız, yoldaşlarınız, tələbələriniz, sizə istədiyinizdən də artıq ömür diləyir, yeni deyiləcək sözlərinizi eşitmək istəyir.

Hələlik, "Xatirə heykələri"ni mən vətəndaş bir müəllimin zəngin həyat və pedaqoji fəaliyyətinin qısa tərcümeyi-halı adlandırmaq istəyirəm.

*Hörmətlə,
tələbəiniz Nəriman Həsənzadə.*

"GÜLBƏSLƏYƏN QIZ"

*Nəriman Həsənzadə,
"Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti,
20 noyabr, 1965*

Görkəmli ədiblərimizdən Mir Cəlal son vaxtlar, demək olar ki, yalnız hekayə yazmaqla məşğuldur. O, əsasən satirik, yumoristik hekayələr yazır. Müəllif öz oxucusunu güldürür və düşündürür. Mir Cəlalin yaradıcılığına az-çox bələd olan, ədibin əsərlərini izləyən hər bir kəs görər ki, o, püxtələşdikcə hekayələrinin həcmi kiçilir, mənası dərinləşir.

Mir Cəlalin Böyük Vətən müharibəsi dövründə yazdığı "Şərbət", "Anaların üsyanı" və başqa hekayələri haqqında çoxlu müsbət fikir söylənmiş, yüksək qiymətləndirilmişdir. Akademik Məmməd Arif Mir Cəlalin müharibə dövründə yazdığı hekayələrdən danışarkən deyirdi ki, o, (Mir Cəlal) həyatın bir sahəsini götürür və ustalıqla təsvir edir. Məmməd Arif göstərirdi ki, biz, Mir Cəlalin hekayələrindəki hadisələrlə yaşayırıq, onunla birlikdə həyəcan keçiririk və bu insanların qələbəsinə inanırıq.

Ədibin son illərdə bir-birinin ardınca bir neçə hekayə kitabı nəşr olunmuşdur. "Gülbəsləyən qız" hələlik bunların

sonuncusudur. Bu kitabı müxtəlif insan təbiətləri sərgisinə bənzətmək olar. Şofer, susatan, çoban, müəllim, dərzi, xidmətçi, zavod müdiri, heykəltəraş, tərcüməçi, quşbaz, ovçu, televizor ustası, yetim uşaq və s. Müəllif gah özü onlar haqqında danışır, gah da onların özlərini dindirir. Öz dillərində, bəzən öz jarqonlarında dindirir.

Mir Cəlalin hekayələrinin mənbəyi bizim həyatımız, müasir insanlardır. Onun hekayələrində pedaqoji məsələlər ədəbi məsələlərlə əksər hallarda vəhdət təşkil edir. Yazdığı əsərləri müəllif gah "Xatirə hekayələri", gah "Həyat hekayələri", gah "Məktəb hekayələri" adlandırır, müəllim-vətəndaş yazıçı kimi çıxış edir. Onun qəhrəmanları da, təsvir etdiyi mühit də Azərbaycandır, onun insanlarıdır.

Xalqın həyatını bilməyən və bilmək istəməyənlərə ədib acı-acı gülür, "novator" heykəltəraşı bizə nişan verir ("O yana baxan"). Tanış olduğumuz heykəltəraş "bu heykəl çobandır, xalq çobanıdır" - deyir (xalq haqqında onun öz anlayışı var. Onu başa düşməyən olsa, demək xalq deyil). O, çobana bosonojka geydirmişdir. Çünki ancaq "keçmişdə çarığ olardı". Heykəldəki çobanın qolları qısa, qıçları uzundur. Çünki "çoban düzlərdə çox gəzir, ayaqları inkişaf edib uzanır". Çobanın gövdəsi hamardır, çünki "gövdəsi havada çox olduğundan yumrulaşır...". Baş balacadır. Çünki "o düşünür, onun əvəzinə alimlər, mühəndislər düşünür. O, qoyunları otarır, amma südün sağılmasının qayğısına qalan ferma müdiridir, sağıcı texnikdir. Çobanın başı bu düşüncələrdən azaddır". Heykəl-çobanın burnu qulağının dibindədir. Çünki "yeni novator heykəltəraşlar yenilik yaratmaq ilə seçilməlidirlər. O, köhnə çomağı, köhnə otağı, köhnə qoyu-

nu yox, yeni çomağı, yeni otağı, yeni qoyunu vermək istəyir. Yəni, həyatda necə var elə yox, nə cür olmalıdır, - o cürə.

Bu heykəltəraş novatorluğun, sənətin nə olduğunu bilmir və onu başa düşməkdən məhrumdur. O, özü daxilən köhnəldiyi üçün hər şeydə bir "yenilik" axtarır. Onun köhnəliyini və bəsitliyi də məhz bu "yenilik" axtarmağında üzə çıxmış olur. Bu hekayədə iki dünyagörüşü, iki estetik ölçü təzad şəklində qarşı-qarşıya dayanmış və bir-birlərini inkar edirlər.

Müəllif hekayənin adını da yaxşı qoymuşdur. "O yana baxan". Yəni, bu heykəltəraş xalqa baxmır, həyatı düzgün görmür, o yana baxır.

Mir Cəlalin hekayələri rəngarəng və müxtəlifdir. Kitabı vərəqlədikcə müxtəlif təbiətlərlə, xasiyyətlərlə rastlaşırsan. Qazançı Qulam ("Oyrəncəkli"), əsəbi, hər şeydən narazı şofer ("Maşında"), həyatından, taleyindən razı Qürbətov və s.

Qürbətov "Pillələr" hekayəsində ifşa olunur. O, həyatın bütün pillələrini enmiş, yalnız sonuncu pilləni də rahatca enmək niyyətindədir. Sonuncu pillə – qəbir! Tamamilə idealsız, məsləksiz bir tip.

"Qulluqçu haqqında" hekayə başqa səpkidə yazılmışdır. Bu əsərdə müəllif, uşağın gözəl ürəyi, nənəsinin qəddarlığına qarşı etirazları, qoca arvadın başındakı doğma və ögeylik fikri, qəzet işçilərinin, evlər idarəsi müdirinin qəzəbi, yetim uşağın alicənablığı, nənəsinin qəddarlığına baxmayaraq Rüstəmin ona münasibəti çox incə cizgilərlə təsvir olunmuşdur.

Ədib öz əsərlərini yazarkən daha çox zəngin həyat müşahidələrinə əsaslanır.

Mir Cəlal axtarışlar aparən, həyatın müxtəlif sahələrindən əsərlər yazan bir nasirdir. Hörmətli ədibimizin həyatdan gələn, sənətkarlıqla yazılmış hekayələri oxuculara xoş gəlir. Arzumuz budur ki, "Gülbəsləyən qız"ın müəllifi gələcəkdə də yeni, orijinal hekayələri ilə öz oxucularını sevindirsin.

■

"MİR CƏLAL MÜƏLLİM HƏQİQƏTƏN PEYĞƏMBƏR TƏBİƏTLİ İNSAN İDİ. XEYİRXAHLIQ ONUN CANINDA, QANINDAYDI".

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

BÖYÜK MÜƏLLİM, ALİM, NASİR Mir Cəlalın dilçilik görüşləri*

*Buludxan Xəlilov,
ADPU filologiya
fakültəsinin dekanı, filologiya elmləri
doktoru, professor.
"Gənc müəllim" 5 may, 2008*

"İş axtarma, adam axtar, adam da mən"

Bu kəlmələri bu gün misralarını sevə-sevə oxuduğumuz Xalq şairi Nəriman Həsənzadəyə Mir Cəlal Paşayev deyib. 1960-cı ildə Yazıçılar İttifaqının göndərişi ilə Moskvada M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda təhsilini başa çatdırıb qayıdandan sonra.

"Əlimdə iki diplom iş axtarırdım, Mir Cəlal müəllimə rastlaşdım.

-Nəriman, nə axtarırsan?

-İş axtarıram.

- İş axtarma, adam axtar, adam da mən".

N.Həsənzadə dedi: "Düşünürəm ki, indiki zamanda "iş axtarma, adam axtar" deyən çox olar,amma "Adam da mən" deyən Mir Cəlal idi.

N.Həsənzadənin çıxışından belə məlum olur ki, şairin 1960-cı ildən sonrakı ömür yolunun mayakı, qayğı çəkəni Mir Cəlal müəllim olub. Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu

* ixtisarla

bitirib əlində iki diplom işsiz qaldığı müddətdə aspirantura-ya daxil olmasına da, sonra elmi rəhbəri olaraq müdafiəsinə də yardımçı Mir Cəlal olub: "1 il 8 aya "Azərbaycan-Ukrayna ədəbi əlaqələri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etdim. Yenə iş tapa bilmədim. M.Cəlal yenə mənə kömək etdi.

N.Həsənzadə deyir: "Mən bir yaşında atamı itirmişəm, amma Mir Cəlal müəllim mənə atalıq edib".

Həyatında əsaslı dəyişiklik yaradan mənzil probleminin həllinə əl uzatması isə N.Həsənzadəni bu ailə ilə biryolluq bağlayıb. "Yazıçılar İttifaqında gənc yazıçılara mənzil bölürdülər, mənə mənzil çatmadı. M.Cəlal məni götürüb getdi Mehdi Hüseynilə.

Bu, elə ərəfə idiki oğlu Arifin 27 yaşı var idi və o, ailə qurmalıydı. Mir Cəlal oğlu Arifə kooperativ mənzil almaq üçün filsof Həmid müəllimdən 3500 rubl borc götürdü, amma oğlunun adına olan evi mənə verdirdi... Mən atamı bir yaşında itirdim, Mir Cəlalı isə hələ itirməmişəm. Bizim nazirlik bağlananda mən yenə işsiz qaldım. Belədə, Hafiz qardaşı Arif Paşayevə telefon etdi ki, Nəriman işsizdir.İndi mən 10 ildir Arif müəllimin rəhbərlik etdiyi Milli Aviasiya Akademiyasında işləyirəm.

Zaman məhdudluğundan N.Həsənzadə tezislərlə danışmaq məcburiyyətində olduğunu söylədi.Biz də N.Həsənzadənin çıxışından bəzi tezisləri oxucuya çatdırmağı özümüzə borc bildik.

* "Bir yaşında yetim qaldım, bir qohumum tapılmadı. Mir Cəlal müəllimin sayəsində həyatda özümə yer tutandan sonra hamı dedi ki, səni biz saxlamışıq".

* "Adamı böyüdü, adamı öldürdü. Mir Cəlalın yanından insan dahiləşib gedirdi, cırlayıb getmirdi " .

* "Mir Cəlalı başqalarından əsaslı fərqləndirən o idi ki, onun yanında adam özünə oxşayırdı.Elə ki, rəsmi əyləşdin, danışdığına inanmayacaqdı. Mir Cəlal müəllimin yanında gərək səmimi əyləşəydin " .

* "Onun tələbəsi olub, onun evində çörək yeməyən Adam yoxdur".

* "Mən onun aspirantı ola-ola ,Mir Cəlal müəllim mənim haqımda məqalələr yazırdı.Mən də onun haqqında sağlığında yazmışam".

* "Mir Cəlal bədbəxt adamları görəndə dözmürdü, kimsəsiz adamları görəndə ağlayırdı...

Deyilənə görə, qədim dünyada iki filosof olub: Demokrit və Heraklit. Demokrit kasıb-kusuba gülüb keçirmiş, Heraklit isə beləsini görəndə ağlayırmış. Ona görə də teatrda iki maska var: gülən və ağlayan".

* "Mir Cəlal müəllimin həyatı bir əsərdir".

* "O, insanı, həyatı sevirdi".

* "Füzuli Azərbaycanda Mir Cəlalın doğuldu, 1958-ci ildə. İndi isə Mir Cəlalın özü doğulur. Mir Cəlal əbədidir, heç vaxt ölməyəcək. Mənim də nəslim Mir Cəlalın danışıcaq".

MİR CƏLAL - ƏBƏDİYAŞARDI, FƏXRİ ADDI, TİTULDU

"Hamının əsli gedib Adəmə çıxırsa, demək, hamı insandır, o isə başdan ayağa insaniyyətdir".

Nizami

Görkəmli italyan yazıçısı A.Moravianın sözlərinə görə, P.Pikassonun ilk rəsm əsərləri və İ.Stravinskinin "Petruşka" baleti XX əsr Avropa mədəniyyətinin qapılarını açdı.

Bu baxımdan, Mir Cəlalın "Bir gəncin manifesti" romanı da keçmiş postsovet məkanında bütöv və yeni bir mərhələ oldu. Moskvanın "Pravda" qəzetindən tutmuş yerli mətbuat orqanlarına qədər əsər hallandırıldı, yazıçının ünvanına xoş sözlər deyildi və ədəbi hadisə kimi qiymətləndirildi.

Bu ədəbi-tarixi reallığın əsası birinci növbədə - Mir Cəlal kimi bir sənətkarı yetişdirən real mühitin özüydü. O hələ uşaq ikən, atası ailəsini də götürüb Təbrizin yaxınlığındakı Əndəlib kəndindən qədim Gəncəyə köçmüş, həyatını yenidən qurmağa çalışmışdır.

Əslində böyük ailə sahibi olan bu qayğıkeş ata mənəvi sıxıntıların, açıq, yaxud gizli təqiblərin əlindən "yaxa qurtarmaq üçün" O taydan - İranın tabeliyində olan vətənidən,

Bu taya - Rusiyanın tabeliyində olan vətəninə pənah gətirmişdi.

Mir Cəlalin atası Gəncədə "məcburi qaçqın", "məcburi köçkün" statusu almağa da, heç şübhəsiz, o bu mənəvi ağırları ailəsinin gözü qabağında keçirmiş, uşaqları da görmüşdür.

Mənbələrdən bilirik ki, o zamanlar neft quyularında işləyib ailəsinə dolandırmaq üçün İrandan Bakıya gələn azərbaycanlılar çox olurdu. Lakin Bakıya nisbətən Gəncə şəhər əhalisinin həyatında, məişətində azərbaycançılıq həmişə güclü olmuşdur. Məhz bu mühit gənc Mir Cəlalin get-gedə formalaşan dünyagörüşünə, eləcə də yazıçı qələminə güclü təsir göstərməyə bilməzdi.

Burada ilk təhsil aldığı və sonralar ədəbi dərnəklərə gedib-gəldiyi vaxtlarda azərbaycançılıq duyğuları onun yazılmamış tərcümeyi-halı olur və ədəbi taleyini müəyyənləşdirən yenilməz bir qüvvəyə çevrilir. İçindəki vulkan nə vaxtsa püskürməliydi, püskürdü də. Bir gəncin manifesti - Mir Cəlalin öz manifestiydi.

Toxuduğu xalını dolanışiq xatirinə bazara çıxarıb satmaq istəyən Sonanın "...itə ataram, yada satmaram!" - cavabı Azərbaycan xalqının diplomatik sənədlərə düşməyən xəbərdarlığıydı.

Mir Cəlal inqilabçı deyildi, lakin inqilabi iztirablar içində yaşayırdı. "Yolumuz hayandır" romanını yazanda da iztirablar içindəydi. O təkcə əsər yazmırdı, həm də yeni tipli oxucu yetişdirirdi, istəyirdi ki, yalnız yazılanları deyil, sətirlərarası və sətiraltı deyilən fikirləri də oxusun. Bu - böyük ədibin estetik-fəlsəfi duyumu və insan konsepsiyası idi.

Güclü senzura şəraitində başqa cürə düşünən hər bir istedad sahibinin vəziyyəti beləydi.

Mir Cəlal hekayələrinin birində ədəbi qəhrəmanın di-lilə yenə cəmiyyətə müraciət edir: "...hər kəs buraya yəni ali məktəbə bir yox, iki sağlamlıq kağızı gətirsin: birini həkimdən, birini də öz ürəyindən... vicdanından alsın" - deyirdi. Onun yaratdığı obrazların ön cərgəsində adətən "...təmiz adamlar" və "mübariz insanlar" dururdu.

Bu ədəbi etiketlər humanist sənətkarın bəlkə də həyatda görmək istədiyi öz prototipləriydi.

Mən hələ yazıcının sağlığında, 1965-ci ildə çap etdirdiyim bir məqalədə də yazmışdım ki, get-gedə onun "hekayələrinin həcmi kiçilir, məzmunu dərinləşir". "İclas qurusu", "Şapalaq", "Şərbət", "Şirin söhbət", "Pillələr", "Qəbul imtahanı", "Ləyaqət", "Təsadüf, ya zərurət", "Naxış" və b. hekayələrini misal göstərmək olar.

Mir Cəlal həyatda Sokratvari sarkazmla danışdığı kimi, kiçik hekayələrini də mənalı eyham üstə qurur, sözün müxtəlif çalarlarından geniş istifadə edirdi. Romanlarındakı ictimai məzmunlu problemlərin müqabilində, kiçik hekayələrində də seçdiyi sadə mövzulara sosial məna verir, insanı düşündürən ictimai qüsurları, bəlaları yüksək ideal zəminində açıb sənətkarlıqla göstərirdi.

Cəmiyyətdəki milli-mənəvi düşgünlüyü bağışlaya bilmədiyi üçün, Mir Cəlal bəzən dünyagörüşcə bəsit ədəbiyyatşünasların tənqidinə də məruz qalırdı. Ondan şablon tələb etmək olmazdı. Şərq və Qərb ədəbiyyatlarını və ədəbi məktəblərini gözəl bilən və ədəbiyyatşünaslığın fəlsəfi əsaslarından universitetdə mühazirələr oxuyan bir şəxsiyyət

heç vaxt ədəbi çərçivələrə sığışa bilmirdi. Mir Cəlal özü - bütöv bir ədəbi məktəb idi. Onun zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığı bu fikri söyləməyə imkan verir. O, ədəbi, elmi və pedoqoji təfəkkürü sayəsində qiymətli irs qoyub getmişdir.

Ərəb, fars və rus dillərini mükəmməl bilən bu görkəmli şəxsiyyətin Azərbaycanın ictimai fikir tarixində özünəməxsus yeri və qiyməti var. Üç dildə divan yaradan klassiklərimizin yolu ilə gedərək, Mir Cəlal da bu dillərdə yaranan elmi, ədəbi-fəlsəfi mənbələri orijinaldan tədqiq etmiş, dilimizə çevirmiş və universitet tələbələrinə öyrətmişdir.

Onun ölümündən sonra bir neçə dəfə yenidən nəşr edilən elmi əsərlərindən böyük Füzulinin poetik təhlilinə həsr etdiyi "Füzuli sənətkarlığı" kitabı, "Bakıda ədəbi məktəblər" kimi sambalı tədqiqatı bu gün də elmlə, ədəbiyyatla məşğul olanların stolüstü kitablarındandır.

Lakin bunların müqabilində Mir Cəlali Elmlər Akademiyasına müxbir üzvü seçmədiklər, xalq yazıçısı fəxri adını da vermədilər. Etiraf edək ki, Mir Cəlalin adı çəkiləndə, onun fəxri adlardan və elmi titullardan üstünlüyü indi də görünür. "Mir Cəlal" sözü fəxri ədəbi addı və elmi titulu. Müasirləri və sonrakı nəsillər bunu təsdiqləyirlər.

Mir Cəlalin ədəbli, alimlik, müəllimlik fəaliyyəti insanın taleyində əsaslı rol oynamaq, onu şəxsi qüvvələrin əlinə almaq prinsipi əsasında qurulmuş, bir çox mövcud ədəbi cərəyanların təsirindən güclü olmuşdur. Bəlkə də bunun nəticəsiydi ki, yazıçının Amerikada ingilis dilində nəşr olunan hekayələr kitabı bir neçə günün içində satılıb qurtarmış və indi yeni nəşri çapa hazırlanır.

Alber Kamyunun, Jan Pol Sartrin, Ernest Heminqueyin, Simona de Bavuarın, Merlo Pontinin əsərlərilə tərbiyələnməmiş Avropa oxucuları Mir Cəlalin insanın taleyindən bəhs edən kitabına qiymət vermişlər. Yazıçı bilirdi ki, yaşadığı epoxanın, mövcud ictimai-sosial həyatın yazan əlidir.

Bu günlərdə Akademiyanın Ədəbiyyat institutunda tədqiqatçı Nərgiz Arif qızı Paşayeva "İnsan konsepsiyası" (xalq yazıçısı Elçinin yaradıcılığı əsasında) mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etdi.

İlk dəfəydi ki, Azərbaycan ədəbiyyatı Avropa ekzistensializm estetikası tələbləri əsasında geniş və müqayisəli təhlilə cəlb edilir və müasir dünya fəlsəfəsi, filologiyası, estetik fikri kontekstində ümumiləşdirmələr aparılırdı.

Ekzistensializm - şüurun bir sahəsi olan fəlsəfənin elmdən çox bədii yaradıcılığa daha yaxın olduğu fikrini irəli sürür, eyni zamanda bütün janrlarda (roman, drama, tənqidi esse, jurnalist fəaliyyəti və s.) hər bir insanın şəxsi taleyinə şərik olmağı, onu yer üzündəki şərdən qorumağı tövsiyə edir.

Dissertant başqa görkəmli yazıçılar sırasında Mir Cəlalin da adını çəkdi, haqqında danışdı. Bu, o demək idi ki, Mir Cəlal yaradıcılığı XX əsrdən XXI əsrə xoş qədəmlərlə gəlib və qabaqcıl ədəbi hərəkatda fəal iştirak edir.

Dissertant - doktorluq kursünə, eləcə də ictimai fikir sahiblərinin yığıldığı salona yeni bir ab-hava gətirdi.

O, Mir Cəlal ailəsinin beşiyində böyümüş, pərvəriş tapmış, şübhəsiz ki, tanıdığı, sevdiyi ilk yazıçı, ilk alim, ilk müəllim də Mir Cəlal olmuşdu.

Klassiklər dünyaya gələn hər təzə nəsillə yaşıl olurlar,

yeni fikrin, yeni dünyagörüşün formalaşmasında - humanizm, insan, xeyir və şər kimi anlayışların dərkində təkcə tarixi yaddaş kimi yox, həm də cəmiyyətin istiqamətverici dəyərləri kimi yaşayırlar.

Mir Cəlal müəllim ədəbi prosesdən danışanda da, ədəbi gənclik haqqında yazanda da xeyirxah tövsiyyələrini verir, ədəbiyyatın yüksək qayəsindən söhbət açır, yazı və yazıçı mədəniyyətindən bəhs edirdi.

Mir Cəlalin bir neçə nəsəl ədəbi gəncliyin yetişməsində böyük xidməti olmuşdur. Nüfuzlu bir yazıçı kimi gənc qələm dostlarının əsərlərinin çapına da köməklik göstərirdi. İndiki yaşlı yazıçılar bilir ki, bizim gənclik illərimizdə əsər çap etdirmək müşkül məsələydi.

Qəzet, jurnal redaksiyasına gələn gənc şairə, yaxud yazıçıya deyirdilər: gərək sən Yazıçılar İttifaqının üzvü olasan ki, əsərini çap edək. O gənc gedirdi Yazıçılar İttifaqına. Orada da deyirdilər: gərək sən əsərlərin mətbuatda çap olunsun ki, İttifaqa üzv götürək.

Belə bir paradoks içində qalan gənc istedadlara Mir Cəlal atalıq edir, redaksiyalara zəng vurur, onların üzə çıxmasına çalışırdı.

İndiki mətbuat bolluğunda və mürəkkəbi qurumamış yazıların bəzən də cızma-qaraların (hətta mətbuat etikasından uzaq söyüşlərin və böhtanların) çap edildiyi bir şəraitdə bizim gəncliyin o vaxtkı vəziyyətini və Mir Cəlal kimi yazıçıların yüksək insani keyfiyyətlərini olduğu kimi dərk etmək bəlkə də çətinidir. Hələ onu demirəm ki, senzura da ütülənmiş yazılar istəyirdi.

Mir Cəlal ömrünün axırına qədər indiki Bakı Dövlət

Universitetində "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrasının müdiri vəzifəsində işləmişdir. Mən başqa bir yazımda bu kafedranı "universitet içində universitet" adlandırmışam. Çünki Azərbaycan filologiyasının bir çox problemləri onun kafedrasında yalnız praktiki müəllimlik fəaliyyətilə auditoriyalarda təhlil edilmir, həm də elmi nəzəri axtarımlar aparmaq üçün geniş tədqiqata cəlb olmurdu. Bu gün filologiya sahəsində fəaliyyət göstərən alimlərin əksərinin elmi rəhbəri xeyirxah insan Mir Cəlal Paşayev olmuşdur. Onun kafedrasının üzvləri əsasən hazırlıqlı gənclərdən ibarət idi.

O, ailəsini sevdiyi kimi, tələbələrini də sevirdi. Dissertasiyaları o özü oxuyur, qeydlərini, düzəlişlərini edir, müdafiə gününə qədər, ondan sonra da tələbəsini unutmurdu.

İstədiyi tələbələr onun halal süfrəsində çörək kəsiblər, indi də o çörəyi yeyirlər. Püstə xanım (Mir Cəlal müəllim "Gülbəsləyən qız" hekayəsini ona həsr etmişdi) övladlarına da, tələbələrinə də analıq edirdi.

Mir Cəlal müəllimin tələbəsi, professor İfrat Əliyeva xatırlayır ki: Mir Cəlal müəllim həmişə deyərdi: "Qardaş, yazı yazmaq asandır, ad qoymaq çətin".

Mir Cəlal Yazıçılar İttifaqından aldığı ikiotaqlı evi (bu evə qədər İttifaqdan heç nə almamışdı) aspirantına bağışladı və evləndirmək istədiyi oğluna isə başqasından borc pul götürüb kooperativə yazıldı. Aspirantı məniydim. Bu il düz qırx ildi ki, Mir Cəlal atamın mənə hədiyyə verdiyi evdə yaşayıram.

Moskvada Qorki adına Ədəbiyyat institutunu bitirib ikinci ali təhsil diplomu ilə (birinci diplomu Gəncə Pedaqoji İnstitutunda almışdım) Bakıya qayıtmışdım. İşsiz idim. Bir

gün onunla şəhərdə rastlaşdıq. İmzamı izləyir, şeirlərimi oxuyurmuş.

- Nə axtarırsan?

- İş.

- İş axtarma, adam axtar, - dedi. - Adam da mən. Gəl universitetin aspiranturasına.

Getdim. Mənim tale yolumu 61-ci ildə belə təyin etdi, o yol məni ucaltdı və Milli Aviasiya Akademiyasının "Humanitar fənlər kafedrası"na gətirdi – kafedra müdiri vəzifəsinə.

Mir Cəlal müəllim elə bil məni izləyir, indi də tək qoymur. Evimdə və kafedrada olan fotoportretlə hər gün görüşürəm. O gözlər yenə deyir: "Nə axtarırsan?" Bu dəfə deyirəm: "Sizi". "Mən yanıdayam" - deyir. Düz deyirdi: Axı, Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru, müəllimimizin böyük oğlu akademik Arif Mir Cəlal oğludur.

Bəlkə də buna görə mən taleyə, təsadüfə, alın yazısına inanıram.

*Nəriman HƏSƏNZADƏ,
Əməkdar incəsənət xadimi,
Bakı, 2005*

UNUDULMAZ İNSAN

Prof. F.Hüseynovun xatirəsi

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrası mənim nəzərimdə demək olar ki, ayrıca bir elm ocağı, bü-töv bir universitet idi. Böyük yazıçı və alim prof. Mir Cəlal Paşayev kafedra müdirimiz idi. Ətrafına daha çox gəncləri yığır, onların gələcəyilə ataəvəzi məşğul olurdu. Gənc aspirantlar, elmlər namizədləri də onu bir ağsaqqal kimi istəyirdilər.

Mərhum dostumuz Firudin Hüseynov onların içində səmimiliyi, biliyi, alicənablığı və mərhəmətli olmağı ilə seçilirdi. Olduqca xeyirxah və nəzakətli idi. Qəbul imtahanlarına qalanda, kömək əlini heç kəsdən əsirgəməzdi. Elə bir kafedrada Firudin adında gənc, istedadlı, elmi biliyinə görə təvazökar və bir az da utancaq peyğəmbər yetişirdi.

Mir Cəlal müəllim, bütün bu insani keyfiyyətlərinə görə onu hamıdan çox istəyir, onunla məsləhətləşir, onun çəkili sözünü qiymətləndirirdi.

Mir Cəlal müəllimin yumorla danışması məşhur idi. Firudin ondan geri qalmazdı. Ən ciddi sözü yumorla deyər, başqasının ürəyini qırmazdı. Üzündə təbəssüm olardı. Allah ona elə səs vermişdi ki, o səsilə də ürəyi oxsayır, arada mehribanlıq, yoldaşlıq ünsiyyəti yaradırdı.

Mən prof. Abdulla Abbasov və başqa yoldaşlarımız aspiranturaya qəbul olunanda, Firudin artıq elmlər namizədi-

di. Biz ona böyük alim kimi baxırdıq və yanılmırdıq. Üstə məsləhətə gedirdik. O da müəllimi Mir Cəlal kimi, Mirzə Cəlili sinədəftər bilirdi.

Firudin ucadan, qəhqəhə ilə gülməzdi, üzünün təbəssümü kifayət edirdi. Bilirdin ki, deyilən bir söz, yaxud müəllim yoldaşlarının bir zarafatı onun xoşuna gəlib. Həyalı, ismətli, ağır adam idi. Onu kafedrada hamı sevirdi, bütün Universitet sevirdi. Ucaboy, ağbəniz, enlikürək bir azərbaycanlı oğlu idi. Dərin biliyinə, elmi savadına isə danışanda heyran qalmamaq olmurdu. Sadəcə danışdı, qışqırmır, əl-qol atmırdı, dediği fikri sübut etməyə çalışmırdı, çünki düz danışdı, səmimiyyəti.

Mən də onu çox istəyirdim. Bir şeir ithaf etmişdim. Qiymətləndirir və məni görəndə bir az utanırdı. Üzümə doğma bir adam kimi baxırdı.

Baxışları ilə də danışdı. Firudin mənim nəzərimdə adi və qeyri-adi insan idi. Dediklərimi mənim keçmiş aspirant yoldaşım, əslində isə qardaşım prof. Abdulla Abbasov təsdiq eləyər. Onlar çox yaxın idilər. Kafedrada tez-tez olurdular, səfərlərə çıxırdılar, yeyib-içirdilər.

Nəhayət, aspiranturayı bitirdik. Müdafiə edib elmi dərəcə aldıq. Mir Cəlal müəllim xahiş etdi ki, kafedrada qalım, dərslər deyim. Mənim də ürəyimdən idi. Belə bir ədəbi mühitdən ayrılmaya çətin idi. Mən aspiranturayı bir il səkkiz aya bitirib, müdafiə etdiyimdən, artıq işsiz idim. Bir il iki ay hələ vaxtım qalırdı.

Firudin zarafatla dedi ki, gərək vaxtında müdafiə edəydin, haraya tələsirdin. Bir il iki aylıq aspirant təqaüdüm batdı. Amma o doğru deyirdi.

Universitetdən gedəsi oldum. Mədəniyyət nazirliyinin və Yazıçılar İttifaqının əbədi orqanı "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinə Baş redaktor təyin etdilər. Mir Cəlal müəllim dünyasını dəyişdi. Dünyada bir boşluq yarandı. Firudindən xahiş etdim ki, qəzetimiz üçün Mir Cəlalın bir xatirə yazsın. Ürəyi istədiyi qədər yazsın. Qəzet iri formatda, səkkiz səhifə çıxırdı. Həftəlik idi. Yazdı. Amma 25 səhifəlik bir material gətirdi. Onun əlyazmasını ixtisar etməmək məqsədilə razılaşırdıq ki, bütövlüklə "Azərbaycan" jurnalında çap olsun.

Firudindən mən həmişə məqalə istəyirdim. Bilirdim ki, o əsl tədqiqatçı alim kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yaradıcılarından biri idi.

Mir Cəlal müəllimlə şərikli bir elmi əsər yazmışdılar, "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı" kitabını. Nəşriyyatda Mir Cəlala deyiblər ki, həcmi bir az artıqdı, ixtisar edin, ləngiməsin, mətbəyə göndərək. O da gəlib Firudinə deyib ki, kitab ləngiyir, həcmi bir az artıqdı. Bizim yazdıqlarımıza dəymə, başqa müəlliflərdən bacarsan ixtisar et. Firudin gülmür: - Mir Cəlal müəllim, bu kitabın iki müəllifi var, biri sizsiniz, biri də mən. Ya gərək, sizdən ixtisar edim, ya da öz məqalələrimdən. Mir Cəlal da gülmür. Axırı ki, Firudin qaydaya salır və kitab nəşr olunur.

Onların belə zarafatları çox idi.

Firudin müəllim Mir Cəlalın sonra Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının müdiri seçildi. Mir Cəlalin ruhunu yaşadırdı. Sonra filologiya fakültəsinin dekanı seçildi. Yenə bütün universitetin rəğbətini qazanmışdı. Bu elm ocağının yetirməsi, bu elm ocağının nüfuzuydu.

Firudin müəllimin qəfil ölümü bizi sarsıtdı. Yeri əbədi boş qaldı. Doğrudan da belə insanlar əvəzolunmazdı. Hər kəsin öz taleyi, hər kəsin öz yeri olur.

Biz nə qədər sağıqsa, Firudin də o qədər bizim xatirəmizdə, ürəyimizdə yaşayacaqdı. O vətəninə, xalqına, elminizə xidmət edirdi. Akademiklər sırasında Firudinin də layiqli yeri görünür.

Bəlkə də təvazökarlığı ucundan öz yerini o başqa bir alimə təklif edərdi. Buna şübhəm yoxdu. Amma Firudin müəllim yenə də Firudin Hüseynov ucalığında qalasıydı. Belə insanlar elmi, fəxri titulların əsiri olmayıb.

*Nəriman HƏSƏNZADƏ
15 sentyabr, 2003*

"ŞAIR ÖMÜRDƏN MÖHLƏT İSTƏYİR"*

*Müsahibəni apardı:
Elmira Həsənzadə,
Yaşar Hidayətoğlu*

*"Həftə" qəzeti,
1998, 20 mart.*

Həyatınıza yaxından bələd olanlar söyləyir ki, çətin anlarınız çox olub. Xoşbəxtlikdən belə məqamlarda qolunuzdan tutanlar da tapılıb.

– Hə... elədir. Belə adamlar çox olub. Onların çoxu indi həyatda yoxdur. Hər birini minnətdarlıqla xatırlayıram.

İki ali təhsilim vardı. Gəncədə H.Zərdabi adına Pedaqoji İnstitutunu, Moskvada M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu bitirmişəm. Bakıda iş tapa bilmirdim.

Taleyim məni böyük yazıçı və böyük alim Mir Cəlal Paşayevə bağladı. Bu il onun anadan olmasının 90 ili tamam olur. Universitetin aspiranturasına qəbul olunmağıma köməklik etdi. "Ulduz" jurnalında böyük şairlərlə (S.Vurğun və M.Müşfiq) yanaşı, məndən də böyük ürəklə yazır, "Komsomol poeması"nı, "Əbədiyyət nəğməsi"ni və "Nəriman" poemasını təhlil edirdi.

Bir gün məni evinə çağırdı (o evə mən gedib-gələndim. İndi də o süfrədə kəsdiyim çörəyi unutmamışam) Mehdi Hüseyngilə getdik. Həyat yoldaşı Püstə xanım da ya-

* müsahibədən parca

nımızdaydı. Yazıçılar İttifaqı yazıçılara tikdirdiyi binadan ev bölürdü. O vaxt Mehdi müəllim birinci katib idi. Mir Cəlal Yazıçılar İttifaqından oğlu üçün aldığı evi mənim adıma yazdırdı və təkid etdi. Mən indi həmin evdə yaşayıram.

Bu nadir adamlar həyatımla, taleyimlə bağlı, bir növ, Hamletin "Olum, ya ölüm?!" sualı qarşısında qaldığım vaxtlarda qolumdan tutublar. Onların haqqında imkan tapdıqca, yazmaq fikrim var. "Xalq qəzeti"nin ötənlik sentyabr saylarından birində unudulmaz akademik Həsən Əliyev haqqında yazmışam. Belə adamlar olmasa, insan büdrəyən kimi yıxılar, ayaqlar altda əzilər, cəmiyyət dağılar. Onların həmişə yeri görünür.

**XOŞBƏXTLİKDƏN MİR CƏLALIN
PÜSTƏ XANIM KİMİ KÖNÜL SİRDAŞI
VAR İDİ. ONU TƏK QOYMURDU. DÖV-
LƏTDƏN DƏ QORUYURDU, DÖVLƏT-
LİDƏN DƏ. PAXILLARDAN DA, ONU
İSTƏMƏYƏNLƏRDƏN DƏ. PÜSTƏ XA-
NIMIN AÇDIĞI SÜFRƏLƏRDƏ ÇÖRƏK
KƏSƏN TƏLƏBƏLƏR, ASPİRANTLAR
BU AİLƏNİN SƏXAVƏTİNƏ, MƏNƏVİ
PAKLIĞINA BƏLƏDDİLƏR.**

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

O, HƏQİQƏTƏN BİZİ OĞLUMUZ KİMİ İSƏTƏYİR*

(Lent yazısından köçürülmüşdür)

Həqiqət: Bildiyimə görə şair Nəriman Həsənzadə dostluqda sədaqətli bir insandır. Mir Cəlal müəllimlə onu qırx illik dostluq əlaqələri¹ birləşdirir. Püstə müəllimə, bu barədə siz nə deyərdiniz?

Püstə xanım: Əsas odur ki, Nəriman alicənab insandı. Yüksək əxlaqı var. Nərimanın insani hərəkətləri Mir Cəlala xoş gəlirdi. O, hər adamı özünə aspirant götürməzdi.² Nəriman Mir Cəlala səmimiyyətiylə özünə cəlb edirdi.

Həqiqət: Eşitdiyimə görə, Mir Cəlal müəllimlə Nəriman müəllimin dostluğu sonralar bu ailədə Arif müəllimlə dostluğa çevrilib.³

Püstə xanım: Mənim üç oğlum var. Nəriman dördüncü oğlumdu. O, həqiqətən bizi oğlumuz kimi istəyir.⁴ Heç vaxt bizi unutmur. Halımızı soruşur, bayramlarda gəlib təbrik edir. Telefonla da zəng eləyir.

Mir Cəlal gördü ki, Nəriman istedadlı oğlandı, şairdi, onu yanına çəkdi. Dedi sən gərək təhsilini artırasan, aspiranturada oxuyasan.

Mir Cəlal deyirdi ki, şairliyini heç vaxt unutma,⁵ məşğul ol. Nəriman çox həssasdı. Utana-utana deyirdi ki, Mir Cəlal müəllim, vaxtınız varsa, gəlim məsləhət alım. Mir Cəlal da həmişə deyirdi ki, dur gəl. Gözləyirəm. Gəlirdi. Bir az danı-

* Azərbaycan Dövlət Televiziyasının müxbiri Həqiqətin şair Nəriman Həsənzadənin yetmiş illik yubileyi günlərində Püstə xanım Paşayeva ilə müsahibəsi

şırdılar, söhbət eləyirdilər.

Həqiqət: Püstə müəllimə, yəqin ki, Arif müəllimlə də Nəriman Həsənzadəni bu doğma münasibətlər birləşdirir. Bu, mənəcə adi dostluqdan fərqlənir. Hamımızın müəllimimiz Mir Cəlal geniş ürəyə sahib insan idi. Oğlu Arif müəllim üçün aldığı evi, gördü ki, Nəriman sıxıntıda yaşayır, ona bağışlayıb.

Püstə xanım: Düz deyirsiniz. Hətta mən də Mir Cəlala qoşuldum. Mehdigilə birgə getdik.⁶ Dedi Mehdi, Arifin adına verdiyiniz evi Nərimanın adına yazın. Çünki ehtiyac içindədi. Evi balacadır.⁷ Oxumalıdı, uşaqları var.

Həqiqət: O zaman gərək ki, Arif müəllim də ehtiyac içindəydi.

Püstə xanım: Əlbəttə, onun da ehtiyacı var idi. Gərək ayırırdıq. Evləndirəcəydik. Ona da ev lazım idi. Mir Cəlal Nərimanı çox istəyirdi. Bilirdi, onun da gələcəyi var. Onun yaxşı yoldaşı var idi, Sara xanım. Bizə bərabər gəlirdilər. Biz də evdə olandan - nə lazımdı süfrəyə düzürdük. Ona görə belə hörmət eləyirdik ki, Nərimanı özümüzə oğul bilirdik. O da hər dəfə gələndə narahat olurdu ki, Mir Cəlal müəllimin vaxtını alıram. Deyirdik bizi narahat etmirsən, nə vaxt istəyirsən gəl, qapımız həmişə açıqdı. Sara xanımı da götür gəl. O bizdə otursun, sən də Mir Cəlalla elmi işlərinizlə məşğul olun.

Həqiqət: Bildiyimə görə, Nəriman Həsənzadə dissertasiya yazanda Mir Cəlal onun elmi rəhbəri olub.

Püstə xanım: Bəli, bəli.

Həqiqət: Siz də Mir Cəlal müəllimlə birlikdə ona qulaq asırdınız.

Püstə xanım: Elədi. Dissertasiyasından oxuyurdu, biz də birlikdə qulaq asırıdık. Nərimanın bir xasiyyəti var idi. Elə bil heç yemək yeyən adam deyil bu. Həmişə deyirdi ki, yeyib gəlmişəm. Bir stəkan çayı zorla içirdirdik.

Həqiqət: Nəriman müəllim danışır ki, lap gec olsa da, Püstə xanım hamımızı yedizdirməmiş buraxmırdı.

Püstə xanım: Elə şeylər olurdu.

Həqiqət: Elə o vaxtdan da Nəriman bu ailənin oğlu olub. Bu ailədə məhrəm adama çevrilib.

Püstə xanım: Onun tərbiyəsi, onun bizə qarşı məhəbbəti var idi. Biz də ona məhəbbət salmışdıq. İndinin özündə də həmişə zəng vurur, əhvalımızı soruşur. Bayramlarda da unutmur. Elə amdamlar var idi ki, vaxtilə Mir Cəlala "dədə", "dədə" deyirdilər, amma indi heç bilmirlər ki, "dədə" harada qalıb. "Dədənin" ailəsi necə yaşayır. Ancaq bu adam hər vaxt, hər zaman bizi arayıb-axtarıb. Necəsiniz, nətəhərsiniz deyir, soruşur. O demək deyil ki, adam adama yemək-içmək versin. Yox. Xasiyyət özü böyük işdi.

Həqiqət: Sağ olun, Püstə müəllimə. Yəqin Sara xanımla da xoş günləriniz olub?

Püstə xanım: Çox yaxşı xasiyyəti var idi. Cələndə elə bil öz qızımız gəlirdi.⁸ Evdə iş görürdü. Bunun hamısı nədən gəlirdi? Nərimandan. Nəriman özü xoşxasiyyət olduğu üçün, Allah ona elə bir qadın yetirmişdi ki, onun da xasiyyəti xoş idi. Sara övladlarının tərbiyəsi ilə məşğul olurdu. Xoş idi ki, onlar həmişə bizə gəlsinlər. Onlar da bizi qonaq çağırmışdılar. İki dəfə getmişik.⁹ Çox yaxşı ailə idilər.

Həqiqət: Nəriman müəllim də deyir ki, biz onlardan öyrənirik.

Püstə xanım: Mir Cəlal deyirdi ki, Nəriman, həmişə təmənnəsiz gəl-get. Özüm çağırıram. Sənə böyük hörmətim var. Dissertasiyanı yaz, bitir. Sonra da qal universitetdə, müəllimliyini elə. Amma şairliyini də unutma. Sən yaxşı şair sən.

Həqiqət: Mir Cəlal müəllim ona ata olub. Mənəvi ata.

Püstə xanım: Bəli, bəli. Elə özü də bizə oğul idi. Mir Cəlal müəllimdə bu xasiyyət var idi ki, öz tələbələrinə köməklik edirdi. Məsələn, görürdü ki, biri gözəl oxuyur, istedadlıdır, kasıbdı. Bunu mənim deməyim bəlkə də yaxşı deyil. Mən yalan demirəm. Pul verərdi ki, get özünə təzə kostyum al. Onlar da ürəklənərdilər.

Həqiqət: Eşitdiyimə görə, Nəriman müəllimin bu evdə gördüyü dostluq-mehribanlıq münasibətləri Arif müəllimlə indi də davam edir.

Püstə xanım: Nəinki təkcə Ariflə, Nəriman mənim o biri oğlanlarımla da qardaş kimidir. Həmişə bir-birini soruşurlar. Nəriman zəng eləyir ki, Hafiz necədir?¹⁰ Təzə nə var, nə yox. Bizim ailəni Nəriman çox istəyir.

Həqiqət: Sizi də Allah istəsin, Püstə müəllimə. Daha nə deyə bilərsiniz.

Püstə xanım: Mir Cəlal müəllimin bir xasiyyəti var idi. Haraya getsəydi, mənsiz getməzdi. İstər uzaq şəhərlər olsun, istərsə də yaxın bir rayon.

Həqiqət: Hafiz müəllim deyirdi ki, mənə Gözəl xanım böyüdüb.¹¹ Mir Cəlalla Püstə xanım gəzirdilər (ürəkdən gülüşürlər).

Hörmətli oxucular! Mən "İllər, pillələr, talelər" kitabını çapa hazırlayırdım, kitabın tərtibçisi oğlum Nazim Həsənzadə sevinclə xəbər verdi ki, ata, Püstə xanımın səsi olan kaseti tapmışam.

Oğlum həmin lent yazısını köçürüb mənə verdi. Doğma səsə bir daha qulaq asdım. Püstə xanım yetmiş illik yubileyim münasibətilə Azərbaycan Dövlət televiziyasının müxbiri Həqiqət xanım Nəbiyevaya (Allah hər ikisinə rəhmət eləsin) verdiyi müsahibəni bu kitabıma daxil etmək qərarına gəldim.

Püstə xanım kiçik bir müsahibədə də yüksək insani keyfiyyətləri, qadın paklığını, milli-mənəvi dəyərləri özündə cəmləşdiribdi. Mir Cəlalın da belə, əvəzsiz söhbətləri olub; onları lentə almaq, yaxud özüylə şəkil çəkdirmək həqiqətən yadımıza düşməyib. Elə bilmişik ki, hər şey əbədidir, daimidi. Buna görə də ürəyimiz bəzən göyüm-göyüm göynəyir. Qiymətli insanlar dünyasını dəyişməsilə qiymətli milli dəyərləri özlərilə aparırlar. Mir Cəlalın, Püstə xanımın nə qədər belə tövsiyələri, məsləhətləri olub. Ömrünü indiki Bakı Dövlət Universitetinin təhsilinə, təlim-tərbiyəsinə həsr edən böyük yazıçının oxuduğu mühazirələrin (ədəbiyyat nəzəriyyə-sindən dərs deyirdi) birini belə heç olmasa lentə yazıb saxlamayıblar ki, ondan sonra gələn müəllim nəslə tanış olsun.

Kafedrada açıq dərs kimi müzakirə eləsinlər. Öyrənsinlər. Heç indinin özündə də ali məktəblərdə mən bunu hiss etməmişəm.

Aşağıda Püstə xanımın müsahibəsindəki bəzi məqamlara aydınlıq xatirinə qısaca izahatlar vermək istəyirəm.

1. "...qırx illik dostluq əlaqələri". Mir Cəlalla ilk görüşümüz əslində 1954-cü ildə Yazıçılar İttifaqında olub. Əsgər şinelində İttifaqda "Gənclər günü"ndə iştirak etmək üçün gəlmişdim. Böyük ədib "Kön-lüm şeir istəyir" adlı şeir kitabıma yazdığı müqəddimədə bu barədə özü geniş danışır.

2. "... hər adamı özünə aspirant götürməzdi". 1962-1965-ci illərdə Mir Cəlalın "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrasının aspirantı oldum. Elmi rəhbərim özüydü.

3. "...Arif müəllimlə dostluğa çevrilib". 1997-ci ildən Milli Aviasiya Akademiyasında kafedra müdiri işləyirəm. Məni işə və kafedra müdiri vəzifəsinə Akademiyanın rektoru akademik Arif Paşayev götürmüşdür. Fizika elmi üzrə dünya şöhrətli bu görkəmli alim haqqında müxtəlif vaxtlarda "Mir Cəlalın Şah əsəri" və "Baş qəhrəmanı", "İllər, pillələr, talelər" adlı "Portret cizgiləri"im çap edilmişdir. Akademik Arif Paşayev xalqımızın yetişdirdiyi böyük şəxsiyyətlərdəndir.

4. "O, həqiqətən bizi oğul kimi istəyir". Mir Cəlalla Püstə xanımın üç oğlu, iki qızları var. Sonralar kiçik oğlu Aqil dünyasını çox erkən dəyişdi. Mən o ailəyə həmişə "Ocaq" kimi baxmışam. İndi də.

5. "Şairliyini heç vaxt unutma". Mir Cəlal müəllim mənim ədəbi yaradıcılığımı yüksək qiymətləndirirdi. Aspirantı olduğum illərdə şeirlər kitabıma "Yüksəliş yollarında" adlı müqəddimə yazır, mənim "Nəriman" poemamı S.Vürğunun "Komsomol poeması" və M.Muşfiqin "Əbədiyyət nəğməsi" poemaları ilə bir yerdə təhlil edirdi.

6. "Mehdigilə birgə getdik". Mir Cəlal müəllim yaxın dostu Mehdi Hüseynilə (Yazıçılar İttifaqının birinci katibiydi) məni də özlərilə aparmışdılar. Mehdi Hüseyn Mir Cəlalın xətrini istədiyi üçün, onun xahişindən çıxıb bilmədi. Ev almaq siyahısından oğlu Arifin adını poz-

durub, mənim adımlı yazdırdı. Universitetdəki professor dostu filosof Həmid İmanovdan üç min beş yüz rubl borc alıb, Arif müəllimi kooperativ evə yazdırdı.

7. "...Evi balacadı". Moskvada tələbə ikən böyük türk şairi Nazim Hikmətin xahişilə Bakı Soveti mənə bir ev vermişdi. Püstə xanım onu nəzərdə tutur.

8. "...gələndə, elə bil öz qızımız gəlirdi". Mənim həyat yoldaşım Sara nəzərdə tutulur. 1986-cı ildə əlli yaşında dünyasını dəyişmişdir.

9. "... qonaq çağırmışdılar. İki dəfə getmişik". Biz təzə evə köçəndən sonra, bir də mənim ad günümdə əzizimiz Mir Cəlalı və Püstə xanımı qonaq çağırmışdıq.

10. "Nəriman zəng eləyir ki, Hafız necədir". Hafız Paşayev onda Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycanın səlahiyyətli səfiri vəzifəsində işləyirdi.

11. "Məni Gözəl xanım böyüdü". Hafız müəllimin ana nənəsiydi.

Müəllif

**MİR CƏLAL EVƏ BİR AZ GEC GƏ-
LƏNDƏ ADƏTƏN İŞIQLARIN HAMISINI
YANDIRARDI Kİ, EV NURA QƏRQ OL-
SUN. ƏLİ ÇATMAYANDA NƏRDİVANLA
QALXIRDI. İMKANI OLSAYDI, DÜNYA-
NI İŞİĞA DÖNDƏRƏRDİ.**

**O, SİZİ DƏ İŞIQ KİMİ YANDIRDI,
ARİF MÜƏLLİM. YANIN, BUNDAN
SONRA DA İŞIQ PAYLAYIN - İNSAN-
LAR ARASINDA, İNSANLIQ CƏRGƏ-
SİNDƏ.**

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

İLLƏR...
PİLLƏLƏR...
TALELƏR...

Akademik Arif Paşayev
(Portret cizgiləri)

Adlılar-sanlılar içində bu gün ,
hələ tanımıram elə bir kəsi
ki, onda gördüyü insanlıq üçün
minnət eləməsin, şükr eləməsin.*

Nizami Gəncəvi

Bakıdan bir az aralı, şəhərin geniş qoynunda, "Binə qəsəbəsi" deyilən yerdə, qədim, uca küknar ağaclarının əhatəsində Azərbaycan Milli Aviasiya Akademiyasının işıqlı pəncərələri sayır. Yeni memarlıq üslubunda tikilən dörd-beş mərtəbəli tədris ocaqları tələbələrin və müəllimlərin ixtiyarına verilib. Qısaca, "Akademiya şəhərciyi" də deyirik. Burada çiynipaçonlu gənclərin - oğlanların və qızların timsalında həmişə ürəkaçan hə-

* Tərcümə müəllifindir (tərtibçi)

yat qaynayır. Ətrafı yaşıllıqlara qərq olmuş idman meydançaları, sinif otaqları, parket döşəməli dəhlizlər əslində gözəllik sərgisidir. Hayana baxırsan, sağlam gənclərdi: Müstəqil Azərbaycanın sabahkı təyyarəçiləri, şturmanları, dispetçerləri, təyyarə bələdçiləri və başqa ixtisas sahibləri yetişir. Azərbaycan və rus dillərində təhsil alırlar.

Ürəyim fərəh hissələ dolur. Çünki sıxıntısını çox çəkmişəm. Moskvada, M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda oxuduğum illərdə, Bakıya təyyarə ilə gedib-gələndə gördüm ki, bir-iki azərbaycanlı təyyarəçi var. Azərbaycanca bilməyən azərbaycanlılar idilər. Adi təyyarə bələdçisi də yox idi. Təyyarənin Bakı aeroportuna enməsinə, qalxmasına da rus dilində elan edirdilər. "Özümüzünkülər" də rusca danışdılar.

İndi, suveren dövlətçiliyimizdə bu təyyarəçilərə, bu bələdçilərə Azərbaycanca dərs deyən müəllimlərdən biri də mənəm. Azərbaycan ədəbiyyatından, dünya mədəniyyəti tarixindən mühazirələr oxuyuram. "Kulturologiya" adlı dərslik kitabım da nəşr olunub.

Bütün bu yeni təlim-tərbiyə məsələlərinə rəhbərlik edən, başqa xalqların da dilinə, mədəniyyətinə böyük hörmət bəsləyən Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru, yüksək insani keyfiyyətlərə malik akademik Arif Paşayevdir. O ədəbi mühitdə yetişmişdir, böyük yazığımız Mir Cəlal Paşayevin oğludur.

* * *

Arif müəllimin anası Püstə xanım danışdı ki, biz Mir Cəlalla nigah kəsdirməyə gedəndə qabağımıza mərhum şai-

rimiz Mikayıl Müşfiq çıxdı.

- Haraya belə? - üzünü Mir Cəlala tutub soruşdu.

- Gedirik nigahımızı kəsdirək, - o da gülümsəmiş cavab verdi.

- Mən də sizinlə şahid kimi gedirəm.

- Gedək. - Mir Cəlal sevinclə təklif etdi.

Püstə xanım deyirdi ki, Müşfiq Mir Cəlalin dostu idi. Biz "Kommunist" qəzetinin redaksiyasında işləyəndə (orada da Mir Cəlalla Püstə xanım tanış olublar - N.H.) Müşfiq gəlib-gedirdi. İndiki Nizami adına ədəbiyyat muzeyinin 1-ci mərtəbəsində şəkilçəkən var idi, Dilbərın şəklini pəncərənin arxasından asmışdılar. O qədər gözəl idi ki, biz qızlar da gedib ona baxırdıq. Dilbər Müşfiqin sevgilisiydi.

Mir Cəlalla Püstə xanım İçərişəhərdə övliya Mir Mövsüm ağanın müqəddəs ocağına yaxın bir yerdə ev tutub yaşayırdılar.

Toylarını Azərbaycanın böyük müğənnisi Cabbar Qarayədioğlu tar, kamança, qaval üçlüyü ilə aparıb. Qələm dostları Süleyman Rəhimov, Sabit Rəhman, Səməd Vurğun toyda dost sözü deyiblər, oynayıblar.

1934-cü il fevralın 15-də o müqəddəs qonşuluqda Mir Cəlalin ilk övladı - Arif Paşayev dünyaya göz açıb. Tanrının seyidə (Mir Cəlala) verdiyi bir ev dolu sevinc payı Arif olub!

Püstə xanım övladcanlı, ailəcanlı bir xanım idi. Anası Gözəl xanım da, bacısı Rəna xanım da yanında qalırdı. Uşaqların hamısına (Arifə, Elmiraya, Hafizə, Ədibəyə, Aqilə - N.H.) demək olar ki, Gözəl xanım özü baxıb. Rəna xanımın da toyu bu evdə çalınıb.

Mir Cəlal onu qızlarından ayırmırdı. Rəna xanımın yoldaşı Cümşüdlə və Elmira xanımın yoldaşı, AMEA-nın müxbir üzvü mərhum Tofiqlə, Ədibə xanımın yoldaşı mərhum Eldarla da mən bu mötəbər ailədə tanış olmuşam.

Tofiq müəllim xatırlayırdı ki, ilk dəfə buraya ayaq açandan, mən Nəriman müəllimi bu evdə görmüşəm.

Mir Cəlalin sağlığında şəhərdəki evinə gedib-gəlirdim. Əvvəl aspirantı kimi, sonra da böyük qələm dostumun evi kimi. Mir Cəlal dünyasını dəyişdi. Amma ailəyə elə isinişmişdim ki, yenə də xeyirdə-şərdə dəyirdim.

Evin ortasındakı iri, uzun və yaraşlıq ipək süfrəli yemək masası indiki kimi gözümün qabağındadır. Mən də o məhriban süfrədə öyləşərdim. Masanın baş tərəfi Mir Cəlalin fəxri yeri idi. "Ayaq tərəfdə" isə kiçik oğlu Aqil oturardı. Boyca hamıdan ucaydı. Mir Cəlal hərdən sataşardı ki, Aqil, ayağın ayağıma toxunur, o tərəfə elə. Gülüşərdik. Yumorla danışmaq Mir Cəlalin canındaydı. Mərhum Aqil də çox istedadlıydı, heyf, yazmadı. Dünyasını çox tez dəyişdi.

Əlbəttə, bu mənəvi sarsıntıların episentri Arif müəllimin ürəyindən keçirdi.

* * *

Mir Cəlal müəllimlə tanışlığım 1954-cü ildən başlayır. Məni Bakıdan Sovet ordusunda hərbi xidmətə aparmışdılar. "Salyanski kazarma" deyilən yerdə hərbi hissədəydim. Gəncədə pedaqoji institutu bitirib, Bakıya yenicə gəlmişdim. Şəhərdən bir az aralıda Balaxanı qəsəbəsində dərs deyirdim. İcazə alıb, Yazıçılar İttifaqına "Gənclər günü"nə gəlmişdim. Təzə şeirlərim var idi, oxumaq istəyirdim. Əsgər paltarımı dəyişməmişdim, paqonda, şineldə gəlmişdim.

Şeirlərimi oxuyandan sonra qabaq cərgədə oturan Mir Cəlal müəllim məni təbrik edib, əlimi sıxdı. Başqa bir hörmətli yazığımız Əyyub Abbasova dedi ki, yaxşı şeirləri var, kitabını buraxmaq olar. O vaxt kitab barədə düşünmürdüm. Amma mənim ilk "Qoca çobanın hekayəti" kitabımı mərhum Əyyub müəllim buraxdı. O vaxt "Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı nəşriyyatı"nda müasir ədəbiyyat şöbəsinin müdiri vəzifəsində işləyirdi. Əsgər şinelində Yazıçılar İttifaqında görüşümüzü Mir Cəlal müəllim sonralar mənim "Könlüm şeir istəyir" adlı kitabıma yazdığı müqəddimədə də xatırlayıb.

Aspiranturaya qəbul olunana qədər də biz görüşürdük.

* * *

Mir Cəlalin evində kəsilən çörək ömür boyu insana bəs eləyir. Çünki halal müəllim, yazıçı əməyi ilə qazanılırdı. O süfrədə çörək kəsməyən tələbəsi yox idi. Elə bil tələbələrini bir-birinə çörəklə yaxınlaşdırır, çörəklə mehribanlaşdırır, özü də bundan mənəvi zövq alırdı. İndi görürəm, Arif müəllim də belədir. Tək olsa da (mərhum həyat yoldaşı Aida xanımı nəzərdə tuturam - N.H.) çörəyini tək yemir.

Akademik Arif Paşayev - içində intibah gəzdiren insandır. Onu həm ailədən tanıyıram, həm də artıq on üçüncü ilə keçir ki, yanında, rəhbərlik etdiyi Milli Aviasiya Akademiyasında işləyirəm.

Sonuncu iş yerim - Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi ləğv ediləndə (nazirin birinci müavini idim), mən də başqaları kimi işsiz qaldım. Ölkədə ictimai-siyasi quruluş dəyişmişdi. Arif müəllimin ortancıl qardaşı Hafiz müəllim mənə zəng elədi ki, get Arif müəllimin yanına, sənə sözü var.

1997-ci il idi. Hafiz Paşayev onda ABŞ-da Azərbaycanın səlahiyyətli səfiri vəzifəsində işləyirdi. Bakıya gəlmişdi. Qardaşlarda da atalarının tələbələrinə olan isti münasibəti görürdüm. Mənə vaxtilə "Nəriman, iş axtarma, adam axtar. Adam da mən" kimi peyğəmbər sözü deyən Mir Cəlal artıq dünyada yox idi. Müstəqillik dövrü olsa da, bazar iqtisadiyyatıydı...

Arif müəllim məni elə həmin gün "Humanitar fənlər kafedrası"na işə götürdü.

...Mir Cəlal müəllim hələ o vaxt, mənim gənclik illərimdə şeirlərim barədə məqalə yazmışdı. "Nəriman" poemamı böyük şairlərimiz Səməd Vurğunun "Komsomol poeması", Mikayıl Müşfiqin "Ədəbiyyət nəğməsi" poemaları ilə müqayisə edib, qiymətləndirirdi.

Ustadın hekayələr kitabı haqqında mənim də məqaləm çıxmışdı, sonralar 60 illik yubileyini qəzet səhifələrində şeirlə təbrik etmişdim.

Tərcümeyi-halıma Mir Cəlal müəllim bələd idi. Məni Sovet dövründə əsgərliyə də kiminsə yerinə aparmışdılar...

"Poylu beşiyim mənim" adlı poemamda belə misralar var:

... Atam – "ata" deyənəcən köçdü dünyadan,
Mir Cəlala rast gətirdi Tanrım sonradan.
Mənə Püstə xanımı da verdi yaradan,
biri atam, biri anam əvəzi oldu,
taleyimin bu ən böyük töhfəsi oldu.

Hər papağın altda oğlum, bir oğul yatır,
Qullar elə bilirlər ki, orda qul yatır.

*İstedadın köməyinə istedad çatır.
Dahilərin fəryadına insan lal olur,
O insan ki, insan olur - Mir Cəlal olur.*

*Bir komsomol mükafatı, bir adi medal, -
bir-iki gün yaxasından asdı Mir Cəlal.
O da halal, o biri də min dəfə halal.
Tək "Manifest" yazmamışdı böyük sənətkar,
Arif kimi, Hafiz kimi manifesti var.*

*Anan mənə oğul dedi ekrandan, Arif,
ad günümü sən keçirdin o zaman, Arif.
Sən itirdin, mən itirdim onu can, Arif,
O qadının gözlərindən qeyrət oxudum,
Mir Cəlalin bəxş etdiyi evdə olurdum.*

*Siz həyatda nə itdiniz, nə itirdiniz,
Ey Mir Cəlal, mircəlallar qoyub getdiniz.
Cilid-cilid cah-cəlallar qoyub getdiniz,
Məndən ötrü bir kəlam da şərəf-şan olur:
"O şair ki, şair olur, Nəriman olur".*

*Səməd Vurğun hər sözünü üzə şax dedi,
"Qarayazı... Kür qırağı... od-ocaq..." - dedi.
"Sizi bir də hansı şair yazacaq" - dedi.
Saçlarına tumar çəkdi öz adətiylə,
Zəmanət də yazdı mənə ustad əliylə.*

* * *

Mən Akademiyaya gələndə onun həyətində kiçik, yastı kazarmalar var idi. Bu yastı kazarmaların bir ucunda rektorun qəbul otağı, ortasında köhnə meşin qapılı mühasibat idarəsi, o biri ucunda isə həkim məntəqəsi yerləşirdi. Həyətində kərtənkələ də görmüşdüm. Qışda müəllim də, tələbə də sinifdə donurdu. Məndən soruşanda ki, dərslər hansı otaqdadır? Zarafatla deyirdim ki, borular keçən sinif otağında. Boruların uzunluğuna və iriliyinə görə belə deyirdim.

Akademiyada ruslar və ruslaşan müəllimlər dərslər deyirdi. Ali təhsilli olanlar az idi. Azərbaycan dilində bir ərizə, təqdimat yazmaq lazım gələndə, azərbaycanca yazan adam axtarırdılar.

Arif müəllim, burada birinci növbədə, müti şəkildə bu mühitə uyğunlaşma psixologiyasını dəyişməliydi, sonra da əlbəttə, akademiya ixtisasca aviasiya işini bilən peşə sahibləri ilə yanaşı, savadlı, mədəni, milli-etik dəyərləri özündə cəmləşdirən müəllimlər dəvət etməliydi. Onları axtarıb tapmalıydı.

Ümummilli liderimiz mərhum Heydər Əliyevin sərəncamı ilə Azərbaycanda heç vaxt olmayan, milli və dünyəvi məzmunu olan yeni tipli bir təhsil ocağı yaradılmışdı: Milli Aviasiya Akademiyası. Azərbaycan öz tərcümeyi-halının yeni mərhələsinə qədəm qoyurdu. Dünyaya yeni pəncərə açılırdı. Yeni elmi-texniki-pedaqoji tədqiqatlar, yeni mədəni əlaqələr yaranırdı.

Arif müəllim bunların öhdəsindən əzmkarlıqla gəldi. Təbii ki, həyatda heç bir şey asan olmur. Baş da, əl də, ayaq da işləməlidir. Yeni, lazımi instansiyalarla əlaqə sax-

lamalı, yazılı-şifahi müraciətlər etməli, yazdığını təkid etməli və gedib-gəlməli idi. Saçlarına dən düşməli, hətta ağarmalıydı. Tikib-qurmaq üçün, fizika-riyaziyyat elmindən əlavə, inşaat işlərini bilməli, müasir memarlığın tələblərinə bələd olmalıydı.

O, gözəl bilirdi ki, tikinti-qurucluq məsələlərində - mühəndislik, estetik gözəllik həndəsi-fiziki-riyazi hesablamalarsız mümkün deyil.

Az bir müddətdə 4 böyük və yaraşqlı tədris korpusu tikilib istifadəyə verildi. 4 mərtəbəli tələbə yataqxanası, həkim məntəqəsi, təmiz və səliqəli tələbə yeməxanası, geniş, işıqlı idman kompleksi, yaşıllıqlar, kiçik fəvvarələr, qızılgül talaları akademiyanın geniş həyətini bəzədi. Sınıf otaqları akademiyanın öz istehsalı olan yeni standartlara uyğun partalarla daha da gözəlləşdi. Ağappaq yazı lövhələri qara flomastrlarla yazıldı.

İndi öz ana dilimizdə fakültələr, kafedralar, laboratoriyalar açılıb. Texniki Akademiyanın siniflərində Azərbaycan tarixi, politologiya, sosiologiya, etika, estetika fənləri ilə yanaşı, Azərbaycan, ingilis, rus, latın dilləri keçilir. Kulturologiya, fəlsəfə, hüquq fənləri tədris olunur. Maaşlar artırılıb. Fakültələr, kafedralarası kompyuter şəbəkəsi yaradılıb. Texniki təhsil alan çiynipaçonlu gənclərin sayı artıb. Mənim dərs dediyim tələbələr "Boinq" markalı təyyarələri idarə edirlər və s. və i. a.

Onu da deyim ki, Arif müəllim Akademiyada Azərbaycanda ilk dəfə olaraq Milli Aviasiya Muzeyi yaradıb; burada əsrin əvvəllərindən başlamış tariximizin müxtəlif mərhələlərinə aid nadir sənədlər və fotosəkillər toplanıb.

Adlı-sanlı akademiklər burada kafedra müdiri işləyir, laboratoriyalarda təcrübələr aparılır.

* * *

Arif müəllim Elmi Şuralarda "Azərbaycan Hava Yolları" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin rəisi, məşhur təyyarəçi Cahangir Əsgərovun adını həmişə hörmətlə çəkir. Onun Milli Aviasiya Akademiyasında elmi və texniki potensialın möhkəmlənməsinə, inkişafına göstərdiyi daimi diqqəti yüksək qiymətləndirir. Onların bu işgüzar və dost münasibətləri Akademiyada yaradıcılıq mühitinin yaranmasına xidmət edir ki, bu da professor-müəllim heyətinin elmi-pedaqoji axtarışları üçün yeni imkanlar açır.

Ən məsul səfərlər zamanı uzaq-yaxın uçuşları yerinə yetirən Milli Aviasiya Akademiyasının prorektoru təyyarəçi Rauf Cəfərzadə aviasiya sahəsində namizədlik və doktorluq elmi dərəcəsi almış ilk azərbaycanlıdır. Onun oğlanları da mənim tələbələrim olub, atalarının yolunu davam etdirirlər. Azərbaycan və dünya səmasında xarici markalı təyyarələrdə üç azərbaycanlı şahin uçur! Bu, özü fərəh hissi deyilmi?!

İki il bundan qabaq, Almaniyaya ürək əməliyyatı ilə bağlı getdiyim zaman, İbrahim Seyidov adlı təyyarəçi bir tələbəmin İtaliyada Azərbaycan Hava Yollarının təmsilçisi olduğunu biləndə sevindim. Məni oğlum Nazimlə bərabər Milan aeroportunda qarşıladı, şəhəri gəzdirdi, bir gün sonra Almaniyaya yola saldı. Müalicəm demək olar ki, elə buradan başladı. Mən o tələbəmə dünya mədəniyyəti tarixindən mühazirələr oxumuşdum. İndi o, Avropa intibahı epoxasının yarandığı və inkişaf etdiyi yerdə - Dantedən, Petrarkadan,

Bokkaççodan danışır, Leonardo da Vinçinin, Mikelancelonun, Rafael Santinin həyatına aid maraqlı söhbətlər edirdi...

Arif Paşayevi müəllimlər də, tələbələr də sevirlər. Belə insanlar mənalı ömürlərini xalqına, vətəninə həsr etməklə keçdikləri yolun yolçularına nümunə olurlar. Onların işığı heç vaxt sönmür, zəkasıyla bir ölkə, el-oba, bütün bir vətən tanınır. Belə insanların üzündə "Şəxsiyyət" sözünün poetikası oxunur.

Onun bir şəxsiyyət kimi təkçə təhsilin və təlim-tərbiyənin yox, həm də müasir Azərbaycan Aviasiya elminin yaranmasında, inkişafında görkəmli ixtiraçı alim kimi xüsusi xidmətləri olduğunu xarici ölkələrdə də qiymətləndirirlər.

Onun şəxsi təşəbbüsü və zəmanətilə Milli Aviasiya Akademiyasının mütəxəssis alimləri xarici ölkələrin aviasiya akademiylarına, ali təhsil ocaqlarına, aparıcı elmi mərkəzlərə ezam olunur. İndi artıq hər il akademiyanın bir qrup tələbəsi (pilot) Türkiyənin İzmir şəhərində təhsil almağa gedir, təcrübə mübadiləsi keçirlər. Bu artıq ənənə şəklini almışdır. Müasir elmi nailiyyətlərin və elmi kəşflərin Azərbaycanda da tətbiqi üçün Arif müəllim həmişə öz tövsiyələrini deyir və buna yüksək, ictimai məna verir.

Milli və dünya texniki elmlərinin bir sıra aktual problemləri ilə bağlı öz laboratoriyasında maraqlı təcrübələr aparır, yüksək dövlət və beynəlxalq simpoziumlarına dəvət edilir, eləcə də Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru kimi elmi-pedaqoji vəzifələrini böyük bir kollektiv qarşısında şəərəflə yerinə yetirir. Sadədir, amma adi deyil. Yüksək mövqedədir, amma yanındakını görür. Rəsmi və fəxri adları çoxdur, amma rəsmi deyil, həssasdır. Elmi şuralarda heç

vaxt, heç kəsi hədələməyib, amma texniki-elmi əsərlərin yüksək səviyyədə yazılmasını təkidlə tələb edir.

Arif müəllim cəmiyyət adamıdır. O, istedadı tez görür və ürəkdən sevinməyi bacarır. Kömək etmək, qolundan tutub ayağa qaldırmaq üçün dayaq olur. Bir növ özünü istedadlı kimsəsizin yerinə qoyur, Arif olduğunu da unutmur. Görürəm ki, Mir Cəlaldı. Xalqda deyirlər, atasını itələyib, yerində durub. Mən nədənsə həmişə Arifdə Mir Cəlalı axtarıram. Bəlkə bu tələbənin sevimli müəlliminin övladlarında da müəllimini görmək istəyindən gəlir. Amma Arif Paşayev şəxsiyyəti, nüfuzu həmişə nəzərimdədir. Bu da mənim sevincimdir. Təkçə mənimmi?!

Elmi şuralarda müzakirələr zamanı onun iradları ilə he-sablaşır, çünki xeyirxahdı. Qərəz deyilən şey ümumiyyətlə onda yoxdur və heç vaxt olmayıb. Qərəzli adamlardan da xoşu gəlmir. Bir dəfə dedi ki, yanıma gəlirlər, biri o birini pisləyir. Sonra deyir filankəsi işdən çıxarım. Heç indi də adamı işdən çıxarmaq olar? Ona qalsa, birinci özü getməlidir. Qərəzli yaşamaq olmaz... O belə bir ürəyin sahibidir.

Tariximizi, ədəbiyyatımızı, şeirimizi, fəlsəfəni sevir. Yazıçı oğlu kimi bəzən atası Mir Cəlalından, başqa yazıçıların həyatından qısa, gülməli əhvalatlar danışır və danışana qulaq asır. Güləndə uğunub gedir. Yanına yaradıcı ziyalılardan gələndə, onlara diqqət göstərir.

Elmi Şura iclaslarının birində Milli Aviasiya Akademiyasında nə üçün kulturologiyanın (Dünya mədəniyyəti tarixinin), Azərbaycan ədəbiyyatının (eləcə də Azərbaycan dilinin) bir fənn kimi tədris olunmadığını soruşdu. Və dedi ki,

bunlar proqrama daxil edilsin. Dedilər texniki ali məktəblərdə bu fənlər keçilmir. Nə üçün?! - sual etdi. Bu qaydanı kim qoyub?! Texniki ali məktəbin tələbəsi öz xalqının tarixini, ədəbiyyatını, dünya mədəniyyəti tarixini bilməməlidir? Humanitar biliklərdən məhrum olmalıdır? Heç kəs cavab verə bilmədi. - Tələbə hərtərəfli yetişməlidir, - dedi.

Akademik Arif Paşayev böyük təhsil islahatçısı, böyük yaradıcı qüvvədir. Bunu tək mən yox, həmkarları da bilir. Yaxşılıq, xeyirxahlıq müsabiqəsi keçirilsəydi, o, mütləq birinci yeri tutardı.

Mir Cəlal imtahan götürməyə gedəndə tələbələrəndən eşidir ki, onsuz da qiymət yazacaq, onun imtahanına hazırlaşmasaq da olar. Söz ona bərk toxunur. Dalbadal dörd-beş tələbəyə "2" yazır. Sonra da yanındakı assistenti göndərir, qoy "göndəriş" alıb gəlsinlər qiymətlərini yazım ki, təqaüd ala bilsinlər.

Arif müəllim də Mir Cəlalin tərbiyəsini alıb.

Millət, millət! - deyən natiqlər az deyil. Təəssüf ki, milləti yaşadanlar azdı. Bəlkə də bu, elə az olmalıdır?!.

Arif müəllim belə azlardandı. Danışanda qışqırmır, səsi qulağı deşmir, ürəyi sığallayır. Tənqidi də xoş olur, tərifi də. Öldürmür, yaşadır. Amma çəkdiyini ürəyində çəkir. Buna görə də ürəyindən əməliyyat olundu. Bəşər övladı kimi o da qayğı istəyir, diqqət istəyir.

Bağdakı evlərinin həyətinə çay içirdik. Arif müəllimin anası Püstə xanım qəhərlənmişdi.

- Arif də tək qaldı, Nəriman da, Aqil də, - deyə köks ötürdü.

Üçümüz də həyat yoldaşımızı itirmişdik.

Mən Aida xanımı indi xatırlayıram. Ailənin böyük gəliniydi, elmi mühitdə də böyük hörmət qazanmışdı. Vaxtsız getdi. Amma böyük elmi, ədəbi irs qoyub getdi. Bəzən mənə elə gəlir ki, qadınlar hansı yaşda olsalar da, dünyadan vaxtsız gedirlər.

Arif müəllim dedi ki, mən evlənməyəcəyəm. Püstə xanım heç bir söz demədi.

Akademik Arif Paşayev Akademiyada sərəncamlar verir, anası Püstə xanımın yanında isə "dəyişir", bir növ yenə olurdu ailənin böyük uşağı (mənə elə gəlirdi). Anasının asta, mehribanasına dediyi sözlər Arif müəllim üçün "sərəncam" olurdu, "əmr" olurdu, "göstəriş" olurdu. Mən bunların şahidi olmuşam. Bu, övlad-valideyn halallığı idi. Amma bir həssaslığı da duymuşdum ki, Püstə xanım sözü elə deyirdi ki, Arifin də ürəyincə olsun.

Püstə xanım dünyasını dəyişən kimi, Arif müəllim yenə "dəyişdi". Gördü ki, ailədə ondan böyüyü yoxdur. Gördü ki, dünən Püstə xanımın yanına gələnlər, bu gün onun yanına məsləhətə gəlirlər. O, məsləhətlər verəndə daha səhv etməməliydi. Təmkinli olmalıydı, müdrik olmalıydı. Oldu da.

Arif Paşayev ürəyinin odunu anasız qalan iki gül kimi qız balalarına həsr elədi. Onları cəmiyyət üçün tərbiyə etdi, böyütdü. Həm ata oldu, həm də ana. İndi də elədir.

Mehriban Əliyeva YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, millət vəkili, Azərbaycanın birinci xanımı, cənab prezident İlham Əliyevin həyat yoldaşı, dostu, silahdaşdır.

Nərgiz Paşayeva M.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialının rektorudur, filologiya elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, ÜHS Yaradıcılıq

səhnəsinin qurucusudur. Mən onun müdafiəsində iştirak etmişəm. Elmi rəhbəri, çıxış edən akademiklər Nərgiz xanımın ədəbi-elmi mühitə yeni ab-hava gətirdiyini deyir, onu təbrik edirdilər.

Arif müəllimdən televiziya müsahibələrindən birində soruşdular ki, qızınıza (Mehriban xanımı nəzərdə tuturdular - N.H.) nə tövsiyə edərdiniz?

Çox müdrik cavab verdi: - O mənim ağıllı, həssas qızımdır,- dedi. - Özü bilir ki, bütün bir ölkə (nəinki bir ölkə?!) onun danışığını, hərəkətlərini, gördüyü işləri izləyir. Və haqqında fikir yürüdür, rəy formalaşdırır.

Taleyin nə qədər şərəfli, nə qədər məsuliyyətli qismətidir!

Arif müəllim bu sözlərlə Tomrisdən üzübəri qəhrəman qadınlarımızın zəminində ilahi görkəmilə seçilən Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanı sanki müasirlərinə təqdim edirdi.

Sual verənin özü də bilirdi ki, Mehriban xanım Əliyeva ilə millət fəxr edir. Amma sual verilmişdi. Cavab verilməliydi. Verildi də.

Mənə elə gəlir, övladların belə müdrik ata sözünü (ata razılığını) eşitməsi də səadətdi.

Arif müəllim təkcə suala cavab vermirdi, bəlkə bütün övladlara bütün atalar adından səadət bağışlayırdı. Bu həqiqət beləydi.

Mehriban xanım Fransada YUNESKO-nun xoşməramlı Səfiri seçiləndə, mən də sevindim. Birinci dəfəydi ki, millətin qızı böyük Avropa ölkəsində nüfuzlu bir təşkilatın səlahiyyətli təmsilçisi seçilirdi.

* * *

Arif müəllim millətin balalarına da diqqət ayırır, qayğı göstərir.

O, yataqxanada tələbələrin yaşayış şəraitilə gedib şəxsən tanış olur; Akademiya şəhərciyində ədəbi görüşlər keçirir; xarici qonaqları qəbul edir və s. Məqsəd ancaq dövletçiliyimizə xidmətdir, xeyirxahlıq və insanpərvərlikdir. O, tələbələri bəzi "tələbkar" müəllimlərdən də qoruyur. Elmi şuralarda yeri düşəndə deyir ki, biz müəllimlərə tələbələrə görə maaş verilir. Onları kəsmək yox, birinci növbədə öyrətmək lazımdır. Mir Cəlalın da əzəzil müəllimlərdən zəhləsi gedərdi. Çünki o:

*Tələbənin atasıydı,
Yerdə Tanrı sədasıydı.
"Məqbul" vaxtı qaydasıydı -
Soruşmamış qol çəkərdi.*

Mir Cəlal sağlığında yazdığı əsərlərə görə təqiblərə məruz qalsa da, dünyaya kişi kimi gəldi, kişi kimi də getdi.

Filologiya elmələri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Mir Cəlal demək olar ki, ömrünün çoxunu Bakı Dövlət Universitetində pedaqoji fəaliyyətə həsr edib. "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrası"nın müdiri işləyib. Mübaliğəsiz demək olar ki, indiki Azərbaycan ziyalılarının yarısı bu unudulmaz müəllimin tələbəsidir. Axı, tələbələrinin də tələbəsi olub, indi də var.

* * *

Əzizim Arif müəllim, atanız Mir Cəlal zəmanəmizin mütəfəkkir alimi, yazıçısı, pedaqoqu olub.

Siz də, biz də bilirik və fəxr edirik.

"Bir gəncin manifesti"ndə bir azərbaycanlı qadının toxuduğu xalını "İtə ataram, yada satmaram!", - deyə üsyan etməsi - məhz Mir Cəlalin bəyanatı, yazıçı manifestiydi. O hələ öz sağlığında dünyanın böyük simaları ilə yanaşı dururdu. Əks halda, "Fransa burjuva inqilabını hazırlayan" Avropa maarifçilik epoxasının yaradıcıları ilə, eləcə də bizim qabaqcıl fikirli maarifçilərimizlə Mir Cəlalin fikir, əqidə qohumluğu olmazdı. O, yazıçı kimi Sovet dövründə Azərbaycan gəncliyinə milli hisslər aşılایır, sanki onları silkələyib ayılırdı. Bu, yazıçı fədakarlığıydı. "Xalq yazıçısı" və akademiyanın "müxbir üzvü" kimi fəxri adlardan isə yüksəkdə dururdu.

Onun bütün şüurlu həyatı, ömrünü həsr etdiyi ədəbi-bədii-elmi yaradıcılıq sahələrində eyni uğurlar qazanmaqla müasirlərinə nümunə olması dediklərimə ən yaxşı sübutdur. Müstəqil Azərbaycanın ilk uzunmüddətli səlahiyyətli səfiri professor Hafiz Paşayevin "Bir diplomatın manifesti" adlı qiymətli kitabı, əsərin müzakirəsi zamanı səslənən fikirlər də mənim sözlərimə qüvvətdir.

Nəhayət, ədalət öz yerini aldı. Cənab prezident İlham Əliyevin sərəncamından sonra, böyük yazıçının 100 illik yubileyi YUNESKO xəttilə Parisdə geniş qeyd olundu. Azərbaycanın birinci xanımı, H.Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKONUN və İSESKONUN xoş məramlı səfiri, millət vəkili Mehriban Əliyeva yubiley mərasimində məz-

munlu çıxışı ilə Fransa ictimaiyyətinin dərin rəğbətini qazanmışdır. Bu, bizim günlərin ədəbi hadisəsiydi.

Həmin günlərdə ingilis-Azərbaycan-rus dillərində "Aviasiya terminləri lüğəti" də (Baş redaktoru - Nərgiz Paşayeva, elmi redaktoru - Arif Paşayev) nəfis tərtibatda çıxıb.

Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində ilk dəfəydi ki, üç dildə belə bir kitab buraxılırdı.

Siz elə bir elmi-ədəbi-pedaqoji mühitdə pərvəriş tapmışınız ki, tək bir Azərbaycan ziyalisini deyil, mötəbər bir ailəni, öz yaşdılarınızı, həm də yaşadığınız epoxanın elmi təfəkkürünü ləyaqətlə təmsil edirsiniz.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü və elmi kəşflərinizə görə, dünyanın bir çox akademiyalарının fəxri üzvü seçilmisiniz; apardığınız ictimai-pedaqoji işlərin miqyası müqabilində xarici dövlətlərin qızıl, gümüş medalları, ordenləri ilə təltif edilmisiniz; Respublika dövlət mükafatı laureatı fəxri adına layiq görülmüşünüz; fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professorsunuz.

Bunlar Sizin haqqınızdır. Mir Cəlal sağ olsaydı, daha obrazlı şəkildə - Ana südü kimi halaldır, - deyərdi.

Müdrək atasınız. Ulu Tanrı Sizi "Ulu baba" adı ilə də sevindirirdi. Biz də sevindik.

Ürəyimdə bax, belə bir "Arif Paşayev" ucalığı var.

*Yuxarı baxıram, papağım düşür,
aşağı baxıram,
gözümdən eynək.*

Və görürəm ki, illər Sizin üçün pillələr oldu. Pillələr taleyinizə döndü. Siz o pillələri "liftlə" qalxmadınız, piyada çıxdınız. Amma ağılla, fəhmlə, təfəkkür işığında çıxdınız və qalxdınız. Yolunuz işıqlı olsun.

Mir Cəlal evə bir az gec gələndə adətən işıqların hamısını yandırardı ki, ev nura qərq olsun. İmkanı olsaydı, dünyanı işığa qərq edərdi. O, Sizi də İşıq kimi yandırdı, Arif müəllim. Yanın, bundan sonra da işıq paylayın - insanlar arasında, insanlıq cərgəsində.

Böyük şairimiz Nizami Gəncəvi yaxşı insanlar haqqında vaxtilə yaxşı sözlər demişdi: "Adlı-sanlılar içində eləsini tanımıram ki, onun insanlığı üçün minnət və şükr eləməsin".

*Arifə hər yaşda Tanrı güc verir,
Çünki, insanlara o sevinc verir.
Elə ki Qurandan bir ayə gəldi,
Onun taleyi də dünyaya gəldi.
İçərişəhərdə Mir Mövsüm Ağa,
Qolundan tutdu ki, qalxsın ayağa.
Gördü ki, yeri yir, yüyürür, qaçır,
Gördü ki, o bağlı qapılar açır.
Yıxılan görəndə, qolundan tutur,
Kim ona qəsd etsə, onu qan tutur.
Üzündə nur gördü, gözündə həyat,
Sən belə yarandın*

Arif,
Yaz,
Yarat!

"Azərbaycan" qəzeti 09.01.2009

**AKADEMİK ARİF PAŞAYEV -
İÇİNDƏ İNTİBAH GƏZDİRƏN İN-
SANDIR. ONDA MİR CƏLAL NƏFƏ-
SİNİN HƏNİRTİSİ VAR.**

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

MİR CƏLALIN "ŞAH ƏSƏRİ" VƏ "BAŞ QƏHRƏMANI"

(ədəbi düşüncələr)

Nəriman Həsənzadə
Mir Cəlalın "Şah əsəri" və "Baş qəhrəmanı"
("Prometey" in kitabxanası" seriyası №2.
"CBS" mətbəəsi, yanvar 2004

Atalar deyib: Oddan kül törəyər.
Atalar bir də deyib: Odu - kül saxlar.
Atalar onu da deyib ki: Ot kökü üstə bitər.

"Sokrat xəlvətdə yanan şamdır"
Nizami.

Həyatım - müəllimimə minnətdarlıqdı.
Müəllif.

İş axtarma, adam axtar, -
Mir Cəlal misal çəkərdi.
İndi bildim, ustadımın
gözü niyə yol çəkərdi.

Tələbənin atasıydı,
yerdə Tanrı sədəsiydi.
"Məqbul" vaxtı qaydasıydı, -
soruşmamış qol çəkərdi.

Sayardı, onu sayanda,
hörmətə hörmət qoyanda.
Ürəyinə yatmayanda
əl verməzdi, əl çəkərdi.

Gah xeyiri şər olubdu,
gah balı zəhər olubdu.
Amma zəri zər olubdu,
o zəhərdən bal çəkərdi.

"Əhli-hal" kef eləyəndə,
özünü məhv eləyəndə,
Nəriman səhv eləyəndə,
dərdi Mir Cəlal çəkərdi.

Əziz Arif müəllim!

Sizin yubiley günlərinizdi. Dəyərli bir ömrün daha müdrik pilləsinə qədəm qoyursunuz: YETMİŞƏ!

Deyilənə görə, yetmiş kişilər üçün orta yaş sayılır. Kaş belə olaydı. Siz bu pillələri Arif ağı-zəkası ilə qalxırsınız.

Siz olan məclisdə - diqqət mərkəzində Sizsiniz. Təkcə özünüzə yox, bütün soyadınıza, torpağınıza, vətəninizə hörmət qazanırsınız, ürəyinizin işığını üzünüzdə görmək olur. Böyük ailənizə uzun illər və qəlbən yaxın olduğum üçün, görürəm ki, bu ali insani keyfiyyəti həm özünüz qazanmısınız, həm də pak və misilsiz valideynlərinizin genləri bağışlayıb. Bəlkə buna görə ot kökü üstə bitər, - deyiblər.

Böyük şəxsiyyətlərin ləyaqətli varisi kimi insanlara si-nədolusu məhəbbət, qayğı, mərhəmət gəzdirirsiniz.

Sizdə - Mir Cəlal nəfəsinin HƏNİRTİSİ var.

Sizin yanınızda insan özünü tapır, itirmir, özünə oxşayır, dəyişmir, insanpərvərlə ünsiyyətdə olduğunu dərk edir. Böyüyür, ucalır. Necə də Mir Cəlali xatırladırsınız!

Sizin auranız başqadır. Mir Mövsüm Ağanın yaxın qohumlarından görkəmli psixiater professor Ağabəy Sultanovla Sizin televiziya ilə çıxışınız zamanı (atanızın xatirəsinə həsr olunmuşdu) o, Mir Cəlali fenomenini çox səmimi şəkilə açırdı. Ailə şəcərənlə tanış olanlar bilirlər ki, böyük seyid nəslindən olan rəhmətlik atanız təbiətinə uyğun insansevər bir varlıq idi.

1961-ci ildə Moskvada Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu bitirib Bakıya qayıtmışdım. İlk rastıma çıxan böyük yazıçımız, "Bir gəncin manifesti"nin müəllifi oldu.

- Nə axtarırsan? - Ata kimi soruşdu.

- İş axtarıram, Mir Cəlali müəllim. - Oğul kimi cavab verdim.

- İş axtarma, adam axtar. Adam da - mən.

Tam təmənnəsiz bir cavab verdi.

- Gəl universitetə, aspiranturaya.

Getdim.

Mir Cəlali mənim üçün tarixi bir simadır, yaxud tarixdi. Universitetdə "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrasının müdiri idi, yaxud bütöv bir universitet idi. Mənim yazıçı dostum idi, yaxud, ayrıca bir Yazıçılar İttifaqı idi. O mənim çətin və mürəkkəb həyatımın başlanğıcında qolumdan tutub, kafedrasına apardı. Aspiranturada elmi rəhbərim oldu. Siz məni Milli Aviasiya Akademiyasına gətirdiniz, "Humanitar fənlər" kafedrasına rəhbərliyi mənə tapşırıdınız. O

vaxtdan mənim tərcümeyi-halımın ikinci mərhələsi başladı. Sizin şəxsinizdə - Mir Cəlalin sağlığını hiss elədim.

Mən kimiydim?

Atanızın nəzərində istedadlı gənc şair, sizin nəzərinizdə keçid dövrünün çətinliklərlə rastlaşan tanınmış Azərbaycan şairi.

Mir Cəlali XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının yaradıcıları sayılan və yaşlı nəsle aid olan görkəmli söz ustalarından idi. O, həm də dərin mütaliəsi və Şərq mənbələrinə yaxından bələd olmasıyla seçilən Azərbaycan elminin qüdrətli, yaradıcı simalarından olub. Mirzə Cəlil yazı üslubu onu oxucularına kiçik hekayələr ustası kimi sevdirdi.

Elmi-pedaqoji fəaliyyət, bədii tərcümə, ədəbi tənqid, ədəbiyyatşünaslıq sahələrində istedadını cəsarətlə sınayan Mir Cəlali mütəfəkkir sənətkarlara xas olan çoxşaxəli yaradıcılıq yolu keçmiş, millətinə, vətəninə xidmət etmişdir.

Bir yazıçı kimi - L.Tolstoyu, M.Qorkini, V.Hüqonu çox sevirdi. Səməd Vurğun - kağız kormazdı, - deyirdi. Cavidə, Müşfiqə pərəstiş edirdi. Dostu Mehdi Hüseyni "ciddi yazıçı" adlandırır. Xoşu gəlməyən cızmaqaraçılar da var idi.

Ağ tutu çox xoşlayırdı, ona "Vətənpərvər" meyvə deyirdi. Ən gözəl içki - çayı sayırdı. Uşaqlarını və tələbələrini tərifləyəndə - insanda insanı oyadırdı. Özünüz yazırsınız ki, "...Atam həmişə bizi tərifləyirdi. Boynumuza qoyardı ki, təriflədiyi kimi olaq. Biz də buna əməl edirdik. Bu, pedaqoji tərbiyə yolu idi".

Adiliyə yox, təbiiliyə qiymət verirdi. Lev Tolstoyun öz həyatında ayaqyalın və uzun bir köynəkdə çəkdiyi iri

şekli evinizdə qarşı divarda, həmişə gözünün qabağında idi.

Mir Cəlalin zəkası, ürəyi, ailəsi bir harmoniya təşkil edirdi. Sadə yaşayırdı, amma alicənab idi. Asta addımları var idi, amma şax yeri yirdi. Çox danışmazdı. Amma dediyi söz yadda qalardı. Çox danışandan da xoşu gəlməzdi.

Mir Cəlal Təbrizdən bir az aralı Əndəlib kəndində doğulmuşdu. Sonra ailəsilə birlikdə Azərbaycanın o tayından bu tayına köç eləyəndə güzəri qədim "Aran şəhərlərinin anası" Gəncə şəhərinə düşüb. Orada da məskən salıb. Təbrizli balaca Mir Cəlal böyüyüb boya-başa çatıb. Şeirlər yazıb. Gənclik yaşlarına dolduqca qədim Atabəylər yurdu onun pak ürəyinə Tanrı vergisi verib, Nizami Gəncəvinin ruhu onun ruhu ilə qovuşub. Qələm-dəftər götürüb ulu babası Nizaminin yolunu davam etdirib.

Mir Cəlal Gəncə ədəbi mühitini yaradanlardan biri olur. Onun səsi eşidilir, nəfəsi ürəkləri qızdırır. Gəncəlilər nəsil-nəsil şeiri-sənəti sevib, onun yaradıcılarına yüksək qiymət veriblər. İndi də belədir. Qəhrəmanlıq və poeziya Gəncəbasar beşiyində pərvəriş tapmışdır. Atabəylər şairi Şeyx Nizami Gəncədə yazıb-yaratmış, onun əsərlərinin ovsunu Atabəylər imperiyasının hökmdarı Qızıl Arslanı Naxçıvan paytaxtından Gəncəyə - Şəki deyilən yerdə görüşə çəkib gətirmişdi. Yazıçı Mir Cəlal ikinci dəfə burada - Gəncədə doğuldu, Gəncəbasarın Gədəbəy bölgəsində ilk dəfə dərs verdi.

Hazırda Gədəbəy orta məktəbi də, onun qabağında kəçən küçə də Mir Cəlalin adındadır. O təntənəli mərasimdə Sizinlə birlikdə mən də iştirak edirdim. Xatirələr çözlənirdi.

Astadan, təmkinli danışığımıza, elədiyiniz zarafatlara qulaq asanlar, sizə baxıb Mir Cəlali görürdülər.

Gəncədə Mir Cəlal adına 39 saylı orta məktəbdə böyük ədibin büstünün açılışı zamanı da oradakı gəncəlilər bu hissi keçirirdi. Hisslərin gizli səsi ürəkdən-ürəyə, dodaqdan-dodağa ötürülürdü. Məktəbin direktoru Zakir Hüseynov ayırdığı otaqlarda böyük ədibə layiq sərgi açmışdı. Onun keçirdiyi həyəcanları gözlərindən oxuyurdum.

Şəmkirdə İcra hakimiyyətinin başçısı, dostumuz Aslan Aslanov yubiley zamanı gözəl bir iş görmüşdü: Əziz Əliyev küçəsi ilə Mir Cəlal küçəsini birləşdirib geniş bir prospekt yaratmışdı. Bu, iki böyük insanın tale görüşüydü.

Yeni tariximiz torpağa yazılırdı.

Bu yerlərdə II Yekaterinanın generalı Sisiyanov gəncəli Cavad xanı qətlə yetirəndən sonra gözünü qan tutmuşdu və oradan birbaşa Bakının üstə qoşun yeritdi. Lakin qeyrətli Bakı xanı Hüseynqulu xan Cavad xanın qisasını aldı və Alaqapıların qabağında generalın başını kəsdirdi. Qız qalası buna şahid oldu.

Belə bir rəvayət də var imiş ki, Sisiyanov Gəncəni tutandan sonra, gəncəlilərdən ehtiyat etdiyi üçün Şah Abbas məscidinin hücrələrindən birində gecələyirmiş. Hər gecəyarısı o hücrələrin üstündə bir it ulayır. General əmr edir ki, Gəncədəki bütün itləri qırınsınlar. Lakin gecəyarısı orada yenə it ulayır.

Deyilənə görə, general Bakıya qoşun yeridəndə çox məyus imiş.

Bəlkə də mənəvi ağrıların, acıların ümumi yekunuydu ki, "Bir gəncin manifesti" kimi milli roman Mir Cəlal qələ-

milə yaradıldı və ədəbiyyatımızın qızıl fonduna daxil oldu. Bununla belə, bir çox qiymətli əsərlər müəllifi, elmi tədqiqatçı, professor Mir Cəlal Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvlüyünə rəva görülmədi. Xalqın yazıçısına "Xalq yazıçısı" fəxri adını verməyi də "unutdular". Yazıçının adını layiq olduğu adlar sırasında çəkməmək kifayətiydi ki, ürəyi sinsin, cəmiyyətdə təklənsin.

Moskvada M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda oxuduğum illərdə (1957-1961) tələbələr arasında maraqlı və bir az da ağırlı söhbət gəzirdi.

Deyirdilər sağlığında hansı yazıçı adı və şöhrətsiz yaşayıb, ölən kimi klassik olduğunu başa düşüblər.

"Qrenadam, Qrenadam, Qrenadam mənim" adlı məşhur əsərin müəllifi şair Mixail Svetlovu nəzərdə tuturdular. Bizə institutda dərs deyirdi.

Qəribəlikləri və orijinal, cəlbədicə söhbətləri, yadda qalan atmacaları var idi.

Mir Cəlalla ədəbi tələləri oxşayırdı.

Nizami Gəncəvi yazırdı ki, "...Dünyanın ən ağır cinayəti odur ki, səadəti hünər (talant) yox, tələ bəxş edir.

*Daş-qaş tanıyan itigöz (sərrafın)
müqayisə üçün yarım arpası da yoxdur.
Lakin pambığı kətdən seçə bilməyən,
Asımanı rismədən (ipdən) ayıra bilməyənlərin
ambarları kətan və ipək ilə doludur,
qızılları sandıqlarla, xəzləri isə xalvarladır"*

(filoloji tərcümə prof.
Rüstəm Əliyevindir)

Görünür, dünyanın əzəli-əbədi qanunu belədir.

Xoşbəxtlikdən Mir Cəlalin Püstə xanım kimi könül sırdaşı var idi. Onu tək qoymurdu. Dövlətdən də qoruyurdu, dövlətlidən də. Paxıllardan da, onu istəməyənlərdən də. Püstə xanımın açdığı süfrələrdə çörək kəsən tələbələr, aspirantlar bu ailənin səxavətinə, mənəvi paklığına bələddilər.

Otuz üçüncü ildə Püstə xanımla nigah kəsdirməyə gəndə Müşfiq onlara qoşulub, qələm dostuna xeyir-dua vermişdi. Şairin səsinə Allah eşitdi, özü nakam getsə də, nəfəsi yazıçı dostunun ailəsini haqsız bələlərdən hifz etdi.

Cavid Əfəndi onları teatra tamaşalara dəvət edəndə (ailələri yaxın olublar), həmişə dramaturq lojasını onlara vermiş.

Mir Cəlal yaşlı görünürdü. Püstə xanım deyirdi ki, bayırdan bir maşın "siqnalı" eşidəndə, yol çantasını götürüb verirdim ki, Allah amanatında. Cavidin dalısınca getməliydi. Sarsıntılarda, streslərdə yaşayırdıq.

Şəxsiyyətlər - insanpərvər olurlar, şəxsiyyət olmayanlar isə - kinpərvər! Mən elələrini də görmüşəm, belələrini də!

Gəncədə 53-cü ildə Dövlət Pedaqoji İnstitutunun filologiya fakültəsini bitirdikdən sonra Bakıya gəlmək, anamı da özümlə gətirmək istəyirdim. Atamı bir yaşında itirmişdim.

Məni Balaxanı axşam məktəbinə göndərdilər. Bakıda kirayə bir ev tutub axşam dərslərinə gedirdim. Tələbələrimin 60-70, bəzilərinin bir az da artıq yaşı var idi. Vaxtilə Ələkbər Sabirin dərs dediyi "şagirdlərə" indi mən dərs deyirdim. 1953-cü il idi. O kişilər Sabir haqqında qiymətli xatirələr danışirdilər. Böyük şair şagirdlərinə dəftər-qələmi, dərs

üçün çantalarını özü alıb paylayırmış. Əslində mən onlara yox, onlar mənə dərs deyirdilər. Sabir şagirdlərini öz balaları kimi sevir, onların ailələrinə də baş çəkirmiş. Balaxanlılar Sabir müəllimi bir insan kimi də çox sevirdi.

Mən sonralar Sabirlə, Mir Cəlalın mənəvi qohumluğunu gördüm: insanpərvərliyini, millətsevərliyini, ürəklərinin doğmalığını!

Mənim yaşlı şagirdlərim danışdırdılar ki, Sabir müəllimi sonralar Balaxanı məktəbindən Azərbaycan dilini "bilmədiyinə" görə uzaqlaşdırdılar. O vaxtkı təhsil popeçitelləri Sabirin əvəzinə öz adamlarını sırayıblar. Şagirdlər daha dərsə gəlməyiblər, məktəb bağlanıb. Bakıya ilk gəlişimlə Sabirin şagirdlərindən dərs alırdım.

Məni əsgərliyə apardılar. Atam yaşında olan tələbələrimlə öpüşüb ayrıldım. Onlardan birinə -Saat Nəzərova Ələkbər Sabirlə bağlı lirik poema da həsr elədim.

Əsgərlikdə ikən anam rəhmətə getdi. Daha dünyada mənim heç kəsim qalmadı. Qeyd etdiyim kimi, Yazıçılar İttifaqının zəmanətilə Moskvaya Ali Ədəbiyyat Kurslarına oxumağa getdim. Oranı bitirdikdən sonra, M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunun özünə daxil oldum və ikinci ali təhsil aldım.

Mir Cəlal özünəxas böyüklük eləyib mənim haqqında bir neçə məqalə yazdı.

"Nəriman" poemam barədə yazdığı məqalənin əlyazmasını gətirib böyük oğlu kimi Sizə yadigar vermişəm, Arif müəllim. Sonra yenə də mənim "Nəriman" poemam, S.Vurğunun "Komsomol poeması", M.Müşfiqin "Ədəbiyyət nəğməsi" poemaları barədə böyük bir məqaləylə mətbuat-

da çıxış etdi. "Könlüm şeir istəyir" kitabıma ön söz yazdı. Öz kitablarından avtoqraf yazıb bağışladı.

Moskvada oxuduğum vaxt müəllimimiz professor S.M.Bondi bir dəfə maraqlı əhvalat danışdı. 1914-cü ildə axşamlar gəzintiyə çıxan ahıl yaşlı bir general gəlib Puşkinin heykəlinin yanında dayınıb, uzun müddət şairi seyr edirmiş. Başqa bir qoca isə buna göz qoyurmuş. Bir dəfə generala yanaşıb üzr istəyir və bunun səbəbini soruşur. General səmimi şəkildə cavab verir:

- Böyük şairin ən zəif, ən sönük əsəri mənəm, - deyir.

- Siz generalsınız.

- Mən Aleksandr Sergeyeviçin oğluyam. Heç bir istedadım yiyəsi olmadığımdan general oldum. Puşkinin adına layiq oğul ola bilmədim.

Bu misalı yeri gəlmişkən çəkdim. Mir Cəlalın adına layiq övladsınız. Başınız həmişə uca olsun. O, ailəsi, övladları və istədiyi tələbələrilə də fəxr edirdi. Bu, onun mənəvi haqqıydı.

Onun vaxtilə müdrikcəsinə və bir az da zarafatyana dediyi bir söz mənim də həyatımın dönüş nöqtəsi oldu: "İş axtarma, adam axtar. Adam da - mən!" Tamam təmənnəsiz deyirdi.

Mən onda "Yerə enməm də, səma şairiyəm" - deyən böyük şairimiz kimi göylərdə, məlkələrin qanadında uçurdum. Dövrün, Zamanın belə dəyişəcəyini təsəvvür etmirdim. Mir Cəlal peyğəmbər kimi mənim rastıma çıxdı, qabağıma düşdü, yol göstərdi və dedi ki, ardımca gəl. Uzun, ağır yol keçdim.

Mir Cəlal məni səmalardan yerə endirdi.

Sabahımı (əslində bu günümü) düşünən İnsan bir növ məni ayıldı.

Sokrat gəncliyi romantik fikirlərdən ayılmağa, reallığa, özünüdərkə çağırırdı. Hisslə yox, ağılla yaşamağı üstün tuturdu. Bəlkə də buna görə Siseron deyirdi ki, Sokrat fəlsəfəni "göydən yerə endirdi". Fəlsəfənin üzünü insana çevirdi. Fəlsəfənin İnsanı tədqiq etmək fikrinin Şərqə aid olduğunu yazanlar isə Sokratı "...Qərb mədəniyyətində Şərq müdrikliyinin səsi" adlandırırlar. Tam səmimiyyətlə demək olar ki, Mir Cəlal Şərq mədəniyyətində Azərbaycan müdrikliyinin səsiydi. Şərq fəlsəfi-ədəbi cərəyanlarını gözəl bilən "Füzuli sənətkarlığı", "Azərbaycanda ədəbi məktəblər" kimi dərin məzmunlu elmi tədqiqatları dediyimə misal ola bilər.

Mir Cəlalin ən sonuncu dərslər dediyi tələbələrindən biri - indi görkəmli türkoloq alim, AMEA-nın müxbir üzvü, millət vəkili, Atatürk Elmi Mərkəzinin direktoru, professor Nizami Cəfərov böyük ədibin çoxşaxəli yaradıcılığına yüksək qiymət verərək, onun hələ uzun müddət yaddaşlarda qalacağını söyləmişdir.

Mən Nizami Cəfərovun elmi təfəkkürünə həmişə inanmışam.

Mir Cəlali itirdim, Sizi tapdım. Yerində üç qardaş - "üç Mir Cəlal" qoyub getdi.

Mir Cəlalin iri portreti mənim iş otağında qarşı divardan asılı durur. Ruhu evimdə yaşayır. Gözləri tövsiyə edir ki, YAXŞILIĞI UNUTMA.

Özü sağlığında elədiyi yaxşılıqları deməzdi.

Bu da onun insanı tərbiyə üsullarından biriydi.

Siz elmin yoxuşlu yollarıyla qalxdıqca, Ata xeyir-duası qolunuzdan tuturdu. Ruhlar yaşayır. Bəlkə də səsinə eşidirsiniz.

Siz Milli Aviasiya Akademiyasına öz adına uyğun Azərbaycançılıq gətirdiniz. Yeni tipli Rektor, yeni məzmunlu Rəhbər obrazı gətirdiniz. Bura əvvəllər Texniki mərkəz sayılırdı. Dərslər rus dilində keçirilirdi. Ali təhsilli müəllimlər az idi, demək olar ki, yox idi. Tədris ocağı sayılan bir köhnə bina və üstü şiferli yastı otaqlar əsgər kazarmalarını xatırladırdı. İndi onların yerində dörd-beş mərtəbəli yeni üslubda tikilmiş, pəncərələri günəşə boylanan tədris binaları, yeni tələbə yataqxanası, mehmanxana, böyük kitabxana və mədəniyyət ocağı, meydançalar və xiyabanlar boyu "Akademiya şəhərciyi" nə ətirli qızıl kolları, yeni elmi laboratoriyalar, qədim Eldar şamları, fəvvarələr, təmiz, içməli su qaynaqları və s. Binə qəsəbəsinin Mərdəkana gedən magistral yolunun sağ sahilindədir. Kənardan baxana bu səliqə-səhman yeni salınmış sanatoriya təsiri bağışlayır.

Sizin gəlişinizlə yeni kafedralar, dekanlıqlar, tədqiqat institutu yaradıldı. "Humanitar fənlər kafedrası"nı açmaqla Aviasiya Akademiyasında elmi-tərbiyəvi fikrin istiqamətini milli-mənəvi dəyərlərə yönəltməyə başladınız. Burada kulturologiya - mədəniyyət haqqında elm tədris olunur. Azərbaycan dilinin qrammatikası, Azərbaycan tarixilə yanaşı, Amerika, Asiya, Afrika tarixləri, fəlsəfə, sosiologiya, beynəlxalq hüquq, beynəlxalq iqtisadiyyat və s.

Sizin böyük istedadınız texniki-dəqiq elmlər sahəsində olduğu kimi, maarifçilik sahəsində də, islahatçı pedaqoq ki-

mi özünü göstərir. Bütün bunlar eyni zamanda, Mir Cəlal ədəbi mühitinin bəhrələridir.

1996-cı ildən "Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konserni Milli Aviasiya Akademiyasının rektorusunuz.

"Azərbaycanın tanınmış alimləri" adlı kitabda haqqınızda verilən arifmetik məlumatda deyilir:

"...1957-ci ildə Odessa Elektrotexnika Rabitə İnstitutunu "Radiofizika" ixtisası üzrə bitirmişdir. 1960-1964-cü illərdə "Yüksək və ifratyüksək tezliklərdə yarımkeçiricilərin parametrlərini ölçmək üçün kontaktsiz üsul və cihazların işlənməsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası, 1978-ci ildə isə "Yarımkeçiricilərin tədqiqində qeyri-dağıdıcı üsulların fiziki əsasları, inkişaf prinsipləri və tətbiqi perspektivləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Fizika-riyaziyyat elmləri doktorudur..."

Siz - AMEA-nın həqiqi üzvü seçilmisiniz. Dünyanın bir neçə Elmlər Akademiyasının, ekspertiza komissiyalarının üzvüsünüz. Azərbaycan dövlət mükafatı laureatı və xarici akademiya laureatısınız, qızıl medallar ilə təltif olunmusunuz. Sakit okean sularında üzən Rusiya gəmilərində və başqa texniki tədqiqat institutlarında Sizin kəşflərinizdən istifadə edilir, elmi-nəzəri fikirlərinizlə hesablaşırlar.

Əziz Arif müəllim!

Sizin ixtisasınızla əlaqədar haqqınızda yazılanları humanitar sahə ilə məşğul olan adamın, yaxud şairin tezliklə dərk etməsi yəqin ki, mürəkkəbdir. Ancaq bir şeyi dərk edərkən ki, Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsinin adı çəkiləndə böyük rus ədibi Dostoyevskinin də adını hallandırırırlar. Aris-

total demiş, bütün elmlər qohumdu. Bu qohumluğu kəşf etmək lazımdı. İnsan beyninin hüceyrələri bildiyiniz kimi, milyardlarla hesablanır. Dünyanın fiziki qanunlarla idarə olunmasından, radio-riyazi və b. məsələlərdən danışanda, mən Sizə necə heyvətlə qulaq asıramsa, Siz də eyni dərəcədə ürəyinizə yatan bir şeiri o şəkildə heyvətlə dinləyirsiniz. Bu, mənə, təkcə mənəvi, milli dəyərlərə bağlılıqla ölçülməməlidir. Siz böyük fiziksiniz, dəqiq elmlərin görkəmli mütəxəssisi kimi dünyanı parametrlərlə dərk edir və qiymətləndirirsiniz. Mən isə poetika ilə.

Bəlkə o anda Siz eşitdiyiniz qiymətli bir şeirin də fiziki, riyazi çalarlarını axtarırsınız. Siz, mənə elə gəlir, təbiət və cəmiyyət elmlərində də qanunauyğunluqlar axtarmaqda haqlısınız.

İskəndər Makedoniyalı Homerin "İliada"sını özüylə gəzdirirdi. Deyirdilər, yəqin vuruşlardan sonra bədii əsəri oxuyub dincəlir, mənəvi sakitlik tapır. İskəndər özü isə bu görkəmli əsərdən Axillesin qəhrəmanlıq səhnələrini, döyüş üsullarını, qələbə çalmaq elmini öyrəndiyini deyirdi. Döyüşdə sanki istirahət edir, bədii əsəri oxuduqda isə daxili hərbi təlim keçirmiş. Plutarx bunu xüsusilə nəzərə çatdırır.

Mir Cəlal da riyaziyyatı gözəl bilirdi. Siz yazırsınız ki, mənim çətin riyazi məsələlərimi atam həll edirdi. Bacınız Ədibə xanım da etiraf edir ki, rus yazıçılarına - atasının tərcüməçilərinə - göndərdiyi məktubları Mir Cəlal redaktə edəndən sonra Moskvaya yola salırmış.

Zahirən Sokratvari yumorla, sarkazmla danışan Mir Cəlal bəlkə də o daxili zəlzələlərdə həyat sürürmüş. Sokrat

xəlvətdə yanan şamdır, -Nizami belə deyirdi. Mənə elə gəlir Sizi daxilən görürəm. Siz müxtəlif elm sahələrindən danışanda, onların arasındakı harmoniyanın poetikasını da axtarırsınız.

Mən Sizə böyük alim, böyük fizik deyəndə də Sizdən eşitdiklərimə, gördüklərimə, inandıqlarıma əsaslanıram. İnsanların tale yaxınlığı bu mərhələlərdən keçir. Sizin rəhbərlik etdiyiniz Milli Aviasiya Akademiyası bu mənada tək-cə ərazi deyil, talelərin qovuşağıdı, kainatın qucağıdı, çünki Mir Cəlalin ruhu Sizi burada hifz edir.

Bu ali təhsil ocağı müstəqil Respublikamızın ümummillili lideri Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə yaradılmış və Azərbaycan elminə, təhsilinə onun yeni töhfəsidir.

Sizin "Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konsernin rəisi cənab Cahangir Əsgərovlə elmi-ictimai-mənəvi yaradıcılıq əlaqələriniz, dostluğunuz Akademiyanın inkişaf perspektivlərini ilk günlərdən müəyyənləşdirmişdir.

Misal üçün, Siz Elmi Şuranın üzvlərinə məlumat verirsiniz ki, Dövlət Konsernin rəisinə müraciət edərək və onun razılığını alaraq səksən nəfər tələbənin (buraxılış kurslarının) ödənişlərini dayandırmısınız.

Əlbəttə, onların ailə vəziyyəti, ehtiyacları nəzərə alınmış və Sizin tərəfinizdən böyük qayğı göstərilmişdir.

Milli Aviasiya Akademiyası məzunlarının son vaxtlarda təcrübəli azərbaycanlı pilotlarla yanaşı, yeni "BOİNQ" markalı təyyarələrdə uçuşları da əməyinizin bəhrələridir. Bu, gənc milli Respublikamıza Sizin vətəndaşlıq xidmətiniz sayılmalıdır.

İndi dünya Aviasiya Akademiyaları ilə əlaqələr genişlənir. Elmi Şuralarda müzakirəyə çıxardığınız bir sıra problem məsələlər dünya aviasiya şirkətlərini, görkəmli mütəxəssis alimləri maraqlandırır. Onlardan aldığımız məktublar dediklərimə sübut ola bilər.

Akademiyanın auditoriyalarında elmlər namizədləri, dosentlər, professor və akademiklər dərs deyirlər. Əvvəllər yalnız texniki savad almaqla kifayətlənən çiyripaçonlu gənclərin dünyagörüşü, bilik dairəsi tamam dəyişib.

Keçirilən elmi və ədəbi tədbirlər, şairlərin (70 illik yubileyim Sizin şəxsi təşəbbüsünüz və iştirakınızla qayğınızla ilk dəfə burada təntənəli şəkildə keçirildi. Buna görə bir daha minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm), alimlərin yubileylərinin və əlamətdar tədbirlərin qeyd edilməsi Akademiyanın elmi-ictimai-pedaqoji mühitinə yeni estetik mənə verir.

O qədər yubileylər keçirdiniz ki, əziz Arif müəllim, indi öz yubileyiniz gəlib çatdı. Bu, bizim Milli Akademiyamızın bayramıdır. Birinci növbədə mənim bayramımdır.

Universitet illərində gördüm ki, Mir Cəlal müəllim akademik Şəfaət Mehdiyevlə, Cəfər Xəndanla (hər ikisi universitetin rektoru olmuşdur) yaxından dostluq edir.

Siz - bu ənənəni davam etdirərək, onların akademik oğullarını - Arif Mehdiyevi və Akif Hacıyevi Milli Akademiyaya dəvət etmişiniz. Onlar da burada dərs deyirlər. Atalarınızın və unudulmaz görkəmli alimlərimizin varisi olmaqla, millətə xidmət yolunda da varislik edirsiniz. Cəfər Xəndan da, Şəfaət müəllim də şeirlər, pyeslər yazırdılar, ədəbi əsərləri nəşr olunmuşdu.

Nizami Cəfərov danışır ki, Mir Cəlal müəllim onun axıncı dərslərini tələbələrindən olub.

Böyük ədibin bir söhbətini o belə xatırlayır: Bir dəfə bizə hissiyyatdan, həyacandan ümumiyyətlə insanı duyğularından danışdı. Müharibənin ən ağır günlərində, 1942-ci ilin əvvəllərində İsrail Məmmədov Sovet İttifaqı Qəhrmanı adına layiq görüləndən sonra bir həftəlik evlərinə buraxırlar. Bakıda onunla dövlət rəhbərləri görüşlər keçirir. Bir gün qabaq isə Mir Cəlali və Səməd Vurğunun Qasım İsmayılova, qəhrmanın doğulduğu yerlərə göndərilər ki, onun gəlişi barədə xoş xəbər aparsınlar. Adamlarla, ailəsilə görüşürlər.

Mir Cəlal müəllim xatırlayırdı ki, İsrailin göstərdiyi hüsnədən, qəhrəmanlıqdan, onun anasına o qədər danışdıq, o qədər dedik ki, bizə axıracan qulaq asandan sonra arvad bir-cə kəlmə dedi: İsrail hanı?

Nizami danışır ki, Mir Cəlal müəllim insandakı belə mənavi dəyərləri qiymətləndirir və öz heyranlığını gizlədə bilmirdi. Bizi səmimiyyətə, təbiiliyyətə öyrədir və beləliklə gözü-müzdə öz təkrarsız müəllim, yazıçı nəhayət əsl insan obrazını yaratmış olurdu.

Sizin məhəbbətiniz, həyat yoldaşınız mərhum Aida xanımın ərəb dilindən elədiyi tərcümə hekayələrini, elmi məqalələrini mən çap etmişəm. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin Baş redaktoruydum. Onda Mehriban xanım (Azərbaycanın birinci xanımını ürəkdən təbrik edirəm!) və Nərgiz xanım hələ körpə olardılar.

Püstə xanım bir dəfə dedi ki, Arif tək qaldı. Aida xanı-

mı xatırlayırdı. Böyük ailənin bir Aida xiffəti var idi.

Aida xanım Sizi tək qoymadı: iki özü kimi gözəl qız balaşını tapşırıb getdi. Qızlar da gül-çiçəyə bənzər nəvələr bağışladı Sizə. Böyük ailənizə gözəl oğul nəvəniz də gəldi - ata babasının adını, soyadını daşıyır - Heydər Əliyev.

Mir Cəlal da kiçik qardaşınız Aqilin ailəsində dünyaya yenidən göz açdı.

Aida xanım bunları görmədi. Qənirsiz gözəllikdə, ağılda, kamalda qədim Misir Məlikəsi Nefertiti xatırladırdı. Elmlər Akademiyasının Şərqsünəşliq institutuna direktor seçiləndə ərəb filologiyası üzrə elmlər doktoru, professor idi. Məlikə Nefertiti kimi, Məlikə Aida xanım da yeni islahatlar aparmaq arzusunda idi. Gənc ömrü vəfa etmədi. Bir ailənin yox, bəlkə bir millətin itkisi oldu.

Püstə xanım Mir Cəlalın sonra, ailənin həm atası, həm də anasıydı. Bəstə boyu və asta, şirin söhbətlərilə şahənə bir qadın idi. Sizin şəxsinizdə - akademik və rektor anasıydı, Hafizin şəxsinə - səlahiyyətli səfir anasıydı. Övladlarının hər birini sevirdi, onlara fərq qoymurdu. Qızlarının rəfiqəsiydi. Qızı Ədibə xanım anasına "analıq" edir - saçlarını darayır, qulluğunda dururdu. Siz evdə olanda elə bilirdi ki, uşaqlarının hamısı yanında. Dünyada bir əmin-amanlıq yaranırdı. Lakin o, sanki şimşək kimi göründü və qeyb oldu. Mir Cəlalın əvəzsiz yadigarını itirdik. Ramazan ayı idi. Həyatınızda qurulan uzun, geniş yaş çadırlarına (sonuncu olsun!) insanlar axışırdı. Soyuq idi, qar ələndirdi. Amma çadır istiydi.

Hələ qədimdə Demokrit deyirdi ki, qız yaxşı olanda, ata bir oğul da qazanır. Yas yerində, yanınızda Azərbaycan Respublikasının indiki prezidenti, əzizimiz cənab İlham Əliyev oturmuşdu. Siz onun mənəvi atasısınız. O Sizi yəqin ki, daha həssaslıqla başa düşürdü, özü də Zərifə xanım kimi bir Ana itirmişdi. Püstə xanımın yasında da, dəfnində də iştirak etdi, bütün ailəyə baş sağlığı verdi.

İlham Əliyev - millətin adət-ənənəsini, dünya siyasətini və mənəvi dəyərləri gözəl bilən, onlara əməl edən ölkə başçısıdır.

Yas günlərində ağzı oruc olanlar iftarını çadırda açdılar. Mənim son borcum dəfn mərasimi zamanı orada yazdığım və qəbri üstə oxuduğum şeir oldu.

GETDİ

*Sən hardasan, ay Mir Cəlal?!-
Püstə xanım köçdü getdi.
Burda ziyarət yerimiz,
orda səni seçdi getdi.*

*Şahiddir ulu Yaradan,
təzə girmişdi Ramazan.
Oruc tutan, namaz qılan
iftarını açdı getdi.*

*Töküldü yol kənarından, -
bir el çıxdı çadırından.*

*Ayrılmışdı qatarından,
Qu quşuydu, uçdu getdi.*

*O getdi namaz yerinə,
qaboy dindi saz yerinə.
İlham* gəldi yas yerinə
Ariflə görüşdü getdi.*

*Çiçək düzdük yaxasına,
dözdük ana ağrısına.
Günəş dağlar arxasına
həmişəlik aşdı getdi.*

08 noyabr 2001

Mənim yubileyim vaxtı bir hadisədən xəbər tutmadınız. Televiziyadan Sizə (bağ evinizə) çəkilişə gəlmişdilər. Çəkiliş zamanı müsahibə götürən jurnalist qadına, söhbətinin axırında Püstə xanım çiyinə saldığı ağ ipək şərfi çıxarıb bağışladı. Oradaca onun çiyinə saldı. Dedi ki, Arif dünən alıb mənə bağışlamışdı. Mən də sənə bağışlayıram. Qoy verilmiş gözəl olsun. Nəriman mənim dördüncü oğlumdu. Jurnalist qadın da, mən də doğma anamızın üzündən öpdük. Mən onu bağrıma basdım. Yeri behişt olsun.

Əziz Arif müəllim!

Şərəfli ad gününüzdə epistolyar yazı tərzindən istifadə edib Sizə məktubla müraciət etdim. Qay Sallüsti, Lütsiy

* Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Heydər oğlu Əliyev (müəllif)

Seneka, Mark Siseron ədəbi-elmi-kütləvi əsərlərinin bir neçəsini əziz adamlarına müraciətlə yazdıqlarını yəqin ki, xatırlayırsınız. Əslində, mən də yadımda qalanları bir daha xatırlamaq və xatırlatmaq istədim.

Mən aspiranturanı bitirən ili mərhum atanız Yazıçılar İttifaqından Sizin adınıza aldığı evi mənə bağışladı. Bu, nadir hadisəydi. Siz valideynlərinizin bir sözünü iki eləmədiniz. Bu böyük təbiət Sizin şəxsiyyətinizdə yaşayır.

Akademikliyə qədər bir yol keçmişiniz.

Şöhrəti həyatda özünüz qazanmışınız.

Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor Hafiz Paşayev Vaşinqtonda Mir Cəlalın hekayələr kitabını ingilis dilində nəşr etdirdi. Bir həftəyə bütün tiraj satılıb qurtardı. Hafiz Amerika qitəsində Azərbaycan diplomatiyasını təmsil edirsə, Mir Cəlal da uzaq qitədə Azərbaycan ədəbiyyatını təmsil etdi.

Kiçik qardaşınız Aqil müəllim və bacınız Ədibə xanım rus ədəbiyyatı üzrə tanınmış mütəxəssisdilər. Ailənin ikinci övladı Elmira xanım isə musiqi müəllimi kimi nüfuz qazanmışdır. Mir Cəlal müəllimin bacanağı Cümşüd müəllim, bacılarınızın həyat yoldaşları Tofiq müəllim, Eldar müəllim indi bu ailənin ağsaqqalları, xalanız Rəna xanım ağbirçəyi sayılır. Lakin onların hamısı Sizə, yaşınızdan asılı olmayaraq, Mir Cəlal əvəzi baxırlar və sevirilər. Sizin gözəl nənəniz Gözəl xanımı görmüşdüm. O böyük ananız idi. Ailənin hər bir üzvü sanki işıqdan törəmişdi. Yəqin buna görə Mir Cəlal işığı çox sevirdi. Evə gələn kimi bütün çil-çırağı yandırardı.

Danışığı, elmi-ədəbi tefəkkürü aydın olduğu üçün evdə də, dünyada da sanki aydınlıq istəyirdi.

O, namuslu, pak ailə yaratmışdı.

Mir Cəlal - "Sizin şah əsəriniz hansıdır?" -sualına - "Həyatımda yaratdığım ən böyük əsər ailəmdir", cavabını təsadüfi verməmişdi.

Siz bu "Şah əsər" in - Baş qəhrəmanısınız.

Mir Cəlal Sizin - Şah atanızdı.

Siz müqəddəs Mir Mövsüm Ağanın yaşadığı İçərişəhərdə doğulmusunuz. Ayağınız sayalı olub. Ailənin ilk övladı.

Siz indi dəqiq elmlərin milli problemlərilə yanaşı, dünya fizika-riyaziyyat elmlərinin ən mürəkkəb məsələlərilə də məşğul olan alim kimi böyük zəka sahibsiniz. Bu, artıq bəşəri mənada bizim milli sərvətimiz hesab edilməlidir. Bu da İŞIQDI, Arif müəllim.

Siz - İŞIQDAN törəyənlərsiniz.

UÇ, UÇ, AZƏRBAYCAN...

(İtaliyanın Milan şəhərində keçmiş tələbəm, Milli Aviasiya Akademiyasının məzunu, AzAL-ın rəsmi nümayəndəsi İbrahim Seyidovla görüşdüm)

*Nəriman Həsənzadə,
Xalq şairi, kafedra müdiri,
Professor
Milan-Baki, 2007-ci il
"Respublika gəncliyi" qəzeti,
21-28 iyul, 2007*

Üzündəki təbəssümdən tanıdam; amma məni qabaqlamışdı. Bakı hava limanından Milana uçan aerobusda birlikdə uçurduq, lakin bir-birimizdən xəbərsiz. Təyyarə bələdçilərindən biri ona xəbər veribmiş, havada ikən gəlib mənimlə əl tutdu, biz "yenidən" tanış olduq.

Milana uçmağımın səbəbi var idi. Vəziyyət elə gətirmişdi ki, kardioloq həkimlərin məsləhətilə ürəyimdə cərrahiyyə əməliyyatı aparılmalıydı. Artıq on ilə yaxın idi ki, bizim həkimlərin həssas münasibəti və ağıllı məsləhətlərilə infarktin miokrdı deyilən ürək ağrılarından müalicə olunurdum.

Nəhayət, özləri narahatlıqla məsləhət gördülər ki, mən Münhenə getməli və "Mərkəzi ürək və qan dövranı klinikasını"nda cərrahiyyə əməliyyatından keçməliyəm.

Amma söhbət başqa bir mövzuya aid olduğu üçün, bu dəfə məni sevindirən, ürəyimi açan bir hadisədən danışmaq istəyirəm.

Əvvəlcədən deyim ki, bizim Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi (mən orada birinci müavin, sonra da rəsmi nazir əvəzi vəzifələrində işlədim) ləğv edildikdən (bu, başqa nazirliklərə də aid idi) sonra məni unudulmaz müəllimim, mütəfəkkir yazıçı və böyük alim Mir Cəlal Paşayevin oğlu akademik Arif Paşayev rektoru olduğu Milli Aviasiya Akademiyasına dəvət etdi, orada dərs dedim. Bu il düz on il tamam olur ki, Respublika və dünyada böyük nüfuz qazanan bu elm ocağında kulturolojiya elmindən mühazirə oxuyuram. Akademiyanın kafedra müdiri və professoruyam.

Mən yaxşı bilirəm ki, vaxtilə görkəmli "Azərbaycan şahini" fəxri adını qazanmış, indi isə "Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konserininin rəisi Cahangir Əsgərov və akademik Arif Paşayev İbrahim Seyidov kimi istedadlı gənclərlə həmişə fəxr edirlər. Arif müəllim Elmi Şuranın iclaslarında bizim azərbaycanlı tələbələrin "BOİŃQ" markalı təyyarələrlə xarici reyslərə uçduğunu xüsusi vurğulayır, texniki elmlər doktoru (o bu sahədə ilk azərbaycanlı alim və cənab prezidentin şəxsi pilotlarından biridir) Rauf Cəfərovun və "BOİŃQ"lərdə uçan oğlanlarının adlarını böyük hörmətlə çəkir, Azərbaycanın Müstəqillik illərində dünya ilə geniş əlaqələrindən danışır, Azərbaycan Hava yollarının uçuş xətlərini göstərən xəritə tərtib etdirir.

AzAL-ın İtaliyadakı nümayəndəsi Bakıdan Milana və oradan da Bakıya uçan sənişin təyyarələrimizin dünya standartlarına uyğun uçuşlarının tənzimlənməsini təmin edir, yəni qarşılayır və yola salır, dövlət əhəmiyyətli işlər görür.

Məni sevindirən bir də bu idi ki, İbrahim Milan şəhəri-

nin ətraf yerlərindən birində Azərbaycan pilotlarının və bütün heyətin istirahəti üçün meşələr qoynunda ən safalı yer seçmiş, gözəl binalar və mədəniyyət ocaqları inşa etdirmişdir. O, bununla fəxr edir. Növbəti uçuşlara hazırlaşan heyət buraya gələndə yaxşı istirahət etməlidir ki, Bakıya qayıdanda rahat uça bilsin - deyir.

O, gördüyü işlərdən zövq alır, atasının peşəsini davam etdirir, atası da təyyarəçi olmuş, lakin avtomobil qazasına düşərək 44 yaşında həlak olmuşdur. Gənc İbrahim Seyidov Milanda gözəl nüfuz qazanmışdır. Ondan İtaliyanın və başqa ölkələrin müxbirləri müsahibələr alır. Azərbaycan sərnəşin təyyarələrinin dünya standartları səviyyəsində uçuşlarının yazırlar. Özü bir neçə dil bilir.

AzAL-ın rəisi Cahangir Əsgərovun daimi qaygısını misal çəkir, rektor Arif Paşayevin ona pilot diplomunu təqdim edərkən verdiyi xeyir-duasını fəxrlə xatırlayır. AzAL-ın Türkiyə təmsilçisi və bu sahədə təcrübəsi olan dostu Faxrəddin Qazıbəyovla işgüzar əlaqələrindən, Konsernin Həmkarlar Komitəsinin sədri Bəkir Yusifovun ona səmimi münasibətindən danışır.

Mən oğlumla Münhendən Milana qayıtdım. Milan vəğzalında bizi yenə İbrahim səmimiyyətlə qarşıladı. Buraya ilk dəfə gələndə bizi iş yoldaşları ilə tanış edib gördüyü tədbirlərdən danışmışdı. Gülərüz, mehriban, şux gənclər idilər. İbrahimin ofisində Azərbaycan Respublikasının rəhbəri, hörmətli, cənab prezidentimiz İlham Əliyevin portretini və üçrəngli bayrağımızı gördüm və burada da Müstəqilliyimizin ətrini duydum.

...Şeyx Şamilədən çar generalı soruşur ki, çeçenləri bu dagda-daşda nə üçün qırdırdın? Onlara nə verdin?

Şamil cavab verir: mən çeçenlərə azadlığın tamamı dadırdım. Bundan sonra onlar Azadlıq uğrunda mübarizə aparacaqlar.

Üstə "Azərbaycan" sözləri yazılan Azərbaycan bayraqlı təyyarəmiz gözümün önündə idi.

Müstəqil Azərbaycan vətəndaşı olduğumu İtaliyada məmnuniyyətlə hiss edir, ofisdə Azərbaycanca danışırıdım.

İbrahim bu dəfə bizi (oğlumla mənə) qaldığı evə dəvət etdi. Anası Xalidə xanım da Bakıdan gəlmişdi. Ana oğlunun "qonağı" idi. Görüşüb tanış olduq. Və bir-birimizi tanıdıq; otuz il bundan qabaq bəstəkar dostum Ramiz Mirişli ilə Zaqatalaya oxucularla görüş getmişdik. Orada hörmətli bir ailənin qonağı olduq. Xalidə xanım qonaq getdiyimiz ailənin yaxın qohumu kimi gəlib bizimlə tanış olmuşdu.

Xalidə xanım bizə İtaliyada Zaqatala süfrəsi açdı. Yenedən xatirələr ürəyimizdə baş qaldırdı. Səhəri İbrahim bizi Bakıya yola saldı və mənim hələ Gəncədən ailəsini tanıdığım gənc pilot Tahir Zərgərova təqdim etdi. Sevinirdim – artıq azərbaycanlılar dünyanın dörd bir tərəfinə dəmir qanadlarla uçuur.

Uç, uç, Azərbaycan!..

BÖYÜK QADIN MÜASİRİMİZ

*Nəriman Həsənzadə,
Xalq şairi
Mirqazım Seyidovun "Aydınlığın
gül nişanı" kitabına ön söz.
Bakı, "Elm və təhsil", 2009*

Hörmətli Mir Kazım müəllim, poemanın əlyazmasını oxudum və mənə xoş təsir bağışladı. Həm mövzunun özü olduqca maraqlı və orijinaldır, həm də burada adları çəkilən və tərənnüm olunan insanlar mənə doğma və əzizdilər.

Əsərdəki hadisələr, təsvir olunan epizodlar bioqrafik notlar üstə kökləndiyindən, geniş ölçüdə zaman və məkan vəhdətində göstərməyə çalışmışam. Təbiidir ki, bu da hər bir müəllifin fərqi yaradıcılıq üslubuna uyğun seçimdir.

Aida xanım böyük bir ailənin (təkcə onların?) əzizidir. Elə bil biz indi onu (özümü və onu tanıyanların bir çoxunu nəzərdə tuturam) daha yaxından görməyə, gördükcə tanımağa başlayırıq. İndiyə qədər belə tanıyırdıq ki, o, XX əsr mətbuatımızın bünövrə daşlarını qoyan məşhur bir jurnalistin Nəsir İmanquliyevin yeganə qızı olub. Sonralar böyük yazıçı və alim Mir Cəlalın böyük gəlini və nadir istedadla malik cavan bir fizikin - Arif Paşayevin xanımıydı. Bir cüt dünya gözəli qız balaları böyüdü. Filoloq alim idi və anaydı. Bizim türk dünyasında bu fəxri titulların hər biri gəlinlik, xanımlıq, analıq ta qədimdən müqəddəs tutulubdu, çünki bunların üçü bir yerdə əslində ailə deməkdir. Üçü də Aida xanıma yaraşır.

Bir dəfə Püstə xanım Bilgəhdəki bağ evlərində söhbətə-rası qəhərlənərək dedi ki, Arif, sən niyə tək qaldın? Aida niyə vaxtsız getdi? Əlbəttə, bunlar sual deyildi. Böyük məhəbbət, böyük ürəkdə həmişə yaşayır. Ana da, bala da evin böyük gəlinini unuda bilmirdilər.

Aida xanım ilahi özünəməxsusluğu, bütün insani keyfiyyətlərlə unudulmaz idi.

Mən "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin Baş redaktoru işlədiyim vaxtlarda elmi məqalələrini çap etmişəm. Özü gətirib gəlmişdi. Bir dəfə dedim Aida xanım, göndərsəydiniz, Nəsir müəllimdən götürərdim.

Səmimiyyətlə gülümsədi.

- Bəlkə bir qeydiniz oldu, - deyib, ərəb yazıçısı barədə qısa məlumat verdi.

- Var, Aida xanım.

Diqqət, fikir verdi.

- Deyin.

- Görək göndərsəydiniz. Nəsir müəllim eşitsə, məndən inciyəcək.

Əlbəttə, ərkyana deyirdim.

- İnciməz.- Bu dəfə səmimiyyətlə güldü.

İndi bunların hamısı şirin xatirədir.

"Bakı" və "Baku" qəzetləri indiki "Azərbaycan" nəşriyyatının görə ki, 4-cü mərtəbəsindəydi, Nəsir müəllim hər iki qəzetin Baş redaktoru işləyirdi. Bizim "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti də nəşriyyatın 9-cu mərtəbəsində yerləşirdi. Yeri gəlmişkən deyim ki, o vaxt bir yazı çap etdirmək istəyəndə redaksiyaya akademiklərdən Həsən Əliyev və Ziya Bünyadov da özləri gəldilər. Bəzən onlarla bir yerdə

çay içib, söhbət də edirdik.

Aida xanım yeni tipli yaradıcıydı, yeni bir elm sahəsilə məşğul olurdu. O, gərgin elmi-tədqiqat obyektini olan Mixail Nüayimə ilə yanaşı, Cübran Xəlil Cübranın, Rəşid Əyyubun yaradıcılıqlarını, ümumiyyətlə, ərəb ədəbiyyatı və fəlsəfi fikrini öyrənən böyük qadın müasirimiz idi.

Aida xanım bütövlükdə türkçülük dünyagörüşünü özündə ehtiva etməklə Azərbaycan və azərbaycançılıq şəraitində elmi-nəzəri əsaslarını hazırladığı Şərq-Qərb kulturoloji əlaqələrimizin istiqamətini də müəyyənləşdirmişdi. Böyük ədəbiyyatşünas alim, tanınmış türkoloq Nizami Cəfərov hələ Sovet dövrü yazdığı məqalələrin birində deyirdi ki, ədəbiyyatımız öz soykökünə, türkçülüyə, müsəlmançılığa doğru dönməklə düz yola düşəcəkdir.

Aida xanımın böyük və genişmiqyaslı yaradıcılığı deyilən tezlərə gözəl misal ola bilər.

Hörmətli qələm dostum, inanıram ki, dünyadan çox erkən gedən və yaddaşlarda yaşayan millətimizin ləyaqətli qızı Aida xanımın xatirəsinə həsr etdiyiniz iri həcmli bu əsərdə istedadla yazılmış bəndlər, poetik fikirlər oxucuların ürəyinə yol tapacaq və maraqla oxunacaqdı. Arifin xanımının xəyalı ilə görüşü və keçirdiyi iztirablar, Aida xanımın həyatına, məhəbbətinə aid misralar, ulu öndər Heydər Əliyevin tərənnümü, cənab prezident İlham Əliyevə və ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyevaya həsr olunan səhifələr, Nərgiz xanımın gənc ailəyə gətirdiyi ilk sevincin fərəhli anları yuxarıda dediyim kimi, ilhamla qələmə alınmış yerlərdəndi.

Gələcək ədəbi yaradıcılığında daha yeni uğurlar.

**"YAŞADIM BU EŞQLƏ BİR ÖMÜR
BOYU".**

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

MİRCƏLALLAŞ

Əlli ildi zəng vururam, -
bir telefon nömrəsi var.
Danışanın nəfəsində,
Mir Cəlalın nəfəsi var.

Xəzər mavi pərdəsiydi,
pəncərədə tül yerinə.
Xeyirxahlıq əkilərdi,
dibçəklərdə gül yerinə.

Püstə xanım gözəl-göycək,
səhərlərin yaz mehiydi.
“Gülbəsləyən qız” deyərdik,
Mir Cəlalın təşbehidi.

Bir səs daim pıçıldadı, -
get, halallaş, dedi mənə.
Mir Cəlalın hər görüşüm
Mircəlalın dedi mənə.

Desəydilər, ay Mir Cəlal,
yaxşı iş var filan yerdə.
Deyəsiydi, adam gəzmə,
Həsənzadə olan yerdə.

Baş nazirin referenti!-
bu da “Tanrı töhfəsiydi”.
Nərimandan yaxşısını
mən görmürəm, - deyəsiydi.

Bir laborant yeri də var, -
soruşmamış kafedranı;
deyəsiydi, iş axtarır,
tapın bizim Nərimanı...

İnsan nədir? - adi bəşər,
dünya nədir? - xeyir və şər.
Gördüm insan dahiləşər,
haqqı tapar haqq yanında.

Ağıllı baş, isti nəfəs,
bir yaxşı dost kim istəməz?!
Desələr tələmə,
tələs, -
bir bağ da sal bağ yanında.

Nəriman, sözlərin haqqı,
İmam nəslə bir Ocaqdı.
Deyirsən Mir Cəlal dağdı,
dağ ol sən də dağ yanında.

“Ədəbiyyat qəzeti”,
10 iyul, 2009

DÜNYAYA PƏNCƏRƏ

Müəllimim Mir Cəlalın 60 illiyinə

*Deyirlər, kamala yetdikcə insan
şirin acı olur, acılar şirin.
Niyə könlün gözü doyur dünyadan,
niyə gözün könlü ac qalır görən?*

*Günə bir ümid var, aya, ilə bir...
bəlkə buna görə əzizdir həyat.
Əvvəl, arzularla qızınan qəlbi
sonra xatirələr üsüdü, heyhat.*

*Dərk edə bilmədim hələ bir şeyi,
bilmədim dünyanın bu sirri nədir -
bədən bərk olanda qan olur beyin,
beyin bərkidikcə bədən köyrəlir...*

*Yox, həyat çoxuna gəlməsin asan,
böyüdüün sadələr cərgəsində sən.
Oturub tərini soyutmamısan,
təriflər,
təltiflər kölgəsində sən.*

*Sənin öz səsinə eşitdi aləm,
"Manifest" söyləyən gəncin səsinə.
Dünyaya mən bir də baxmaq istərəm,
sənin gözlərinin pəncərəsindən.*

1968

* * *

*İnsanlar gör necə heyif olurlar,
türklər yaxşı deyib: "qeyb" olurlar.
Sağına baxırsan, sağında yoxdu,
soluna baxırsan, solunda yoxdu.
Olub, ya olmayıb?! -
ağlında yoxdu,
qoluna girdiyin qolunda yoxdu.
Ayılıb görürsən yanın boş qalıb,
qulaq həsrət qalıb, göz çaş-baş qalıb.*

2000

MİR CƏLAL HEYY...

*Mir Cəlalin tək özüydü Mir Cəlala bərabər,
söhbətinin yarı həsrət, sevincinin yarı qəm.
Siz şeytandan, siz iblisdən törədiniz, hərislər!-
sizdən hansı "xatirələr" yaşayacaq, bilmirəm.*

*Yerdə yeri çox gördülər, vətəninə vətəni,
Mir Cəlal heyy!..*

çağır indi səsi gəlmir yer altdan.

*Azərbaycan eşitmədi, Azərbaycan deyəni,
"Azərbaycan" - deyənləri öldürürlər*

o vaxtdan.

*Mən nə qədər ömür sürüm bilmirəm
bu "gileylə",*

*İstiqlalim, Hürriyyətim hardadı bəs, nəhayət?!
İmtahana çəkir yenə Zəmanənin əliylə,
Zəmanəyə şöhrət olan şairini, cəmiyyət.*

2004

MUGAM MÜSABİQƏSİ

*Bu gün tar günüdür, muğam günüdür,
"Segah"ın yandırılıb-yaxan günüdür.
Üzeyir hardadı, Xan əmi harda?
Namərd yaraladı sinəmi, harda?
"Rast" harda inlədi, "Dilqəmi" harda? ...*

*Necəsən, nur çeşməm, "İsa bulağı"?
Suların dişimi üşüdə bilmir.
İndi bu dünyanın kardi qulağı,
Qarabağ deyəndə eşidə bilmir.
Bu gün Kürdən keçin, Arazdan keçin,
"Bayatı Şiraz"a, Şirazdan keçin.
"Kəsmə şikəstəni" yarıda kəsmə,
Yaramı ağrıda-ağrıda kəsmə.
Dünyada nə qədər qara var, ağ var,
mugama o qədər indi maraq var.*

*Bayraqlar içində üçrəng bayrağım,
ruhlar dünyasında muğam dəsgahı,
Haqqın dərgahında ilahi bir səs...
Hər kəs tara düşməz, kamana düşməz.
Tar-kaman yanında "Şüştər"ə düşməz,
hər səsə bu qədər müştəri düşməz.
Yanar, naləsindən səs külə dönər,
səs də - Rübabəyə, Bülbülə dönər.
Səs - hələ imana, səs dinə dönər,
bu dünyə bir Məcnun eşqinə dönər.*

*Deyirlər, Tanrının səsi muğamdı,
varisi muğamdı, özü muğamdı.
Orda "Şəbu-hicran" sətrinə dəymə,
"Oxu tar" deyəninin xətrinə dəymə.
"Oxuma tar" deyən güdaza getdi,
o yasdən gəlmişdi, o yasa getdi.
Füzuli Məcnuna afərin, – dedi,
Müşfiq Məcnun oldu, Dilbərim! – dedi.
Dünya nəfəs aldı bir nigah üstə,
bir muğam başlayın bu segah üstə.*

*Bakıda Beynəlxalq bir "Muğam evi",
çağırın, Müşfiqə xəbər eləyin.
Onun qapısını ləl-cəvahirat,
onun pilləsini - gövhər eləyin.*

*Şuşanı alınca, şəhər seçmişəm,
seçəndə, bənzərə bənzər seçmişəm.
Gəncənin yanında bir yer seçmişəm,
onu Muğam adlı şəhər eləyin.*

*Şair, Azərbyacan oxu tar, – deyir,
tarda oxumayan oxu tar, – deyir.
Oxu tar,*

Mehriban oxu tar, – deyir,
məni bu gün siz bəxtəvər eləyin.*

* Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyeva (tərtibçi)

AY PÜSTƏ XANIM

*Yenə süfrənizdə çörək kəsirəm,
süfrəniz halaldı, ay Püstə xanım.
Getdi Gözəl anan, gözəl Mir Cəlal,
yadigar sən qaldın, ay Püstə xanım.*

*Dünyaya gec gəlib, tez yaşa doldum,
indi Mir Cəlalla mən yaşid oldum.
Səni şad görəndə, mən də şad oldum,
illər sehirlimiş, ay Püstə xanım.
Bu dünya sirliymiş, ay Püstə xanım.*

*Xınalı saçların başında ağdı,
yerişin-duruşun yenə qıvrıqdı.
Ziyarət etməsəm, səni günahdı,
sən pirsən, ocaqsan, ay Püstə xanım,
daim yanacaqsan, ay Püstə xanım.*

*Durur oğlanların başıyın üstə,
daha yaş gəlməyir yaşıyın üstə,
Bir ləkə görmədim qaşıyın üstə,
xilqətdən boyalım, ay Püstə xanım,
gəлиндən həyalım, ay Püstə xanım.*

*Ay aya söykəndi, il-ilə döndü,
Xəzər sahilində sahilə döndü.
Arifə, Hafizə, Aqilə döndü
Mir Cəlal müəllim, ay Püstə xanım,
mənim də təsəllim, ay Püstə xanım.*

Bakı, 1999

QIZDAN-GƏLİNDƏN HƏYALI

*Dünən bir yuxu görmüşəm,
 oyaq idi Püstə xanım.
 Əlində şam gəzdirirdi,
 çıraq idi Püstə xanım.*

Gecə Bilgəhə gəlmişdi,
 demədi nəyə gəlmişdi.
 Evi görməyə gəlmişdi,
 qonaq idi Püstə xanım.*

*Kürəyində isti şalı,
 soruşurdu Mir Cəlali.
 Qızdan-gəlindən həyalı,
 çox pak idi Püstə xanım.*

*Saçlarında həna gördüm,
 oğul deyən ana gördüm.
 Gəldi lap yaxına - gördüm,
 uzaq idi Püstə xanım.*

*Yüyürdüm ki, qucaqlayım,
 o ağlasın, mən ağlayım.
 Getməsin daha, - saxlayım,
 torpaqıydı Püstə xanım.*

17 noyabr 2004

* Bağ evlərinə işarədir (törtibçi)

**MƏZARIN
 NURA QƏRQ OLSUN**

*Ziyarətə gəldim, Ustad,
 məzarın nura qərq olsun.
 Torpaqda yox, ürəkdəsən,
 Gərək ustada fərq olsun.*

*Adın qonub dodağıma,
 Səsin gəlir qulağıma.
 Özün də çıx qabağıma,
 bir az addımın bərk olsun.*

*Sən dedikə vətən, vətən, -
 Vətənsizlər dandı dünən.
 Yada salan, qiymət verən
 Allah sənə kömək olsun.*

1998

QIZIL

Firudin Hüseynova

Bir yazıçı, bir alim,
 bir dost, bir ər, bir ata,
 yaşayırdı dünyada.
 Nəfəsində hərarət,
 gülüşündə təravət,
 ürəyində mərhəmət,
 sadəydi torpaq kimi,
 ülviydi uşaq kimi,
 əsl istedad idi.
 Mirzə Cəlilə şagird,
 o bizə Ustad idi.
 Müşfiq deyib durardı,
 Cəfər Xəndan deyərdi.
 Səməd Vurğundan ötrü,
 ya da Mehdidən ötrü
 ürəyi titrəyərdi.
 Başqa adlar çəkərdik,
 eşitməzdə guya o,
 deyərdi: "Nə var, nə yox?".
 Söhbətin arasında
 dəyişərdi söhbəti.
 Onun böyüklüyüdü
 özünə sədaqəti.

Elə bilərdilər ki,
 soyuqdu, -
 etinasız.
 Harda kiməsə haqlı,
 harda kiməsə haqsız.
 Yox, belə deyilmədi.
 Haqsızlıq gördüyündən,
 haqsız ola bilmədi.
 Köçdü xatirələrə,
 çevrildi keyfiyyətə.
 "Əbədiyyət!" - deyirdik,
 köçdü əbədiyyətə.
 Qovuşdu sadəliyə,
 torpağa, həqiqətə.
 Nemətiydi, bir azdan
 çevriləcək sərəvətə.
 Çıxacaq külçələrlə
 torpaqdan o, təzadən,
 varın bol olsun, Vətən.
 Deyəcəklər qızıldı,
 mirvaridi,
 ya ləldi,
 o ləldən də gözəldi!
 Tanıyan olmayacaq, -
 Mir Cəlal idi,
 BİR VAXT.

sentyabr, 1978

BİRCƏ SƏN YOX İDİN, AY EV YİYƏSİ!

*Səni axtarırdım sinəmdə ilham,
yerin naxışydın, göyün töhfəsi.
Yenə görüşmüşdük evdə bir axşam,
bircə sən yox idin, ay ev yiyəsi!*

*Arif danışırdı, Hafiz deyirdi,
evdəydi, Elmira, Ədibə, Aqil.
Hərdən Püstə xanım gileylənirdi,
Nəriman heç yemir, özgə ha deyil.*

*Necə də istiydi ana nəfəsi,
özü ilahiydi, ətri bir ovsun.
Mir Cəlal kişinin halal süfrəsi
hamıya çatırdı, -
yüz yeyən olsun.*

Arif deyirdi:

(Oğlu)

VAAK-a göndərmişdi sənədlərini
cavab bu gün gələr, ya sabah gələr.
Axırda doktorluq vəsiqəsini
qapının ağzında tapdıq bir səhər.*

*Moskvanın Ümumittifaq Attestasiya Komissiyası nəzərdə tutulur (müəllif)

Elmira deyirdi:

(Qızı)

*Müdür seçmişdilər bir dəfə məni,
özüm işlədiyim məktəbə məni.
Dedilər talayıb əvvəlki rəhbər,
işləsən adına ləkə gətirər.
Mir Cəlal nazirdən xahiş elədi,
qızımı o işdən çıxardın,- dedi.*

Ədibə deyirdi:

(Qızı)

*Bir don geyinmişdim dizdən yuxarı
yənə yadımdadı o baxışları.
Mir Cəlal dedi ki, Ədibə, yəqin
parça çatmayıbdı -
gərək deyəydin.*

Hafiz deyirdi:

(Oğlu)

*Gedin, bağa gedin, - daim deyərdi,
bizə qanun idi onun hər sözü.
Bağımız varıydı, - tərifləyərdi,
amma bir dəfə də getməzdi özü.*

* * *

*Biz səni xatırladıq,
beləcə, gülə-gülə,
içimizdə ağladıq,
o gecə, gülə-gülə.*

Arif,

Hafiz,

Ədibə,

Elmira,

Aqil və

mən.

Bir də -

“Gülbəsləyən qız” -

“Manifesti” ilk dəfə

makinada köçürən.

Çoxuna görünmədi

Sənin o böyüklüyün.

Gərək böyük olasan

böyüyü görmək üçün.

Vəzifəcə demirəm,

insafca, heç olmasa.

Adlarını çəkərdim... -

deyərdim...

gec olmasa.

1998

* * *

*Kəsdiyim çörəyi, içdiyim suyu,
açdığım qapını mən unutmadım.
Yaşadım bu eşqlə bir ömür boyu,
eşqin "əzabını" mən unutmadım.*

*Vurğundan, Müşfiqdən,
məndən yazardın,
Atamtək – evimə ayaq basardın.
Sən haqqın səsinə qulaq asardın,
haqqın hesabını mən unutmadım.*

*Bu dünya deyirlər bir əfsanədir,
bir dəfə soruşdum: yaşamaq nədir?
Dedin ki, əslində mübarizədir,
Sənin cavabını mən unutmadım.*

2009

AY ELДАР

Əzizim Ədibə xanıma

*Eldar, sənin ad gününə gəlmişəm,
ad günümü keçirdibsən, ay Eldar.
Püstə xanım süfrə açıb Bilgədə,
yedizdirib-içirdibsən, ay Eldar.*

*Mən bir ömür əhd-peyman bağladım,
Mir Cəlalın hörmətini saxladım.
Ədibəni qəmli görüb ağladım,
yuxusunu qaçırdıbsan, ay Eldar.*

*Durnaların uçub gedən vaxtıdı,
nərgizlərin yerdən bitən vaxtıdı,
Qumruların Qoşa ötən vaxtıdı,
Yuvasından uçurdıbsan, ay Eldar.*

Tovuz, 8 noyabr 2009.

**"ORDA SƏFİR,
BURDA MİLLƏT SƏFƏRBƏRDİ".**

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

SƏFİRƏ MƏKTUB

Pomea

"Ya şəhid gərək, ya intiqam almaq gərək"

Füzuli

*"...Keçən günlərin ədəbi məclisləri üçün
çox darıxıram..."*

Hafiz Paşayev,

21 fevral 1995. Vaşinqton.

*(Mənə göndərdiyi
məktubdan - müəllif)*

Mən qədim bir məmləkətin şairiyəm,
Kirpiylə od götürən bir millətin şairiyəm.
Təbriz orda, Şuşa burda, -
"Döz bağıri daş olan könlüm", - yaşa burda?!
Mən bir Vətən, iki torpaq şairiyəm.
Xalq adından danışırım,
mən axı, xalq şairiyəm.

Hafiz, millət vəkiliyəm,
mən bir millət sahibiyəm.
Bir də bir el ağsaqqalı,
bir də bu dərd sahibiyəm.
Amerika qitəsində Azərbaycan səfəreti!-
Biz tarixə qanla yazdıq bu tarixi həqiqəti.
Salam, yeni əsrimizin sabahına:
Azərbaycan torpağından
Azərbaycan bayrağına!
O rəmzidir nəsil-nəsil
şəhid olan bir millətin,
Xiyabani, Pişəvəri, Məmməd Əmin.
Bu əbədi ünvanlara, bu adlara salam, Hafiz!
Yılmazlara, Cavidlərə, Cavadlara
salam, Hafiz!
Aradılar, axtardılar bu yolları,
Azərbaycan oğulları.

Var başqa bir Azərbaycan,
Azərbaycan içindədir,
O can bu can içindədir,
Hər iki can bir həyəcan içindədir.
Ermənistan dediyimiz bir diyardan
qovulanlar,
imtiyazdan qovulanlar,
ixtiyardan qovulanlar.
Torpaq dərdi, Vətən dərdi.
Dərdlərimiz nə qədər?!?

Müstəntiqi seçmək olmur
məhkəmədə müttəhimdən,
vətənsizi vətəndaşdan...
Vətən deyir, hamı vətən.

Günahkarıq sən də, mən də,
hələ o da, o biri də,
günahkardı Ştatların* Bakıdakı səfiri də.

Biz İstiqlal savaşına qalxan zaman,
humanitar yardım üçün qalxmamışdıq,
sənə qurban.

Bir Azadlıq Meydanına sığışmışdı
bütün şəhər,
iki dəniz çalxanırdı: biri Bakı, biri Xəzər.
Müstəqillik, suverenlik istəyirdik,
Şah oğlu Şah İsmayıl tək
biz ərənlik istəyirdik.

Mənəm deyən oğullardan onda
"mənlik" istəyirdik.

Bir də qisas istəyirdik əsirlərin əvəzinə,
pis nəfəslər toxunmuşdu qızların
gül nəfəsinə.

Biz də xalqlar sırasında ya yetişək
bir xalq olaq,
Ya əzilək nəsil-nəsil, ayaq altı
tapdaq olaq.

*Amerika Birləşmiş Ştatları (red.)

Daxmalardan eyvanlara köçmüşdülər
hələ dünən,
eyvanlardan çadırlara köçdü sonra
el yenidən.

Bu - namusa, bu qeyrətə,
bu şərəfə sığa bilməz,
Bir el elə sığa bilər, bir ev evə sığa bilməz.
Toyxanalar yasa döndü,
Kəlbəcərin "İstisu"yu buza döndü.
Şamil Əsgər, sənin tarix muzeyini daşdılar,
Qubadlının güneyini, quzeyini daşdılar.

Cəbrayılın kəhrizinə zəhər qatdı xain əli,
Zəngilanda yonca yandı, ot saraldı el köçəli.
Füzulinin üzümünü yığdırdılar

bizim qadın əsirlərə,
Qisas qaldı qiyamətə, əsrlərə!
Qızıl palıd bircə nüsxə, Laçımdaydı...
o gədələr

baltalayıb, mişarlayıb kəpəyini ələdilər.
Hələ Ağdam... özü boyda bir ölkəydi,
təhlükənin qabağında zəhmli bir təhlükəydi.
Bayquş qondu budaqlara,

bağlar indi viranədir,
Ağzın - "Sona bülbüllər" in yuvasıydı,
o bülbüllər uçdu, Qədir!

Xocalıda həyət yandı, baca yandı,
uşaq yandı, qoca yandı,
sac üstündə çörək yandı,

sac qarışıq ocaq yandı.
 Yerdə oda düşən quşlar,
 uçan kimi göyə, yandı,
 bir ağbirçək yandım deyə-deyə yandı.
 Xatın* burda yalan oldu,
 inanmayın, desələr ki, Xocalıdan qalan oldu.
 Erməninin neçə illik məramıydı,
 Xocalının soyqırımı Şamaxının davamıydı.
 Ermənistan çəkdi bundan yaxasını,
 Moskvaya söykəmişdi arxasını.

Çeçenstan - xəritədə balaca bir ərazidir,
 Arqun çayı - o da orda Çeçenlərin Arazıdır.
 Rus tankları qovur hələ, qırır hələ çeçenləri,
 bir məsləkə səcdə qılıb,
 bir haqqa and içənləri.
 Hafiz, hələ harasıdır, çeçenlərdən
 təmizlənir Çeçenitsan.
 Dəmiryolu, quru yolu, hava yolu,
 dəniz yolu...
 kəsilibdi sağ-solu.

Gizlədib öz ayıbını,
 "Böyük qardaş" bizdən alır
 çeçenlərin hayfını.
 Çadır soyuq, hava bulud, millət acdı,
 bazar baha.
 Dərman baha, təbib baha, daş bahadı,
 məzar baha.

* İkinci Dünya müharibəsi zamanı Belorusda
 yandırılmış kənd (müəllif)

Görkəmini dəyişibdi indi şəhər,-
 köhnə geyən ziyalıdı, təzə geyən alverçilər.
 Uşaqları şirmikdirir bəzi qoçaq:
 maşınların şüşəsini silirlər ki, pul çıxacaq.
 Zamanın bu ləkəsini sellər-sular
 yuya bilməz,
 bunu dollar havasına oynayanlar
 duya bilməz.

Mir Cəlalm bir xatirə gecəsiydi.
 Heç bilmirəm onda ayın neçəsiydi...
 Neçə gizli göz yaşıydı o gecəyə dəvət olan,
 Ürəyini boşaldırdı "gözdən xəlvət"
 gözü dolan.

Vaşinqton səfirinin atasıydı!-
 bu səs Hafiz, Azərbaycan
 torpağının sədasıydı.

Bosniyada qonaq oldum xeyli qabaq,
 burdan dəvət olunmuşdum mən də o vaxt.

Onda dünya şairləri səs-səsəydi, əl-ələydi.
 Bu da ömrün yollarında ömrə
 zinət mərhələydi.

Sarayevoda bir müsəlman şəhəriydi,
 möcüzəydi.

Ekranlarda gördüm yenə,
 tanklar ilə üz-üzəydi.

De, hardadı yerin-yurdun, Mahmud Dərviş?!
 Harda gedib yuva qurdun, Mahmud Dərviş?!
 Fələstinin carçısıydın,

mən duyurdum o tufanı,
 Ərəbistan səhrasının qum qarışıq burulğanı.
 Tufan olur, vulkan olur kürsülərdə şeri,
 Mahmud!-

şairlərə veriləndə nazirlərin yeri, Mahmud.
 Bu dünyanın Qarabağı, Bosniyası, Fələstini,
 adı "qonşu" dövlətlərin

başə düşüb hər qəsdini.
 Danış orda, var səsinlə, unutmə bu ərzi-halı.
 Ruhu səndə qərar tutub ədib atan

Mir Cəlalin.

Danış Hafız, hələ burda anan Püstə,
 hər gün sənə qulaq asır ürəyində,
 namaz üstə.

Vaşinqton hara - bura... yerlər-göylər,
 Kolumbun od gəmisindən bəlkə də lap
 "Şat"la qədər.

Bizə düşmən etmişdilər "dostlarımız"
 Şatları.

Hindulardan gəlmədilər,
 qohum çıxır əcdadları...

Mən bilirəm, sən qalxdığın o kürsülər
 bir səngərdi,
 qoy görsünlər - orda səfir,
 burda millət səfərbərdi.

Ərazimiz toxunulmaz,
 başdaşları toxunulmaz,
 gözü yolda qalanların

göz yaşları toxunulmaz.
 Şəhidlərin oğulları sabah qalxıb soruşacaq,-
 hanı itən o qəbirlər, hanı Vətən,
 hanı torpaq?!
 Himnimizin bir misrası yanılarsa,
 bağışlanmaz.
 Əsgər andı səngərlərdə danılarsa,
 bağışlanmaz.
 Yüz il sonra doğma atan,
 doğma anan bağışlanmaz.
 İşğal olan bir torpaqda
 bağışlanan bağışlanmaz.
 Döyüldükcə bərkiyibdi
 Azərbaycan dəmir kimi,
 səfirlərin sırasında seçil Hafız, səfir kimi.
 Adın gəlsin müjdə verən bir səs kimi,
 soraq kimi,
 sən Bayrağın keşiyində, mən də Şerin-
 Bayraq kimi!

Bakı, 5 mart, 1995

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏNİN "SƏFİRƏ MƏKTUB"U

*Maarifə Hacıyeva,
"Ədəbi çeşmə".
(Azərnaşr, Bakı, 2009)*

Xalq şairi Nəriman Həsənzadə bütün yaradıcılığı boyu Azərbaycan deyilən bir ananın halalca bir övladı olmuş, onun tarixi, mədəniyyəti, daş kitabələri, adət-ənənələri, milli-mənəvi dəyərləri zaman-zaman əsərlərinin baş mövzusu olmuşdur. N.Həsənzadənin yaradıcılığında Azərbaycan, onun tarixi və taleyi bir ana xəttidir. "Atabəylər", "Bütün şərq bilsin" "Pompeyin Qafqaza yürüşü" kimi səhnə əsərlərində, "Zümrüd quşu" poemasında və başqa əsərlərində Azərbaycanın müxtəlif dövrlərdəki tarixi bədii şəkildə əks edilir.

1991-ci ildə nəşr olunan "Bütün millətlərə" adlı kitabındakı "Azərbaycan harayı", "Salam, Azərbaycan", "Şəhidlər xiyabanı", "Beynəlxalq məhkəməyə", "Bəyanat" kimi şeirlərində 1980-1990-cı illərdəki Azərbaycanın mənəvi ağırları, faciəsi əks etdirilmişdir. Sərvəti başının belası olan cənnət Vətən Azərbaycan tarix boyunca faciələrlə üzləşməli olmuşdu. Azərbaycanın azadlığı və müstəqilliyi zaman-zaman əlindən alındığı üçün onun tarixi haqqında da yanlış, tarixinə uyğun gəlməyən fikirlər söylənilmiş, yazılar yazıl-

mışdır. Nəriman Həsənzadə xalqının bu keşməkeşli halını, dərd-sərini söyləmək üçün müxtəlif ədəbi üsullardan istifadə edərək, Azərbaycan tarixinin bədii salnaməsini yazmağa çalışmışdır. N.Həsənzadə 1995-ci ildə yazdığı "Səfirə məktub", "Cavid", "Qaçaq Kərəm", "Qafqaz" kimi poemalarında da tarixi həqiqətləri bədii şəkildə ifadə edən qiymətli bədii nümunələr ortaya çıxarmışdır.

XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycanın cənub və şimal torpaqlarının işğal edilərək Rusiya və İrana ilhaq edilməsi Azərbaycan xalqının könül yarasına döndü. İkiyü parçalanıb bölünən Azərbaycan iki əsrə yaxın bir müddətdə hər zaman müstəqilliyə çalışmış, fəqət onun mübarizəsi həm Cənubi Azərbaycanda, həm də Şimali Azərbaycanda farslar və ruslar tərəfindən qəm dənizində boğulmuşdu. Bu uğursuz tale Azərbaycan ziyalılarının bitib-tükənməyən dər-dinə çevrilirdi. Vətənin bu dər-dini ifadə edən Məhəmməd Hadi(1879- 1920)

*İmzasını qoymuş miləl övraqi-həyata,
Yox millətimin xətti bu imzalar içində, –*

deyərək bu dünyadan bu iztirabla köçmüşdü.

1992-ci ildə Sovet İttifaqının süqutu, müstəqillik əldə edən Azərbaycan şairi Nəriman Həsənzadənin qələminə yeni bir mövzu verdi. Sovet rejimindən qopub müstəqil olan Şimali Azərbaycanın Birləşmiş Millətlər təşkilatında üçrəngli bayrağı dalğalanmağa, onun bir çox ölkədə səfirliyi fəaliyyət göstərməyə başladı. Belə səfirliklərdən biri də Azərbaycanın Amerikadakı səfirliyidir. Nəriman Həsənzadə

dənin "Səfirə məktub" əsəri də Azərbaycanın Amerikadakı səfiri Hafiz Paşayevə ünvanlanmışdır. Şair Azərbaycan səfirinə tarixə səyahət edərək müraciət edir:

*Amerika qitəsində Azərbaycan səfarəti!
Biz tarixə qanla yazdıq bu tarixi həqiqəti.
Salam, yeni əsrimizin sabahına.
Azərbaycan torpağından
Azərbaycan bayrağına!
O rəmzidir nəsil-nəsil şahid olan bir millətin
Xiyabani, Pişəvəri, Məmməd Əmin!
Bu əbədi ünvanlara, bu adlara salam, Hafiz!
Almazlara, Cavidlərə, Cavadlara² salam, Hafiz!
Görmədilər, göstərdilər bu yolları
Azərbaycan oğulları.*

"Səfirə məktub"unda şair iki vətən (Şimali və Cənubi Azərbaycan adlı vətən), iki torpaq şairi kimi əzab çəkdiyi-ni, necə deyərlər, kirpiyi ilə od götürən bir millətin dər-dini söyləməyə haqqı olan bir millət vəkili olduğunu da şeirində ifadə edir:

¹ Şeyx Məhəmməd Xiyabani və Pişəvəri 1813-cü ildən İrana ilhaq olunmuş Cənubi Azərbaycanda fars şovinistləri tərəfindən qanda boğulan Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə isə 1918-1920-ci illər arasında Şimali Azərbaycanda qurulan Azərbaycan Demokratik Respublikasının qurucusudur. Bu dövlət də 1920-ci ilin 28 aprelində Sovet Rusiyası tərəfindən süqut etdirilmişdir (müəllif).

² 1937-1953-cü illər arasındakı sovet repressiyasının qurbanlarından Almaz İldırım, Hüseyin Cavid, Əhməd Cavad nəzərdə tutulur (tərtibçi)

*Mən qədim bir məmləkətin şairiyəm,
Kirpiyi ilə od götürən bir millətin şairiyəm.
. . . Mən bir vətən, iki torpaq şairiyəm,
Xalq adından danışıram,
mən axı, xalq şairiyəm.
Hafiz, millət vəkiliyəm, mən bir millət sahibiyəm.
...
Var başqa bir Azərbaycan
Azərbaycan içindədir,
O can, bu can içindədir.
Hər iki can bir həyəcan içindədir.
...Torpaq dərdi, Vətən dərdi,
Dərdlərimiz nə qədərdir?! –*

deyərək Azərbaycanın tarixi haqsızlıqlar üzündən yaranmış dərdlərini böyük kürsülərdən anlatmağı səfirə bir daha xatırladaraq deyir:

*Danış orda, danış, Hafiz!, unutma bu ərzi-halı,
Ruhu səndə qərar tutub əziz atan Mir Cəlalın.*

N.Həsənzadə Azərbaycan səfirinə ünvanladığı bu tarixi məktubunda 1990-cı ilin qanlı 20 yanvar günlərində azadlığa çıxmaq istəyən Azərbaycanı qan deryasında boğmaq is-

¹ Hafiz Paşayev - Azərbaycanın böyük yazıçısı, professor Mir Cəlal Paşayevin oğlu. Mir Cəlal Paşayevin ədəbi əsərləri və elmi-pedaqoji fəaliyyəti Azərbaycan xalqı tərəfindən təqdir edilmişdir. Gəncliyində Mir Cəlalın tələbəsi və ailəsinin yaxını olan N.Həsənzadə səfir Hafiz Paşayevin sağlam bir ailədə böyüdüyünün şahididir. Bu xüsusiyyət məktubda təkrar-təkrar vurğulanıb (müəllif).

təyənlərin tarixi və bağışlanmaz bir cinayətə yol verdiyini də birmənalı şəkildə ifadə edir və xalqının azadlıq mübarizəsini yalnız humanitar yardımla bitirmək istəyənlərin tarixi səhvlərini də nəzərdən qaçırmır:

*Biz İstiqlal savaşına qalxan zaman,
Humanitar yardım üçün gəlmişdik, sənə qurban.
Bir Azadlıq Meydanına sığışmışdı bütün şəhər,
İki dəniz çalxanırdı, biri Bakı, biri Xəzər, –*

deyərək azadlıq uğrunda küçələrə çıxan insan axınını dənizə bənzədirdi.

Şair Azərbaycan xalqının milli mübarizəsini qan gölündə boğmaq istəyən Rus rejiminin indi də Çeçenistanda çeçenləri soyqırımına məruz qoyduğunu da vurğulayır:

*Çeçenistan xəritədə balaca bir ərazidir,
Arqun çayı - o da orda çeçenlərin Arazıdır.
Rus tankları qovur hələ, qırır hələ çeçenləri.
Bir məsləkə səcdə qılıb, bir haqqa and içənləri.*

...

*Hafiz, hələ harasıdır, çeçenlərdən
təmizlənilir Çeçenistan.*

Səfir olmaq imtiyazından yararlanaraq "Sən bunları danış, Hafiz" deyərək Azərbaycanın Amerikadakı böyük elçisinə müraciət edən şair haqları tapdalanan Bosniya və Fələstin xalqlarının yaşadığı acınacaqlı həyatı xatırlayaraq yaddaşını çözləyir:

*Bosniyada qonaq oldum xeyli qabaq,
Mən də dəvət olunmuşdum, Hafiz o vaxt.
Sarayevo bir müsəlman şəhəriydi, gözəl şəhər,
Viran qoydu vəhşi tanklar, təyyarələr.*

Daha öncəki illərdə gözəl Sarayevo şəhərində qonaq olduğunu xatırladan şair, indi də bir bədii gəzişmə ilə Fələstinini xatırlayaraq, məsləkdaşı şair Mahmud Dərvişi, onun azadlıq duyğularını dilə gətirir, indi onun başına nələr gəldiyini düşünür. Yurd-yuvasından didərgin düşən bir çox fələstinli kimi Mahmud Dərvişin də haralarda olmasından narahatlığını bildirir:

*De, hardadı yerin, yurdun, Mahmud Dərviş?!
Harda gedib yuva qurdun, Mahmud Dərviş?!
Fələstinin carçısıydın, mən duyurdum o tufanı...*

- deyərək Fələstin, Bosniya və Azərbaycan arasında bir bənzərlik görür. Azərbaycanın Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın, Ağdam, Şuşa, Füzuli, Xocalı kimi şəhərlərinin işğal edilməsini, yerli əhalinin erməni vəhşiliklərinə məruz qalmasını, bu bölgələrdəki tarixi abidələrin məhv edilməsini II Dünya müharibəsində faşistlər tərəfindən yandırılıb külə döndərilmiş "Xatın" adlı bir şəhərin taleyindən fərqli olmadığını yazır. Azərbaycanın tarixi torpaqlarının işğalı üçün Rusiyadan hər cür yardım alan Ermənistanın illərdən bəri qurduğu məkrli xəyalın, nəhayət, din qardaşlarının köməyi ilə gerçəkləşən bir həqiqətə çevrildiyini ürək ağrısı ilə yazır.

*Xocalıda həyat yandı, baca yandı,
Uşaq yandı, qoca yandı.
Bir ağbircək yandım deyə-deyə yandı,
Xatın burda yalan oldu.
İnanmayın, desələr ki, Xocalıda qalan oldu.
Erməninin neçə illik məramıydı,
Xocalının soyqırımı, Şamaxının davamıydı.
Ermənistan çəkdi bundan yaxasını,
Moskvaya söykəmişdi arxasını.*

Şeirinin davamında şair "Mən bilirəm sən qalxdığın o kürsülər bir səngərdir" deyərək səfir kürsüsündən bu dərdləri dünyaya şərh etmək zamanının gəldiyini Azərbaycan səfiri, dostu Hafiz Paşayevə bir daha xatırladır:

*Mən bilirəm sən qalxdığın o kürsülər bir səngərdi.
...Ərazimiz toxunulmaz, başdaşları toxunulmaz,
Gözü yolda qalanların göz yaşları toxunulmaz.
Şəhidlərin oğulları sabah qalxıb soruşacaq, –
Hanı itən o qəbirlər, hanı vətən, hanı torpaq?!
Himnimizin bir misrası yanılarsa bağışlanmaz,
Əsgər andı səngərlərdə danılarsa bağışlanmaz.
...İşğal olan bir torpaqda bağışlanan bağışlanmaz.
Döyüldükə bərkiyibdi Azərbaycan dəmir kimi.
Səfirlərin sırasında seçil, Hafiz, səfir kimi.
Adın gəlsin müjdə verən bir səs kimi, soraq kimi,
Sən bayrağın keşiyində, mən də şeirin- Bayraq kimi!*

Böyük tarixi həqiqətləri, gerçəkləri ifadə edən "Səfirə məktub" əsəri sadəcə bir məktub mahiyyətində deyil. Azər-

baycan ədəbiyyatında bu tərzdə yazılan şeirlər qələm ustalarının istifadə etdikləri bir ədəbi üsuldur. Bu məktub Azərbaycan tarixinin şeirlə yazılmış bir mənzum parçasıdır. Bir millət vəkiliinin şairin bir dövlət səfirinə yazdığı acı tarixi həqiqətlərin mənzərəsidir.

Qeyd: "Səfirə məktub" 1996-cı ildə Türkiyədə nəşr olunan "Gizli çiçək" adlı kitabında Nəriman Həsənzadənin «Yeni şeirləri» adlı Türkiyə türkcəsi ilə yazdığı bir məqalədən götürülmüşdür. Həmin məqalədə şairin son illərdə yazdığı şeirlər, o cümlədən "Səfirə məktub" poeması təhlil edilmişdir. Bax: "Gizli çiçək". Sanat və Edebiyyat Yazıları, Samsun, 1996, səh. 154-162.

**"HƏYATIM - MÜƏLLİMİMƏ
MİNNƏTDARLIQDI".**

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

Yazıçı Mir Cəlal Paşayev iş otağında

“Azərbaycan Hava Yolları” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin prezidenti Cahangir Cəlal oğlu Əsgərov və Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru, akademik Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev.

Ailə üzvləri: Mir Cəlal, Püsto xanım, Arif və Aida xanım Paşayevlər

Şəkildə Arif Paşayev

*Püstə xanım və Nəriman Həsənzadə,
Bilgəhdəki bağ evlərində, 1999.*

*Mir Cəlalin məzarını ziyarət edən həyat yoldaşı Püstə xanım, oğlu Hafiz Paşayev, qızı Elmira xanım. II Fəxri Xiyaban. 2001.
(foto Nəriman Həsənzadəndir)*

Mir Cəlal müəllimin ailəsində. (Soldan) Ayaq üstə duranlar: Arif, Hafiz, Aqil Paşayev qardaşlar. və Elmira xanım. Stol arxasında oturanlar, (soldan): Ədibə xanım, Püstə xanım, Nəriman Həsənzadə və Tofiq Həsənov. 1998.

*Arif Paşayev, (sağda) və Nəriman Həsənzadə
Milli Aviasiya Akademiyasının həyatında, 2001.*

*Bakı kəndlərinin birində, orta məktəbdə görüş. Mir Cəlal
(sağdan 2-ci) və Nəriman Həsənzadə (soldan 3-cü).*

*Akademik Arif Paşayev (soldan 3-cü), Nəriman Həsənzadə və
akademik Emin Şaxtaxtinski (soldan 2-ci), 2007.*

*Hafiz Paşayevin (sağdan birinci) dəvətilə AMEA-nın Fizika
İnstitutunda şairlərlə görüş zamanı. Soldan: Nəriman Həsənzadə,
Məmməd Araz, Hikmət Ziya.*

*MAA-da N.Həsənzadənin 70 illik yubileyi günündən bir görüntü.
Ourlarlar: (soldan:) Nizami Cəfərov, Nəriman Həsənzadə, Arif Paşayev, Bəkir Yusifov
və şairin yaxın qohumları. 2001.*

*Akademik Arif Paşayev (ortada), akademik
Arif Mehdiyev (sağda) və akademik Akif Hacıyev (solda) 2007.
(foto Nəriman Həsənzadəninindir)*

*MAA-nın müəllimləri (sağdan): akademik Emin Şaxtaxtinski, N.Həsənzadə
və AMEA-nın müxbir üzvü Bahadur Tağıyev 2009.*

Mir Cəlalin məzarı önündə (sağdan) Cümşüd Muradov, Vasim Məmmədəliyev, Arif Paşayev, Nəriman Həsənzadə, Təhsin Mütəllibov. II Fəxri Xiyaban. 2001

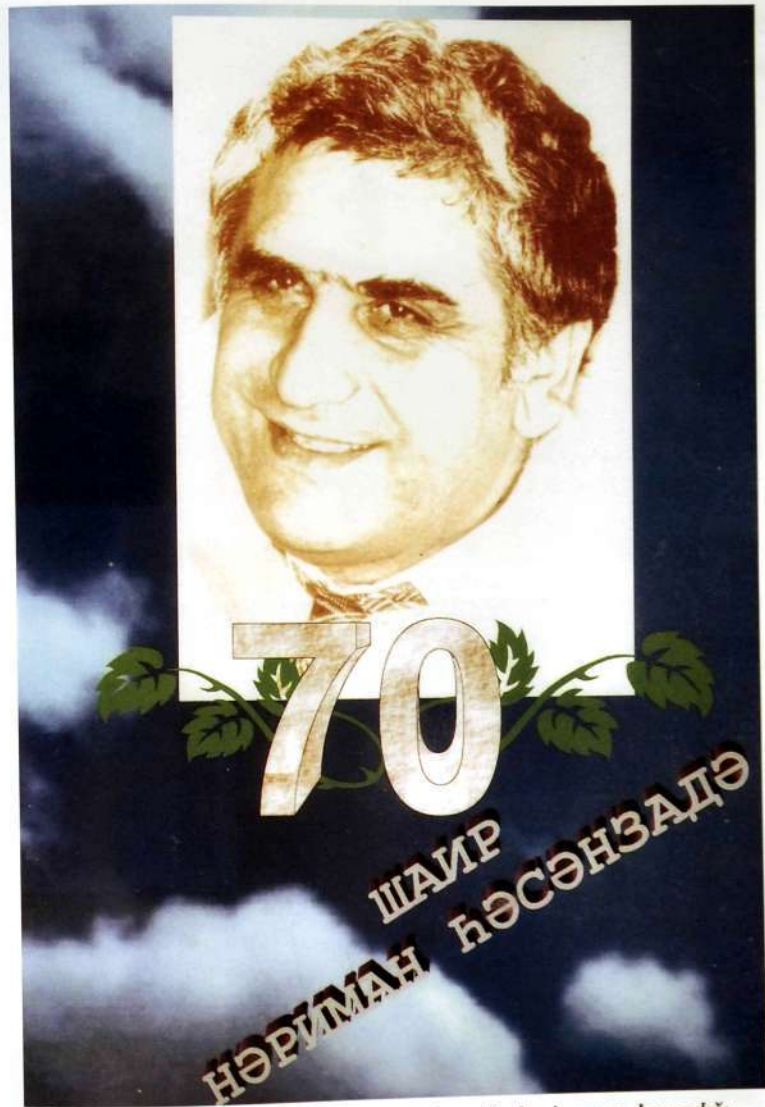
N.Həsənzadə. MAA-nın prorektoru R.Həsənovla. 2009.

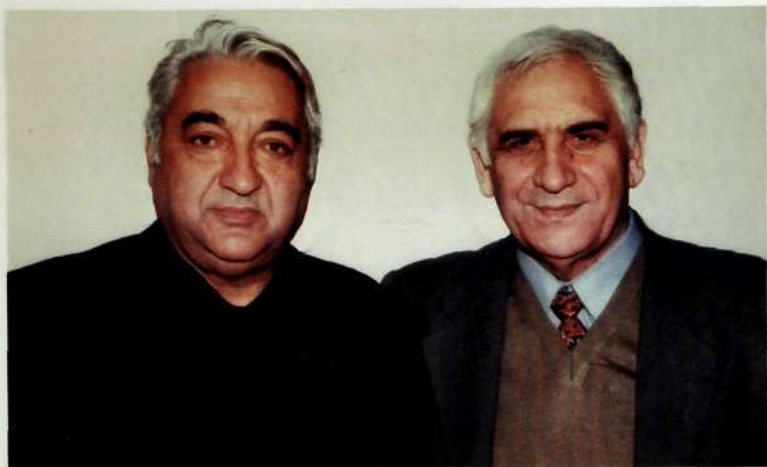
Şəmkirdə Mir Cəlal adına küçünün açılışı zamanı

N.Həsənzadə MAA-nun müəllim və tələbələri ilə. 2008.

Şairin 70 illik yubileyinə Milli Aviasiya Akademiyasının buraxdığı şəkilli albomun üz qabığı. 2001.

Akademik A.M.Paşeyev və şair N.Həsənzadə. 2001.

Püstə xanım, N.Həsənzadə və ailə üzvləri. 1998

Xalq şairi N.Həsənzadə müəllim dostları (prof. İbrahim Quliyev və yazıçı, prof. Musa Quluzadə) ilə. 2009.

N.Həsənzadə İtaliyada, Milan şəhərində öz tələbələri arasında. 2008

N.Həsənzadə Kürdəmir rayonunda Mir Cəlalin yubiley gecəsində çıxış edir. 2008

N.Həsənzadə kafedrada güllərə qulluq edir

N.Həsənzadə MAA-nın tələbələri ilə. 2008.

MAA-da istifadəyə verilən 4-cü yeni tədris korpusu

N.Həsənzadə mühazirə oxuyarkən

HAFİZ PAŞAYEVİN “DOSTLUQ ŞARJLARI” NECƏ YARANDI

*Nəriman Həsənzadə,
Xalq şairi*

BDU-nun keçmiş rektoru görkəmli alim, şair və tərcüməçi professor Cəfər Xəndanın anadan olmasının yüz illik yubileyinə həsr olunmuş xatirə gecəsi keçirilirdi.

Universitetin rektoru akademik Abel Məhərrəmov natiqləri bir-bir təqdim edir, onlara söz verirdi. Maraqlı, həm də qiymətli xatirələrlə dolu yaddaqalan bir ədəbi məclis idi.

Hörmətli Hafiz müəllimlə Rəyasət heyətində yanaşı oturub xatirələri dinləyirdik. Arada, başımı bir az mənə tərəf çevirib dedi ki, bir ağ vərəq olsaydı, şəkil çəkərdim.

Pencəyimin qoltuq cibinə əl atdım və bir üzünə şeir yazdığım vərəqi çıxartdım. Bir üzü ağdı, - dedim. Şəkil çəkmək olar.

Elə ilhamlı anlarıydı ki, bu yazılı, bir az da cizmaqara vərəqi məmnuniyyətlə götürdü və Rəyasət heyətində, ortada oturmuş akademik Abel Məhərrəmovun, yubilyarın oğlu akademik Akif Hacıyevin şarjlarını çəkdi. Daha ağ vərəq yox idi. O, şəkil çəkmək həvəsindəydi, mən də ağ vərəq axtarırdım. Stolun üstünə, sağa-sola göz gəzdirdim.

Hafiz müəllimi ilk gəncliyindən tanıyırdım və mənə doğmadı. İndi də doğmadı. Şəkillər çəkdiyini də bilirdim. Amma Hafiz üzə çıxartmırdı. Elə indiyə qədər də demək olar ki, onun görkəmli qrafika ustası olmasından çoxunun xəbəri yoxdu.

Bir dəfə Hafizin qrafika yaradıcılığından söz düşəndə böyük qardaşı Arif müəllim bu əsərlərə elə professionallıqla izahat

verirdi ki, istər-istəməz adamın ürəyində onları görmək, tamaşa etmək arzusu oyanırdı. Arif müəllim deyirdi ki, Hafiz yaxşı rəssamdı. Bizim Fizika institutunda Hafizin rəsm sərgiləri olub. Çəkdiyi portretlərdə adamların xarakterini cizgilərlə çox gözəl açır. Fiziklər həmişə onun portretlərinə heyran olublar. Bizim instituta gələn qonaqların da belə portretlərini çəkirdi, onlar da özlərini yenidən tanıyırdılar.

Hələ vaxıtlə, AMEA-nın fizika institutunda işlədiyi illərdə, səirlərdən – Məmməd Arazı, Hikmət Ziyarı və məni iş yerinə, ziyalılarla görüşə dəvət edəndə də ondan soruşmuşdum, bircə kəlmə, çəkirm, - demişdi.

Ümumiyyətlə, Hafiz müəllim çox az, amma mənalı, təmkinli danışan adamdı. Yeri gəlmişkən deyim ki, rəsmi, mötəbər görüşlərin birində biz yanışı durmuşduq, tanışlarından biri (nazir səviyyəli) gəldi, əl tutdu, kefini-halını soruşdu. Sonra da xudahafizləşib getdi. Hafiz müəllim axıracan dinmədi. Sanki nə deyəcəyini bilmirdi. Sonra dedi: Nəriman, bu nə çox danışdı. Amma çox danışmamışdı. Ola bilsin, Hafiz müəllim fikirlə olub, o dəmdə ondan sadəcə kef-hal soruşmaq isə uzun görünüb. Həm də çox uzun. Bu da təbiidir. Hafiz müəllimin, dediyimiz kimi, rəsmləri, karikaturaları çox, özü çox az, tutarlı danışandı. Mir Cəlil müəllimin həcmcə qısa, çox qısa, məzunca dərin mənalı hekayələrini xatırlayın.

Hafiz - Mir Cəlalin prototipidir. Mənə elə gəlir ki, o həmişə qarşısındakı adamın fikirlərini oxuya-oxuya gəlir. Ona görə də danışmır. O, güləndə də söz deyir, susanda da. Başını tərpedəndə də, xudahafizləşib gedəndə də. Səndən cavab gözləmir, amma onu başa düşüb cavab verəndə, xoş olur, razılıq eləyir.

- Bir ağ vərəq olsaydı, şəkil çəkərdim, - deyəndə, gördüm ki, ürəyi dolub. Dolan bulud boşalmalı, leysan yağışları yağma-

lıydı. Yağdı da. "Ağ vərəqləri" tapdım.

Respublika Təhsil Nazirliyinin və Bakı Dövlət Universitetinin birlikdə nəşr etdirdikləri "Cəfər Xəndan. Biblioqrafiya" kitabçası yubliyarın cildlərilə yanaşı, Rəyasət heyətində əyləşənlərin qarşısına qoyulmuşdu. Akademik Abel Məhərrəmov "Biblioqrafiya"ya gözəl bir müqəddimə yazmışdı. Təzəcə oxuyub bitirmişdim. Hafizin "Ağ vərəq..." sözlərini eşitdim.

- Hafiz, "Biblioqrafiya"nın iki ağ vərəqi var: üz və arxa qabığının astar üzü, "forzas" sözünü də işlətdim... Gördüm sevindi. Mən də sevindim. Götürüb o andaca əlindəki qara qələmi işlətməyə başladı. "Dostluq şarjları" yaranırdı. Bakı Dövlət Universitetinin qocaman müəllimi, dostumuz professor Abuzər Xələfovun iki rəsmi birdən çəkdi.

Daha ağ vərəqlər tükəndi. Gözüm o biri "Biblioqrafiya"larda idi. Bir-bir onları da yıxdım və Hafiz müəllimə ötürdüm. O da bir-birində gözəl və xarakterləri açan şarjlarını çəkdi.

Bu dəfə Hafiz müəllimlə ikimiz də stolun üstünə göz gəzdirdik. "Biblioqrafiya"lar qurtarmışdı. Ancaq 12 rəsm əsəri artıq bu Allah vergisinin qələmindən çıxmışdı. Sərgilərə qoyula bilərdi. Amma onun təvəzökar müəllifi heç yerə verəsi deyildi.

Xatirəsi mənim üçün əziz olan Cəfər Xəndanın "Biblioqrafiya"larını qoydum çantama. - Üzünü çıxartsan, mənə də bir nüsxəsini verərsən, - Hafiz müəllimin ən uzun cümləsi bu oldu. Əlbəttə, onun dediyi kimi də elədim. Ürəyimdən keçən isə bu oldu: nə ola Mirzə Cəlil sağ olaydı, bu rəsm əsərlərini görəydi. "Mola Nəsrəddin" jurnalının səhifələrinə verəydi. Hafizi də oraya dəvət edəydi ki, gəl Sabirlə (böyük satirik şairimiz) birgə işlə. Amma vəzifəndə də qal, çünki orada da lazımsan.

Niyə birdən Mirzə Cəlili xatırladım?

“Molla Nəsrəddin” jurnalının yubileyi keçirilmiş. Ədəbi görüşdə hamı danışıq, axırda xahiş edirlər ki, jurnalın baş redaktoru da danışıq.

Mirzə Cəlil kürsüyə qalxır, salona göz gəzdirir. Camaat susub ona qulaq asır. İkicə kəlmə deyir: oxuyursunuz, da... Sonra gedib yerində əyləşir. Alqışların arası kəsilmir.

Hələ o vaxt Türkiyədə, İranda, Orta Asiyada əl-əl gəzən bir jurnalın baş redaktoru dinməyənləri dindirir, danışmayanları danışdırır:

*Niyə böylə bərəldirsən a qarə, gözünü?
Yoxsa bu ayınədə əyri görürsən özünü? –*

deyib, gülməyənləri elə özlərinə güldürürdü. Uzun nitqlərilə yox, karikaturaların, şarjlarını dililə, bir də belə epoxanın nəbzini tutan, koloritini müəyyən eləyən ikicə kəlmələrilə, dahiyənə əsərlərilə.

Böyük ədəbin həmyerlisi Əli Səbri mənə danışırdı ki, (ona da Məmməd Səid Ordubadi danışmış) bir gün jurnalın redaksiyasına, Mirzə Cəlilin iş otağına getmişdim, salamlayıb əyləşdim.

O, qabağında nə isə, bir yazı oxuyurdu. Xeyli dinməz oturdum. Xudahafizləşib çıxanda, başını qaldırıb razılığını bildirdi.

– Mirzə, deyə mənə müraciət etdi – Vaxtın olanda gəl, belə söhbət eləyək. Amma heç bir söhbət etməmişdik.

Mir Cəlil müəllim deyirdi ki, böyük Mirzə Cəlilin dəfnində iştirak edib. Dünyasını ehtiyac içində dəyişdiyinə görə bərk təsirlənmişdi. Mir Cəlil, böyük sənətkarlar ölmürlər, - deyirdi.

Özü kimi.

Var ol, Hafiz.

DOSTLAR

VƏ

DOSTLUQ

ŞARJLARI

Cəfər Xəndan
professor

20 may, 10
BDU

Arif Paşayev
akademik

20 may, 10
2010

Akif Hacıyev
akademik

Abel Məhərrəmov
akademik

20 may, 19
BDU

Bəkir Nəbiyev
akademik

Ağamusa Axundov
akademik

20 may, 10
BDU

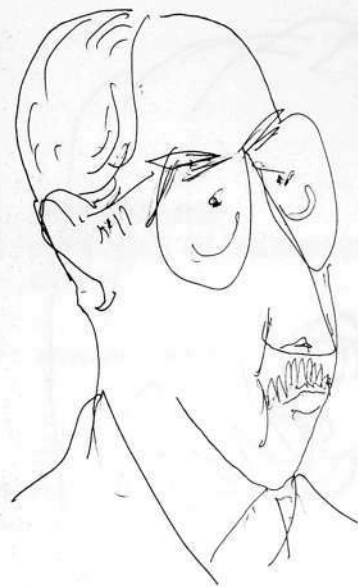
Məzahir Pənahov
MSK sədri

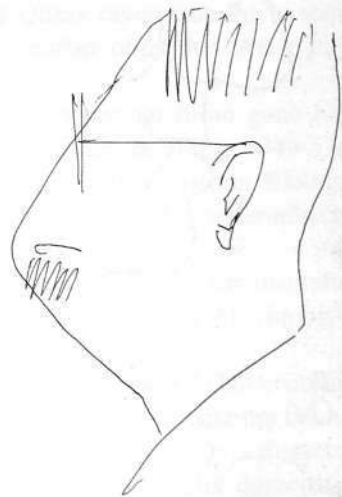
Aqil Hacıyev
professor

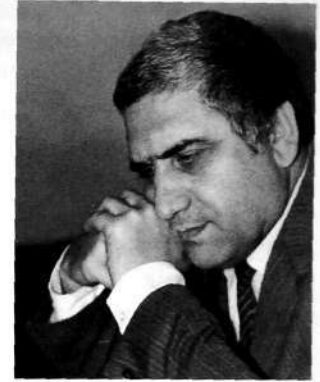

Pənah Xəlilov
professor

Abuzər Xələfov
professor

**HƏSƏNZADƏ
NƏRİMAN ƏLİMƏMMƏD
OĞLU**

(Bioqrafik məlumat)

1931-ci il fevral ayının 18-də Qazax rayonunun Poylu stansiyasında (indiki Ağstafa rayonu) anadan olmuşdur. Atası Poylu dəmir yolunda işləmişdir.

Bir yaşında atasını, 23 yaşında isə anasını itirən gənc Nəriman ibtidai və orta təhsilini öz rayonlarında almış, 1949-53-cü illərdə indiki Gəncə Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsini bitirmişdir. 1954-56-cı illərdə ordu sıralarında xidmətdə olmuşdur.

1961-ci ildə Moskvada M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu bitirərək, ikinci ali təhsil almış, Moskvada ikiillik Ali Ədəbiyyat Kurslarında da oxumuşdur.

1962-1965-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrasının aspirantı olmuş, "Azərbaycan - Ukrayna ədəbi əlaqələri" mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək (1965) elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

1962-ci ildə respublika Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində böyük redaktor, sonralar "Uşaq və gənclər ədəbiyyatı

Nəriman Həsənzadə
xalq şairi

nəşriyyatı"nda redaktor, "Azərbaycan gəncləri" qəzetində, "Azərbaycan" jurnalında şöbə müdiri, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin Baş redaktoru (1976-90) vəzifələrində işləmişdir. SSRİ Yazıçıları Ədəbiyyat Fondu Azərbaycan bölməsinin direktoru olmuşdur. 1991-2001-ci illərdə mətbuat və informasiya nazirinin birinci müavini vəzifəsində çalışmış, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 221 sayılı sərəncamı ilə mətbuat və informasiya nazirini əvəz etmişdir.

1954-cü ildə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının (Birliyinin), sonralar isə İdarə Heyətinin üzvü seçilmişdir.

1991-95-ci illərdə Azərbaycanın Xalq deputatı olmuşdur.

Hazırda Milli Aviasiya Akademiyasında "Azərbaycan dili və ədəbiyyatı" kafedrasının müdiri işləyir, professordur. MAA Elmi Şurasının üzvüdür. Azərbaycan yazıçılarının XI qurultayında katibliyin qərarı ilə Ədəbiyyat Fondu İdarə Heyətinin sədri təyin edilmişdir (2004-cü il).

2002-ci ildə Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, 2004-cü ildə isə akademik seçilmişdir. Əməkdar İncəsənət xadimidir. "Şərəf nişanı" ordeni, Azərbaycanın və Belarusun Fəxri fərmanları ilə təltif olunmuşdur.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının "Şöhrət" ordeni (2001) ilə təltif olunmuş və Fərdi prezident təqaüdünə layiq görülmüşdür.

Mətbuatda 1953-cü ildən çıxış edir. Əsərləri keçmiş SSRİ və bir çox xarici ölkə xalqlarının (ingilis, fransız, alman, fars, italyan, çex, hind, ərəb, xorvat və s.) dillərinə tərcümə edilmişdir.

Bakıda "Seçilmiş əsərləri" ("Azərənər", 1987), Tehranda "Söyüd" (1990) və Tiflisdə "Seçilmiş əsərləri" ("Merani", 1983) nəşr edilmişdir. "Nabat xalanın çörəyi" povesti Moskvada "Molodaya qvardiya" nəşriyyatında rus dilində (1987), Tbilisidə gürcü dilində (1998) nəşr olunmuşdur.

N.Həsənzadə epik-dramatik poemalar müəllifi kimi də tanınmışdır: "Nəriman" ("Azərənər", 1968), "Zümrüd quşu" ("Gənclik", 1976), "Kimin sualı var?" ("Gənclik", 1984). Hər üç poema rus dilində də nəşr edilmişdir.

"Bütün Şərq bilsin" pyesi əvvəlcə Sumqayıt Dövlət Dram Teatrında (1980), sonra Akademik Milli Dövlət Dram Teatrında (1982), Moskvanın V.Mayakovski adına Akademik Dövlət Dram Teatrında (1983) göstərilmiş və mükafatlandırılmışdır. "Atabəylər" (1984) və "Pompeyin Qafqaza yürüşü" (1997) mənzum pyesləri Akademik Milli Dövlət Dram Teatrında və Naxçıvan MR Dövlət Musiqili Dram Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. "Atabəylər" pyesi Naxçıvan MR-in 80 illiyi münasibətilə (2004) yubiley tamaşası kimi göstərilmişdir.

N.Həsənzadə 34 bədii-poetik toplunun, "Tariximiz, taleyimiz" adlı irihəcmli elmi-ədəbi-tənqidi məqalələr kitabının müəllifidir. 2004-cü ildə "Seçilmiş əsərləri" dövlət tərəfindən latın qrafikası ilə kütləvi tirajla nəşr edilmişdir. Şeirlərinə musiqi bəstələnmişdir. Bəstəkar R.Mustafayevlə "Nəriman" və N.Əliverdi-bəyovla "Vətən" kantatalarını işləmişdir.

Əsərləri haqqında respublika və xarici mətbuat səhifələrində məqalələr dərc olunmuş, ədəbi yaradıcılığı qiymətləndirilmişdir. "Nəriman Həsənzadənin lirikası" (Güldanə Pənahova) və "Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında tarixilik və müasirlik" (Elmira Mustafayeva) mövzularında namizədlik dissertasiyaları müdafiə edilmiş, "Nəriman Həsənzadənin yaradıcılıq yolu", "Nəriman Həsənzadənin dramaturgiyası", "Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında estetik məsələləri" (prof. Sadiq Şükürov) və "Nəriman Həsənzadənin lirikası" (Güldanə Pənahova) adlı monoqrafialar yazılmışdır.

N.Həsənzadə bir sıra Avropa və Şərq ölkələrində keçirilən elmi-ədəbi konfransların, poeziya simpoziumlarının, rəsmi döv-

lət səfərlərinin iştirakçısıdır. 1992-ci ildə Türkiyənin Böyük Millət Məclisində və Beynəlxalq Budapeşt konqresində xalq deputatı kimi nümayəndə heyəti adından çıxışlar etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə N.Həsənzadəyə 2005-ci ildə Xalq şairi fəxri adı verilmişdir.

Xalq şairi Nəriman Həsənzadənin xarici mətbuat səhifələrində "Vətənsiz" (Rumıniya, 2009) və "Nuru Paşa" (Türkiyə, 2009) poemaları dərc edilmişdir.

"Kaysəri poeziya günləri"ndən (Türkiyə, 2009) şair yüksək təəssüratla və ödüllərlə qayıtmışdır.

2009-cu ildə N.Həsənzadə ilin şairi elan olunmuş, ona "Uğur-2009" diplomu verilmişdir.

2010-cu ildə "Nuru Paşa" və "Nizami. Müasirim haqqında poema" əsərləri (Bakı və Tehran), eləcə də "Sen nasıl yoksun" adlı şeir kitabları (Türkiyə) çap edilmişdir.

2010-cu il (22-26 oktyabr) Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrı N.Həsənzadənin "Atabəylər" pyesini Gəncə, Qazax, Şəmkir, Gədəbəy rayonlarına qastrol səfərləri zamanı tamaşaçılara göstərmişdir.

2011-ci ildə şairin "İllər, pillələr, talelər" xatirə kitabı nəşr edilmişdir.

Hazırda N.Həsənzadə 7 cildliyini çapa hazırlayır.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

YUNESKO-nun 2008-2009-cu illərdə görkəmli şəxsiyyətlərin və əlamətdar hadisələrin qeyd edilməsi proqramına Azərbaycanla bağlı daxil olmuş yubileylərin keçirilməsi haqqında	
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı.....	3
Xoşməramlı səfir qızımız	8
Yüksəliş yollarında	13
Poemalarda müasirlik	16
Bağırzadə F.M. yoldaşa:	19
Universitet mənim gəncliyimdir	20
Mir Cəlalın məktubu	21
Dünya Azərbaycanlıları Mədəniyyət Mərkəzinin prezidenti	
Xalq şairi Söhrab Tahir cənablarına.....	22
Yazıçının ailə üzvlərilə xatirə söhbəti.....	25
Məhəbbət və nifrət.....	48
"Xatirə hekayələri" haqqında	54
"Gülbəsləyən qız"	59
Böyük müəllim, alim, nasir Mir Cəlalın dilçilik görüşləri	64
Mir Cəlal - əbədiyaşardı, fəxri addı, tituldı	67
Unudulmaz insan	75
"Şair ömürdən möhlət istəyir"	79
"O, həqiqətən bizi oğlumuz kimi istəyir"	82
İllər... Pillələr... Talelər...	90
Mir Cəlalın "Şah əsəri" və "Baş qəhrəmanı"	110

Getdi	128
Uç, uç, Azərbaycan	132
Böyük qadın müasirimiz.....	136
Mircəlallaş.....	140
Dünyaya pəncərə	142
Mir Cəlal heyi.....	144
Muğam müsabiqəsi	145
Ay Püstə xanım	147
Qızdan-gəlindən həyalı.....	148
Məzarın nura qərq olsun	149
Qızıl.....	150
Bircə sən yox idin, ay ev yiyəsi!	152
“Biz səni xatırladıq...”	156
“Kəsdiyim çörəyi...”	157
Ay Eldar	158
Səfirə məktub (poema).....	160
Nəriman Həsənzadənin "Səfirə məktub"u.....	168
Hafiz Paşayevin dostluq şarjları necə yarandı	177
Dostlar və dostluq şarjları	181
Nəriman Həsənzadə (Bioqrafik məlumat)	193

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

**İLLƏR,
PİLLƏLƏR,
TALELƏR**

Bakı-2011

Texniki redaktor: **Cəsərət Qasimov**
Üz qabığının dizaynı: **Aliyə Qabilqızı**
Kompüter xidməti: **Kamran Məcidov**

Çapa imzalanıb: 27.01.2011.
Formatı: 60x90 1/16. Həcmi: 12,5
Sifariş: 20. Tiraj: 500

mətbəəsində çap olunmuşdur

AllDizayn